

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ДАНҒАРА**

Бо ҳуқуқи дастнавис

ТДУ: 373 (573.3)

ТКБ: 74. 04(2) (2 тоҷик)

С - 16

САДИРОВА ҶАМИЛА ШАРИФОВНА

**БОЗИҲОИ РАСМӢ ҲАМЧУН ОМИЛИ САМАРАНОКИИ
БАЛАНД БАРДОШТАНИ СИФАТИ ТАЪЛИМИ
ХОНАНДАГОНИ СИНОҲОИ ИБТИДОӢ**

ДИССЕРТАТСИЯ

**барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯйи ихтисоси 13.00.01 – Педагогикаи умумӣ,
таърихи педагогика ва таҳсилот**

**Роҳбари илмӣ: Котибова
Шарифамоҳ Пирмаҳмадова -
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент**

ДУШАНБЕ – 2023

МУНДАРИЧА

МУҚАДДИМА.....	3-18
БОБИ 1. МАФҲУМУ МУНДАРИЧАИ БОЗИҲОИ РАСМИЮ КАСБӢ ВА АСОСҲОИ ПЕДАГОГИЮ ПСИХОЛОГИИ ОНҲО ДАР МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ.....	
1.1. Ҷанбаҳои назариявии моҳияти бозӣ дар раванди таълим.....	19-44
1.2. Таснифоти бозиҳои расмӣ дар замони муосир.....	45-62
1.3. Принсипҳои педагогӣю психологӣю бозиҳои расмӣ	62-77
Хулосаи боби якум.....	77-79
БОБИ 2. МЕТОДИКАИ ИСТИФОДАИ БОЗИҲОИ РАСМӢ ДАР ТАЪЛИМИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ....	
2.1. Салоҳияти истифодаи бозиҳо дар таҳсилоти муосир.....	80-100
2.2. Усулҳои истифодаи бозиҳои расмӣ дар таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ	100-123
2.3. Озмоиши хонандагони синфҳои ибтидоӣ оид ба истифодаи бозиҳои расмӣ дар ҷараёни таълим.....	123-144
2.4. Ҷанбаҳои назариявии моҳияти бозӣ дар раванди таълим.....	144-145
Хулосаи боби дуюм.....	145-147
ХУЛОСАҲО.....	148-153
РУЙХАТИ АДАБИЁТ.....	154-175

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Таълим ва тарбият аз давраи пайдоиши ҷомеа, аз замони олотсозии одамон ба хотири ҳифзи насли инсонӣ ибтидо гирифта, то кунун ривочу равнақ ёфта ва минбаъд ҳам зинаҳои баланди худро тай хоҳад намуд. Тарбият ва таълим дар асоси маҷмуи таҷрибаҳои гирдомадаи инкишофи нерӯҳои истеҳсоли ва муносибатҳои истеҳсолии ҷамъиятӣ баҳри зарурияти зиндагӣ аз ҷониби ашхоси ихтисосманд ба насли наврас интиқол дода мешавад.

Ҷамъияти инсонӣ дар ҳолате тараққӣ мекунад ва пеш меравад, ки агар вай ба муваффақиятҳои ба дастовардаи илму фарҳанг, ба одамони шуури баланддошта, мутахассисони донишманду маълумотнок таъя менамоянд. Аз ҳеч кас пӯшида нест, ки таҳкурсии аввалини оянда соҳиби донишу маълумот гардидан, кормандони соҳаҳои илму фарҳанг, истеҳсолоту роҳбарони давлат шуданро мактаб ва муаллим мегузорад. Аз ҳама муҳимаш он аст, ки муаллим дар ҷамъият, дар байни мардум паҳнкунандаи илму фарҳанг, рафтору одоби ҳамидаи инсонӣ ва маданият мебошад. Ӯ шахсест, ки бо меҳнати софдилона, пурмашақат ва вичдони педагогиаш, пеш аз ҳама дар дили насли наврасу ҷавонон майлу рағбати илму донишомӯзӣ, шахси хунарманду мутахассиси хуб шуданро ба шоҳроҳи дурусти ҳаёт равона мекунад.

Дар кори амалии омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ба амал баровардани идеяи гуманистӣ, яъне ба шахсияти хонанда, хислатҳои фардии вай диққат додан ҷойи муҳимро ишғол мекунад. Муваффақияти ин фаъолият аз бисёр ҷиҳат ба салоҳияти омӯзгор, қобилияти навоарӣ, эҷодкорӣ, фаъолияти иҷтимоӣ ва касбии ӯ вобаста аст.

Аз ин хотир, дар назди маорифи ҷумҳурӣ вазифаҳои нав, тарбияи насл, ки тавонад дар вазъияти нави иҷтимоиву иқтисодӣ ояндаи ҷомеаро бунёд намояд, муҳим мебошад. Барои расидан ба ин мақсад

коллективи омӯзгорони фаъолу кордон ва касбияти баланддошта лозим аст.

Дар назарияи педагогии муосир масъалаҳое, ки ба воситаҳои ташаккул ва инкишофи сифатҳои муҳими хонадағони синфҳои ибтидоӣ алоқаманд мебошад, хеле муҳим буда, барои ҳалли онҳо зарурияти таҳқиқи технологияҳои инноватсионии муосир пеш меояд.

Дар шароити муосири рушд яке аз ин усулҳои инноватсионӣ истифодаи технологияи бозӣ мебошад, ки солҳои охир дар атрофи он баҳсу муҳокимаҳои зиёде ҷой доранд. Имрӯз собит гаштааст, ки истифодаи бозиҳо хусусияти таълимӣ, тарбиявӣ, инкишофдиҳанда, ислоҳӣ, психотерапевтиро доро буда, ба раванди таълим таъсири амиқ мегузорад ва дар ҳалли вазифаҳои педагогӣ нақши боризро иҷро менамоянд. Ҳамчунин, истифодаи технологияи бозиҳо ин ҷорикунии усулҳои инноватсионӣ буда, пурра ҷавобгӯӣ замон мебошад ва истифодаи онҳо ба ҷанбаҳои педагогӣ-психологии раванди таълим таъсири амиқ мерасонад.

Таҳлили мушаххаси таҳқиқоти педагогӣ-психологӣ ва мушоҳидаҳои омӯзиши фаъолияти амалии муассисаҳои таълимӣ нишон доданд, ки бозӣ дар инкишофи нутқу маҳорати кӯдак нақши муҳим мебошад. Мушоҳидаҳо нишон медиҳад, ки азхудкунӣ ва дарки масъалаҳои гуногун дар кӯдакон якхел инкишоф наёфтаанд. Бинобар ин, истифодаи муфиди технологияи бозӣ дар фаъолияти кӯдакон зарур мебошанд, то дар машғулиятҳои оянда шавқманд гарданд. Аз ин хотир, воридкунии технологияи бозӣ ба раванди таълим барои мувофиқи мақсад омода намудани хонандагон ба таълим мусоидат намуда, салоҳияти калидии онҳоро дар истифодаи технологияи бозӣ ташаккул медиҳад.

Мо дар раванди таълим, самаранок ҷорӣ намудани технологияи бозиро бо тайёрии мақсаднок дар муассисаҳои таълимӣ бо ташаккули салоҳияти бозии онҳо алоқаманд менамоем.

Дар илми педагогика шавқмандӣ нисбат ба истифодаи технологияи бозӣ дар раванди оmodасозии хонандагон ба ҳаёт дида мешавад. Новобаста ба он ки таҳқиқоти ҷиддие пешниҳод гаштааст, имконияти ташаккули салоҳияти бозии алоҳида ба таври бояду шояд омукта нашудааст. Ин ҷо набудани таҳқиқоти илмӣ, дастурҳо оид ба ташкили бозиҳо дар дарсҳо бо истифодаи технологияи муосир дар раванди омӯзиши фанҳои таълимӣ эҳсос карда мешавад.

Аммо, масъалаи босифат омода намдани хонандагон дар истифодаи технологияи бозӣ ҳамчун масъалаи алоҳида то ҳол омукта нашудааст.

Вақтҳои охир талабот ба омӯзгороне, ки тавонанд технологияи бозиро дар раванди таълим ҷорӣ намуда, дорои салоҳияти бозӣ бошанд, хеле афзудааст. Зеро таъсири педагогӣ, психологӣ технологияи бозӣ дар раванди таълим ҳамчун метод ва усули инноватсионӣ ба ҳамагон равшан аст.

Дар замони муосир ташаккули салоҳияти калидии хонандагони синфҳои ибтидоӣ, ки дар худ дониш, маҳорат, малака оид ба фанҳои алоҳидаро дар бар мегиранд, ба миён омадааст. Омӯзгор, бояд сифатҳои муҳими касбӣ, ба монанди некукорӣ, таҳаммулпазирӣ, худидоракунӣ, қобилияти худинкишофдиҳӣ, мустақилиятро дар хонанда ташаккул диҳад. Ҳамаи ин вазифаҳои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошанд, ки барои таълим ва руши салоҳияти хонандагон масъул мебошанд. Аз ин хотир, масъалаи муҳими ҷорикунии методу усулҳои инноватсионии таълим, аз ҷумла, технологияи бозӣ, дар назди муассисаи таълимӣ меистад.

Дар раванди истифодаи технологияи бозӣ бозиҳои гуногун дар амал татбиқ карда мешаванд. Мутахассиси касбӣ на бо он фарқ мекунад, ки бисёр кор мекунад, балки вай самаранок кор мекунад, сифатҳои хуби корӣ дорад, вақти кам ва заҳмати камро истифода карда, самарани зиёд меорад.

Методикаи таълим имрӯз тақозо менамояд, ки хонандагон ба раванди таълимӣ шавқманд бошанд ва онҳо бояд маводи таълимиро аз худ намоянд. Методҳои анъанавӣ раванди таълимиро то андозае «сард» сохта, асосан, бо усули азхудкунии лексикӣ кор карда, омӯзиширо ба меҳнати сангин табдил додаанд. Вақтҳои охир бисёре аз педагогҳои навоар усули «бозӣ кун ва омӯз»-ро дар таҷрибаи худ истифода мебаранд, ки самарайи хуб нишон медиҳад. Наздиксозии таълим ба фаъолияти касбӣ имкон медиҳад, ки методҳои фаъоли таълимиро истифода бурда, шавқмандии маърифатии хонандагонро зиёд намоем.

Яке аз шаклҳои муфиди кор дар синфҳои ибтидоӣ истифода бурдани методикаи бозӣ, аз ҷумла, бозиҳои расмӣ мебошад. Бозиҳои расмӣ ва истифодаи вазъияти воқеӣ дар раванди таълим нақши бориз дорад. Ин шакли таълим имкон медиҳад, ки ба ҷойи шакли пешина дар таълими насли наврас усули бозиро мавриди истифода қарор диҳем. Истифодаи ин усул имконият медиҳад, ки донишро аз заминаҳои фаъолият ба худи фаъолияти пурсамар пайванд намоем. Бозиҳои расмӣ, ки дар вазъияти гуногун омода шудаанд, донишандӯзиро ба фаъолияти таълимии хонандагон ворид менамояд, дар онҳо назари интиқодиро оид ба таълим пайдо мекунад. Онҳо ба мукамалгардонии таълим кӯшиш менамоянд ва ин ба фаъолгардонии кори мустақилонаи онҳо мусоидат менамояд. Дониш, маҳорат ва малакаи дар вақти бозии расмӣ аз худ намудаи хонандагон имкон медиҳанд, ки ба хатогӣ камтар роҳ диҳанд. Дар фаъолияти мустақилонаи меҳнатӣ устувор бошанд. Аз ин хотир, вақтҳои охир дар раванди таълими хонандагон истифодаи бозӣ, алалхусус, бозиҳои расмӣ хеле мубрам мебошад, то ба ҳол истифода нашудани бозиҳои расмӣ дар низоми маорифи ҷумҳурии мубрамияти мавзуи мазкурро бештар менамояд. Ҳамчунин, нокифоя будани коркарди назариявӣ-илмӣ мавзӯ зарурияти таҳлили онро муҳим менамояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзуи илмӣ. Дар педагогикаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таваҷҷуҳ ба истифодаи технологияи бозӣ дар

таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ оянда хеле зиёд аст. Масъалаи ҷиҳатҳои педагогӣ-психологӣ истифодаи технологияи бозӣ дар асарҳои олимони ватанию хориҷӣ, В.П. Бездухов; Е.П. Белозерсов; В.Л. Борзенков; А.А. Вербинский; Л.К. Гребенкин, М.В.Кларин, В.Г.Мамигонов, Н.В.Самоухина, А.И.Тимонин, В.И.Хазан, Г.П.Шедровский ва дигарон ба дараҷаи васеъ ва амиқ омӯхта шудаанд. Ҷанбаҳои методии истифодаи бозӣ дар қорҳои О.Ю.Богданова, Н.А.Демидова, Е.А.Жадин, Т.М.Жиркова, Р.И.Жуковская, И.А.Зиней, А.А.Каложнов, Н.И. Кудряшев, С.А.Леонов, Е.И.Матетская, Г.В.Рогова, М. Лутфуллозода, Б. Мачидова, Л.М.Иматзода, Ш.П. Котибова, Б. Шермухамедов, А.К.Gordon, R.Narrison, W.R.Lee ва дигарон мавриди таҳқиқ ва баррасӣ қарор гирифтаанд.

Бозӣ, ҳамчун, воситаи психологию педагогии ташаккули шахсияти кӯдак, дарк намудани имконияти ӯро дар асарҳои В.И. Андреева, Н.П. Аникеева, Н. Ахметов, Л.С.Виготский, О. Газман, Т.Е. Конникова, А. Макаренко, Ҷ. Пиаже, П.И. Пидкасистого, А. Прутченкова, С.Л. Рубинштейн, В. Сухомлинский, Ж. Ҳайдарова, Д. Узнадзе, С. Шмакова, Д.Б. Элконин ва бисёр дигарон дастрас намудан имконпазир аст.

Бевосита моҳият, мақсад, таъйинот ва масоили назариявии истифодаи бозиҳои расмӣ дар қорҳои Я.М. Белчиков, М.М. Бирштейн, А.А. Вербинский, В.Г. Комарчук, Е.А. Хрусский инъикос ёфтаанд. Аммо, мутаассифона, дар илми ватанӣ таҳқиқи масъалаи мазкур ба таври бояду шояд оғоз нагардидааст.

Таҳлили адабиёти психологӣ ва педагогӣ ба мо имкон медиҳад, ки оид ба рушди масъалаҳои омӯзиши бозӣ, ки таърихи хеле тӯлонӣ дошта, яке аз самтҳои муосири таҳқиқоти байнисоҳавӣ ба шумор рафта, имконияти истифодаи технологияи бозиҳои расмиро дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ муайян менамоянд. Масъалаи босифат ба роҳ мондани таълим дар синфҳои ибтидоӣ тавассути истифодаи технологияи бозиҳои расмӣ дар рушди салоҳияти калидии

онҳо таҳқиқоти махсус вучуд надорад. Ҳамин тавр, дар асоси таҳлили таҳқиқоти илмӣ, талаботи амалия ва талаботи ҷомеа ихтилофҳои зерин муайян карда шуданд:

– Байни талаботи ҷомеаи муосир ба омӯзгороне, ки метавонанд технологияи бозихои расмиро самаранок истифода баранд, дорои салоҳияти зарурии истифодаи бозӣ ва набудани асоснокии назариявӣ, таъминоти илмию методии тайёрии онҳо барои рушди технологияи бозихои расмӣ;

– Байни дарки зарурати ташаккули бозихои расмӣ дар таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди баланд бардоштани сифати таълим ва нокифоя будани таҷҳизоти методӣ барои ин раванд;

– Байни иқтидори назарраси технологияи бозихои расмӣ ҳамчун воситаи мувофиқ ва самараноки рушди шахсии хонандагони синфҳои ибтидоӣ, набудани асосноккунии шароити зарурии педагогӣ ва психологӣ, ки имкон медиҳанд технологияи бозихои расмӣ ба раванди таълим дохил карда шаванд.

Дарки ин зиддиятҳо ва ҷустуҷӯи роҳҳои ҳалли онҳо масъалаи таҳқиқот: роҳу воситаҳои таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ (дар раванди баланд бардоштани сифати таълим) барои истифодаи самараноки технологияи бозӣ чи гунаанд, муайян намуд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ бар пояи натиҷаи пажӯҳишҳое, ки дар доираи нақшаи дурнамои корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи педагогика ва психологияи Донишгоҳи давлатии Данғара дар мавзӯи “Бозихои расмӣ ҳамчун омили самаранокии баланд бардоштани сифати таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ” ба сомон расонида шудааст, таълиф гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот аз ҷиҳати назариявӣ асоснок кардан, таҳия ва дар амал санҷидани модели таълими самараноки таълими хонандагони

синфҳои ибтидоӣ бо истифода аз бозиҳои расмӣ мебошад. Муайян намудани маҳорату малаки дониши хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар синфҳои ибтидоӣ ҳангоми ташкил намудани бозиҳои расмӣ мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба ин мақсад иҷрои вазифаҳои зерин муайян гардид:

- Омӯзиши ҳолати масъала аз рӯи назария, гузаронидани таҳлили муқоисавии категорияи таҳқиқ, аниқу дақиқ кардани мафҳуми «бозиҳои расмӣ» дар заминаи таҳсилоти ибтидоӣ;

- Омӯхтани мафҳуми «салоҳияти калидӣ» дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо истифодаи технологияи бозиҳои расмӣ, муайян кардани сохтор, сатҳ ва имконияти ташаккули ин падида дар раванди самаранокии баланд бардоштани сифати таълим.

- Таҳияи модел (мақсад, мундариҷа, технология, натиҷа, меъёрҳо)-и истифодаи технологияи бозиҳои расмӣ барои таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ.

- Асоснок намудани усули марҳила ба марҳила ташаккул додани таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ барои истифодаи самаранокии технологияи бозиҳои расмӣ.

- Муайян намудани шароити психологию педагогӣ ва ташкилию педагогии ҷорӣ намудани модели таҳияшуда ба раванди таълим.

Объекти таҳқиқот. Муайян намудани бозиҳои расмӣ ва истифодаи дурусти он дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад.

Мавзӯи таҳқиқот. Бозиҳои расмӣ ҳамчун омили самаранокии баланд бардоштани сифати таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ.

Фарзияи таҳқиқот. – Истифодаи бозиҳои расмӣ ба самаранокии баланд бардоштани сифати таълим дар раванди омӯзиши хонандагони синфҳои ибтидоӣ таъсири мусбат мерасонад, агар:

– Ташаккули салоҳияти хонандагони синфҳои ибтидоӣ тавассути бозиҳои расмӣ дар раванди самаранокии баланд бардоштани сифати таълим аз ҷониби омӯзгорон ҳадафи махсус муайян карда шавад;

– Дар сохтори салоҳияти хонандагони синфҳои ибтидоӣ бозиҳои расмӣ ҷузъи маърифатӣ, амалиётӣ-фаъолиятӣ, эҳсосӣ-арзишӣ, шахсӣ ва эҷодӣ ҷудо карда шаванд;

– Мақсад, мазмун, технология, натиҷа, меъёр ва дигар нишондиҳандаҳои таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо истифодаи технологияи бозиҳои расмӣ дар раванди самаранокии баланд бардоштани сифати таълим асоснок ва дар амал татбиқ гардад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се давра ва марҳилаи муайян гузаронида шуд:

Марҳилаи аввали таҳқиқот (давоми солҳои 2019-2020) мавқеъҳои ибтидоии таҳқиқоти оянда муайян карда шуданд. Барои ин, аз як тараф, асарҳои муаллифони ватанию хориҷӣ оид ба педагогика, психология, маданиятшиносӣ, баланд бардоштани сифати таълими хонандагон тавассути ташкил намудани бозиҳои расмӣ, ки масъалаҳои асосии назариявиро ошкор намуда, мавриди таҳлил қарор гирифтаанд, аз тарафи дигар, вазъияти воқеии амалияи муассисаҳои таълими миёнаи умумӣ таҳлил карда шуданд.

Марҳилаи дуюми таҳқиқот (давоми солҳои 2020-2021) таҳия ва интихоби воситаҳои таҳлил, муайян кардани методологияи гузаронидани марҳилаи муайянқунии таҷриба ва таҳлили натиҷаҳои онро дар бар мегирад. Асоси омӯзиш низ муайян карда шуд. Қорҳои таҷрибавӣ, аз ҷумла, марҳилаҳои ташаккул ва назорат гузаронида шуданд. Дар ин марҳила дар муассисаҳои таълими миёнаи умумии ноҳияи Данғара дар синфҳои ибтидоӣ ташкил намудани бозиҳои расмӣ дар раванди таълим гузаронида шуданд.

Марҳилаи сеюми таҳқиқот (давоми солҳои 2021–2022) бошад, ба таҳлили умумии қорҳои анҷомдодашуда, тафсири натиҷаҳои қорҳои таҷрибавӣ, таҳлили маводи таҳқиқотии қорҳои илмӣ бахшида шуда буд.

Натиҷаҳои ба даст омадаро таҳлил намуда, хулосаҳо, тавсияҳо, пешниҳодҳои муҳим оид ба ташкил намудани бозиҳои расмӣ ҳангоми таълим дар синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бароварда пешниҳод гардиданд ва онҳоро дар шакли диссертатсия ба тартиб даровардем.

Асоси назариявии таҳқиқот. Давоми солҳои зиёд оид ба роҳҳои баланд бардоштани сифати таълим дар муассисаҳои таҳсилотимиёнаи умумӣ аз тарафи олимони зиёди соҳаи педагогика ва психология омӯхта шуданд. Асоси назариявии таҳқиқотро осори педагогҳою психологҳои ватанию хориҷӣ оид ба назария, амалия, методҳои муҳими таълим, роҳҳо ва усулҳои татбиқи бозиҳои расмиро дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ ташкил доданд. Маводи мунташиршуда, хулоса ва тавсияҳои илмие, ки дар рисола оварда шудаанд, асоснок карда шуда, ба методҳои назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқот таъя мекунанд. Онҳо, инчунин, бо кори озмоишӣ таҷрибаи шахсии педагогии кори муаллифи диссертатсия тасдиқ карда шудаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқот. Асосҳои назариявӣ ва методологии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки асосу тавсияҳои назариявӣ-методии коркардшуда оид ба роҳҳо, усулҳои истифодаи бозиҳои расмӣ дар раванди таълим ва ташаккули салоҳият ва сифатҳои шахси инфиродии хонандагонро мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Ҳамчунин, роҳҳои гузаронидани бозиҳои расмӣ барои ҳалли масоили педагогию психологӣ нишон дода шудаанд, ки метавонанд дар таҳсилот барои таълим ва тарбияи хонандагон, фаъолияти озмоишию таҷрибавии муассисаҳои таълимӣ ба таври васеъ мавриди истифода қарор дода шаванд.

Сарчашмаҳои маълумот:

1. Адабиёти илмии педагогию психологӣ ва ҳуҷҷатҳои меъриву ҳуқуқи Чумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Чумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», фармонҳо ва суханронҳои Президенти Чумҳурии Тоҷикистон.

2. Хулосаю ақидаҳои олимони намоён дар самтҳои фалсафа, педагогика, психология роҷеъ ба технологияи бозӣ ва ташкил намудани онҳо дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ.

3. Корҳои илмию таҳқиқотии ба мавзӯ наздики муҳаққиқони муосири Тоҷикистон, Россия ва мамлакатҳои ИДМ, ақидаҳои намоёндагони соҳаи маориф дар рӯзномаҳо, маърузаҳои конференсияҳо, сомонаҳои интернетӣ ва ғайра, ки ба масъалаи таҳқиқот дар самти ташкили бозии расмӣ дар раванди таълими синфҳои ибтидоӣ бахшида шудаанд.

Заминаҳои эмперикии таҳқиқот дар асоси се хусусияти таҳқиқоти диссертатсионӣ – ақсуламалӣ, назариявӣ, монографии мутобиқ ба ин хусусиятҳо ташаккул ёфтаанд. Мафҳумҳои муҳим ва усулҳои мантиқии таҳлилӣ, ба монанди тафсири мафҳумҳои асосӣ ҳамчун воситаҳои мантиқии методологии таҳлил, усули мантиқию гнессеологии таносуби ҳаҷм ва мундариҷаи мафҳумҳо, категорияҳо, усулҳои умуминазариявӣ таҳлил ва синтез, мушаххаскунӣ ва ҷамъбасткунӣ, умумикунонию ҳамоҳангсозӣ, шакливазкунию тағйирдиҳӣ, усули гузариш аз мафҳумҳои умумӣ ба мафҳумҳои мушаххас, усулҳои таҷрибаи фикрӣ ва таҳқиқот илмӣ ташаккул ёфтаанд.

Дар баробари заминаҳои эмперикии мазкур ҳангоми ба даст омадани натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ, унсурҳои таҳлили мундариҷаи матн (контент-анализ), методи арзёбии коршиносон, маводи банақшагирии самаранокии таҷрибаҳо, назарпурсӣ, мусоҳиба, суҳбат, муноқиша, таҳлили натиҷаи санҷишҳо, корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ, аз ҷумла, санҷиши хулосаҳои таҳқиқоти илмӣ дар амал мавриди истифода дода шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Ҳангоми амалигардонии таҷрибаҳо ва таҳқиқотҳои илмӣ таъсири бозии расмиро дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ омӯхта шуданд ва бо ин мақсад хонандагони синфҳои 3 ва 4-уми муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии

№2, №4, №20 ва №75 интихоб шуданд. Дар кори таҳқиқотӣ истифодаи бозиҳои расмӣ дар раванди таълими синфҳои ибтидоӣ истифода карда шудаанд. Таҳқиқоти озмоишӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии зикргардидаи ноҳияи Данғара баргузор гардида, 180 нафар хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар кори озмоишӣ иштирок карданд.

Навгони илмӣ таҳқиқот: Дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Данғара дар синфҳои ибтидоӣ (хонандагони синфҳои 3 ва 4-ум) ташкил намудани бозиҳои расмӣ хонандагон мавриди санҷиш қарор дода, хусусиятҳои фаъолнокии онҳоро баҳогузорӣ намудем.

Ба ғайр аз ин навгони кори илмӣ мо дар бандҳои зерин асос ёфтаанд:

- Нақши бозӣ дар ташаккулёбии дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ;
- Салоҳиятҳои хонандагони синфҳои ибтидоӣ оид ба истифодаи технологияи бозиҳои расмӣ;
- Мафҳуми «бозиҳои расмӣ», аз ҷумла, фаҳмиш, амалиётӣ ва фаъолият, эҳсосӣ ва арзишӣ;
- Мафҳуми «технологияи бозиҳои расмӣ» дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ равшан карда шудааст: технологияи бозиҳои расмӣ ҳамчун касбият нигаронидашуда, инсонпарварӣ, интерактивӣ, аз ҷумла, ҳадаф, алгоритми ташкилӣ, натиҷа ба ҳисоб мераванд;
- Усули марҳила ба марҳила таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ барои истифодаи самараноки технологияи бозиҳои расмӣ тавсиф карда шудааст;
- Модел (мақсад, мундариҷа, сохтор, технология, меъёр ва натиҷа)-и таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба истифодаи бозиҳои расмӣ дар раванди самаранокии баланд бардоштани сифати таълим пешбинӣ шудааст;

– Мазмун ва технологияи омӯзиши бозиҳои расмӣ таҳия карда шуданд;

– Омӯзиши педагогӣ-психологӣ истифодаи технологияи бозӣ, аз ҷумла бозиҳои расмӣ дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ анҷом дода шуд;

– Роҳҳо, принсипҳо, методҳо ва технологияи истифодаи бозиҳои расмӣ дар раванди таълим пешниҳод гардид.

Нуктаҳои асосии диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

– Ташаккули салоҳияти хонандагони синфҳои ибтидоӣ оид ба бозиҳои расмӣ дар натиҷаи ин омӯзиш ҳадафи махсуси самаранокии баланд бардоштани сифати таълим;

– Ташаккули салоҳияти хонандагони синфҳои ибтидоӣ оид ба бозиҳои расмӣ дар асоси ҷузъҳои маърифатӣ, амалиётӣ-фаъолиятӣ, эҳсосӣ-арзишӣ ва шахсӣ;

– Технологияи бозиҳои расмӣ, ки дар таҳсилоти ибтидоӣ ва педагогӣ истифода мешаванд, ба касбият нигаронида шуда, инсондӯстона, интерактивӣ буда, ҳадаф, алгоритми созмон, натиҷаро дар бар мегиранд, ки бо чандирӣ, такрорӣ, пайвастагӣ, тағйирпазирӣ хос мебошанд;

– Модели таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ барои татбиқи бозиҳои расмӣ дар раванди таълим (мақсад, мундариҷа, технология, натиҷа, меъёрҳои фаъолият), инчунин, шароити татбиқи он: (ташҳиси хонандагон, таъмини мавқеи субъектии омӯзгорон бо назардошти таҷрибаи шахсии худ, фароҳам овардани шароити мусоиди таълим) ва ташкилию педагогӣ (ҳамбастагии мундариҷаи фанҳои педагогӣ, психологӣ, фанӣ ва методӣ, тағйирпазирии вазифаҳо, муттасилӣ дар истифодаи бозиҳои расмӣ, навсозии таҷрибаи корӣ, супоришҳо);

– Тайёрии методи омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ оид ба истифодаи бозиҳои расмӣ дар марҳилаҳо (асосӣ, ниҳойӣ, ҳамгиройӣ);

- Махсусият ва мушкилоти истифодабарии технологияи бозӣ дар раванди таълим;
- Ҷустуҷӯ намудани роҳу усулҳои беҳтарини бозихои расмӣ дар раванди таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ;
- Роҳ, усул, метод, технологияи педагогӣю психологӣю баланд бардоштани сатҳу сифати таълими хонандагон ҳангоми истифодаи бозихои расмӣ дар синфҳои ибтидоӣ;
- Инкишофи тасаввурот, дониш, маҳорату малакаи ахлоқии хонандагони синфҳои ибтидоӣ ҳангоми бозихои расмӣ дар раванди таълим;
- Роҳҳои самарабахши ҳал намудан ва баланд бардоштани истифодаи бозихои расмӣ дар раванди таълим.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот дар он аст, ки хулосаҳои таҳлили назариявӣ ва натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ ба афзоиши донишҳои илмӣ дар соҳаи назария ва методологияи таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар заминаи истифодаи бозихои расмӣ мусоидат менамояд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки методологияи омӯзиши бозихои расмӣ, инчунин, модели муаллифӣ таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба истифодаи самараноки технологияи бозихои расмӣ метавонад бо як тағйироти муайян ба раванди самаранокии баланд бардоштани сифати таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, донишгоҳу донишқадаҳои педагогӣ, коллеҷҳо ва ба донишқадаҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон гузаронида шавад.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дарачаи эътимоднокии натиҷаи таҳқиқот оид ба бозихои расмӣ ҳамчун омилҳои самаранокии баланд бардоштани сифати таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Данғара мувофиқи методикаи таҳқиқотҳои илмӣ дар соҳаи педагогика гузаронида шуда, коркард карда, исбот карда шудааст. Қоидаю, хулосаҳо ва тавсияҳои муҳими илмие, ки дар диссертатсия дарҷ

гардидаанд, бо методологияи муносибати системавии концепсияи илмӣи ташхисӣ асоснок карда шуда, ба методҳои назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқот таъя мекунад.

Ҳангоми амалигардонии таҷрибаҳо ва таҳқиқотҳои илмӣ таъсири бозиҳои расмиро дар раванди таълими хонандагони таҳсилоти ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Данғара омӯхта шуданд ва бо ин мақсад бозиҳои расмӣ гуногун истифода шуданд. Тавсифи муфассали методҳои истифодагардида дар таҳқиқоти анҷомгирифта дар боби «Мавод ва методҳои таҳқиқот» инъикос ёфтаанд.

Натиҷаи кори таҳқиқот дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №2, №4, №20, №75-и ноҳияи Данғара гузаронида шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқот муайян намуд, ки вобаста ба бозиҳои гуногун дар раванди таълим ба сифати дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ байни хонандагони синфҳои ибтидоии омӯхташуда фарқият дида мешавад. Хонандагони синфҳои ибтидоие, ки дар раванди таълим бозиҳои расмӣ истифода гардиданд аз рӯйи тамоми нишондодҳо (хушёрӣю зиракӣ, фаҳмишу идрок, ҳозирчавобӣ ва хушахлоқӣ) беҳтар буданд.

Онҳо инчунин, бо кори озмоишӣ, таҷрибаи шахсии кори муаллифи рисола тасдиқ карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба равияи илмҳои педагогӣ дохил буда, ба шиносномаи ихтисоси 13.00.01-педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мувофиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии унвонҷӯ дар таҳлили ҳамаҷонибаи масъала, омӯзиши дурусти таҳқиқоти назариявӣ ва озмоишӣ, таҳлили миқдорӣ ва сифатии маводу натиҷаҳои дар ҷараёни корҳои озмоишии бадастомада, дар истифодаи маҷмуи усулҳо вобаста ба мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, дар ташкил ва баргузор кардани таҳқиқоти озмоишӣ, тасдиқи амалии муқаррароти кори илмӣ дар раванди озмоиш, таҳлили натиҷаҳо ва коркарди маълумот, дар таҳия ва нашри мақолаҳои илмӣ, иштирок

дар чорабиниҳои илмӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои бадастомада ва дар коркарди таҳқиқоти диссертатсионӣ зухур меёбад.

Дар омода кардан ва интихоби дурусти мавзуи таҳқиқот, гузаронидани таҷрибаю таҳқиқот оид ба бозиҳои расмӣ дар раванди таълими синфҳои ибтидоӣ иҷрои амалии чорабиниҳои зарурӣ вобаста ба ташкил ва намуди бозӣ, мушоҳидаҳо дар раванди таълим, таҳлили тағйироти микдорию сифатӣ дар давраи инкишоф ва ташаккули кӯдак, баҳодихӣ ба фаъолнокии хонандагони синфҳои ибтидоӣ, баҳодихии натиҷаҳои таҳқиқот, муаррифӣ ва баррасии натиҷаҳои гирифташуда, чопи мақолаҳои илмӣ, таҳияи умумии диссертатсия ва автореферати он аслияти матни диссертатсияро инъикос менамоянд. Таҳқиқот шахсан аз тарафи муаллиф иҷро гардидааст ва натиҷаи пажӯҳиши мустақилонаи ӯ мебошад. Дар тӯли ҳама давраҳои иҷрои таҳқиқот, ки асоси диссертатсияи мазкурро ташкил медиҳад, муаллиф иҷрокунандаи асосӣ буд. Саҳми иштироки бевоситаи унвонҷӯ барои ба даст овардани натиҷаҳои таҳқиқот 96%, аз ҳаҷми умумии диссертатсияро ташкил медиҳад.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосӣ давоми солҳои 2020-2022 гузаронида шуданд, ки натиҷаҳои асосии он дар конференсияҳои илмӣ-назариявӣ, семинарҳои Донишгоҳи давлатии Данғара (2020-2022) зимни баромадҳо ва суҳанронихо дар конференсияҳои илмӣ-амалии вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ сурат гирифтанд.

Натиҷаҳои пажӯҳиш ва таҳқиқоту таҷрибаҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №2, №4, №20, №75-и ноҳияи Данғара қорӣ карда шуда, таъсири бозиҳои расмиро дар баланд бардоштани савияи дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ мавриди таҳқиқу хулосабарорӣ қарор додем.

Интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия. Натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 6 номгӯйи мақолаи илмӣ, ки дар нашрияҳои илмии тақризшавандаи феҳристи тавсиянамудаи Комиссияи

олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъ
расидаанд, инъикоси худро ёфтаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия: Таҳқиқоти диссертатсионӣ аз
муқаддима, ду боб, хулосаҳои умумӣ, тавсияҳо ва феҳрасти адабиёти
истифодашуда, 2 нақша, 4 ҷадвал ва 4 расм таркиб ёфта, ҳаҷми он 175
саҳифаи ҷопии компютери ро ташкил медиҳад.

БОБИ 1. МАФҲУМУ МУНДАРИҶАИ БОЗИҶОИ РАСМИЮ КАСБӢ ВА АСОСҶОИ ПЕДАГОГИЮ ПСИХОЛОГИИ ОНҶО ДАР МУАССИСАҶОИ ТАҶСИЛОТИ МИЁНАИ УМУМӢ

1.2. Ҷанбаҳои назариявии моҳияти бозӣ дар раванди таълим

Тоҷикистон дар асри XXI дар раванди ҷаҳонишавӣ ба мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ гаштааст ва баланд бардоштани нерӯи зеҳнии мамлакат ва омода намудани наслҳои оянда барои эмин доштани кишвар аз хатарҳои аз ҷама муҳимми ҷаҳон мебошад. Барои ҳалли чунин мушкилот, пеш аз ҷама муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ метавонанд дар раванди баланд бардоштани нерӯи инсонӣ саҳми сазовор гузоранд. Албатта, барои ҳар як муассисаҳои таълимӣ, аз он ҷумла муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ рисолати волои хос вуҷуд дорад.

Ҷон Нюмен қайд кардааст, ки мақсади волои таълим ин тарбияи шахсест, ки пеш аз ҷама, дорои маданияти бойи зеҳнӣ барои расидан ба муваффақият мебошад.

Олими дигар Кеннет Р. мафҳуми ғояи рисолати волоро оид ба муайян намудани арзишҳои заминавӣ, мақсад ва маҷмуи мафҳумҳои фаъолияти муассисаи таълимӣ дарк карда, таъкид менамояд, ки агар даргоҳи маърифат масъулияти худро дар раванди натиҷагирӣ оид ба офариниши «нерӯи зеҳнии тавоно» надонад, пас ӯ ба кадом ҷома, давлат ва одамон даркор аст?

Аз нуқтаи назари маънидоднамоии муаллифӣ, ҳар як муассисаи таълимӣ рисолати воло (миссия)-и худро дорад, ки аз лиҳози бакамолрасии толибилмон дар раванди дарки маъноӣ «Омадан ва истифодаи муфиди вақтро тавонистан, ба муҳити инноватсионии ташкилоти зеҳнӣ асоси таҳсилоти муосир рӯ ба рӯ гаштан, ғамхорӣ ва дастгирии пайвастаро эҳсос намудан, омухтан, ташаккул ёфтан, ба камоли маърифат расидан, мутахассиси рақобатпазири замони муосир

шудан, роҳ ба сӯйи мустақилият, саодатмандӣ ва муваффақиятро дарёфтанд, барои баланд бардоштани нерӯи зеҳнии миллат ва кишвар худро масъул шуморидан»-ро ифода менамояд.

Раванди ҷаҳонишавӣ ва таҳаввулотии рӯзафзуни илму техника дар ҳама самтҳои фаъолияти инсон вазифаҳои нав, ба монанди «идораи донишҳо» ва «аз дониш ба некӯаҳволӣ», «самаранокии дониш», «ташаккули фикрронии инноватсионӣ» ва ғайраро гузошта, аз шахс ва мутахассиси замони нав, на танҳо азбар кардани донишу малакаи тахассусӣ, инчунин рақобатпазирӣ дар бозори меҳнатро дар ҷойи аввал мегузоранд. Аз ин рӯ, сабаби асосии мушкилоти системаи таълимоти замони муосир аз он иборат аст, ки мутаносибии суръати баланди тағйирёбии донишҳо ва дар муддати кӯтоҳтарин аз худ намудани онҳо ба он водор менамояд, ки назария ва амалияи педагогика, на барои ба даст овардани идеали таълимот (шахсияти ҳаматарафа ташаккулёфта), балки гузоштани вазифаи дигар – ташаккул додани имкониятҳои шахсиятро барои худтакмилдиҳӣ, тезмутобиқшавӣ, худомӯзӣ талаб менамояд.

Брайан Трейси дар мавзӯи ташаккулёбии шахсият ва идораи донишҳо чунин ибрози андеша намудааст: «Таҳсилоти ҳамарӯза ин шарти ҳатмии расидан ба муваффақият дар дилхоҳ фаъолияти инсон мебошад». Ӯ дар ҷойи дигар чунин ақида иброз гардидааст: «Нақшаи баҳадафрасии мақсадҳоятонро тартиб дода, тавонистанро аз худ намоед ва тасаввур намоед, ки баъди гузашти айём кӣ шудан мехоҳед» [251,с.6].

Вақтҳои охир дар асри технологӣ бештари одамон бозиро ҷиддӣ қабул намекунанд ва онро чизи беҳуда меҳисобанд. Аммо таҳқиқҳои нишон медиҳанд, ки бозиро пайдоиши он ба гузаштаи дури инсонӣ рафта, пайдоиши он пеш аз пайдоиши фарҳанг мебошад. Бозӣ ин зухуроти аҷоибӣ ҳаёти инсонӣ ба шумор рафта, аксари файласуфон ва муҳаққиқони пешин нисбат ба он тавачҷуҳи хоса зоҳир намудаанд. Афлотун бозиро машғулияти хеле муфид шуморида, гуфта буд: «Дар як

соати бозӣ шумо инсонро мешиносед нисбат ба он, ки бо ӯ як сол бошед» [47,с.64]. Арасту дар бозӣ сарчашмаи оромиши равонӣ, мувозинати руҳ ва ҷисро мезд.

Дар таърихи инсоният давраҳое буданд, ки бозиро комилан инкор мекарданд ва таҳқиқи онро мамнуъ медонистанд. Танҳо дар охири асри XIX тавачҷуҳ нисбат ба бозӣ бештар гардид, аввалин назарияҳо оид ба бозӣ зухур карданд, ки асоси илмӣ доштанд. Бозиро акнун ҳамчун воситаи муҳими машқи малака дониста, зарурияти онро дар рушди шахсият ва рушди руҳ ва ҷисми инсон қайд мекарданд. Бозиро акнун васоили муҳим дар ташаккули қобилият дар таълиму тарбияи ҷомеаи инсонӣ мешумориданд. Муҳаққиқ Д.Б.Элкониин қайд карда буд, ки бозии инсонҳо ин чунин фаъолиятест, ки дар байни одамон фаъолияти иҷтимоиро дар муҳити махсус рушд медиҳад [163,с.25].

Аслан бозӣ ин инъикоси дунёи калонсолон мебошад. Д.Б. Элкониин бозиро ҳамчун арифметикаи муносибатҳои иҷтимоӣ дониста, онро ҳамчун фаъолияти дар давраи муайяни инкишофи вазифаҳои равонӣ дар шинохтани хурдсолон дунёи калонсолонро донистааст [163,с.128].

Дар асри XX бозӣ мавзӯи таҳқиқи илмҳои гуногун, ба мисли психология, фарҳангшиносӣ, педагогика неврология, биология гардид. Чунончӣ, Герберт Спенер бозиро ҳамчун тамрини сунъии неру донистааст. Карл Гросс бозиро ҳамчун воридашавии кӯдак ба дунёи калонсолон мешуморид. Фрейд бозиро ҳамчун нишон додани набзи мамнуъ ба воситаи тарафҳои ҳамшуур шарҳ додааст. Жан Пиаже бозиро ҳамчун шакли эҷодкунӣ донистааст [216, с. 320].

Назарияҳои баъдина тавачҷуҳро нисбат ба ҷанбаҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии аҳамияти бозӣ дар ташаккули инсон равона намудаанд.

Дар навиштаҳои П.Ф. Лесгафт, Д.Б. Элкониин ва А.А. Люблинский фаҳмиши принсипиалӣ нисбат ба бозӣ ҳамчун фаъолияти инсонӣ пайдо гардид [2,с.320].

Файласуф ва фарҳангшиноси ҳоландӣ Иохан Хейдинг, дар солҳои 30-юми асри XX аввалин китобро дар таърихи инсоният роҷеъ ба бозӣ

таълиф карда, вазифаҳои таълимӣ ва тарбиявӣ бозиро ба таври ҷиддӣ баррасӣ намудааст. Дар китоби «Homo Ludens» («Оинаи бозингар») кайд менамояд, ки бозӣ ҳамчун шакли гуногуни фарҳанги инсоният ва аз ҳама қадимтарин фаъолияти инсонист [3,с.96].

Аз рӯи ақидаи ӯ, аз бозӣ шаклҳои нави воқеияти инсонӣ, ба монанди ҳуқуқ, низом, муошират, ҳунар, санъат ва ғайра оғоз гардидаанд. Ба гуфти муҳаққиқ бозӣ зиндагии моро зебо менамояд, бинобар ин ба ҳамаи инсонҳо новобаста ба ҷинс ва синну сол бозӣ зарур аст [10,с.105].

Е.И. Пасов дар китоби «Дарси забони хоричӣ» чунин навиштааст: «Бозӣ ин фаъолият, шавқмандӣ ва мавҷуд набудани маҷбуркунӣ, фаъолияти фаъоли инфиродӣ, таълим ва тарбияи коллектив, рушди вазифаҳои равонӣ ва қобилият, омӯзиши бофароғат мебошад» [142, с.63].

Бозӣ ин шавқмандии зиёд ва аслиҳаи муфиди омӯзиш мебошад. Ин воситаи ҷиддӣ барои кумаки омӯзгорон буда, раванди мушкили таълимро осон намуда, омӯзишро барои хонандагон ҳамчун фароғат ташкил менамояд [4,с.37].

Моҳияти бозӣ ин ҳалли вазифаҳои омӯзишиё, ки пеши хонандагон дар шакли шавқовар пешниҳод гардида мебошад. Душвории таълимро барои хонандагон фаҳмотар ва шавқовартар менамояд. Омили муҳим ин тафаккури мантиқӣ ба шумор меравад. Дар раванди бозӣ хонандагон маводи таълимӣ заруриро аз худ мекунанд, мушоҳидакориро рушд медиҳанд, хасташавиро бартараф менамоянд, қобилияти кориро дар рафти таълим афзоиш медиҳанд. [4,с.65].

Тавассути бозӣ хонандагон монеаҳои психологиро бартараф намуда, боварӣ ба нерӯи худро пайдо мекунанд, нуқтаи назари ҳамсабақонашонро ғӯш намуда, ҳамчунин, эҳтиром ба ақидаи дигаронро пайдо мекунанд. Ба бозӣ омӯзгор дар синф фазои баробарӣ, хушҳолӣ ва фароғатро барпо менамояд ва ин албатта, ба раванди таълим ва тарбия таъсири амиқ ва ҷиддӣ мегузорад.

Имрӯз дар фонди педагогӣ мафҳуми технологияи педагогӣ мустаҳкам ворид гаштааст.

Технология ин маҷмуи усулҳое мебошад, ки дар шуғл ё санъат истифода мешавад. Панҷ усули технологияи таълимии зеринро чудо намудан мумкин аст:

- вазифавӣ;
- бозӣ;
- компютерӣ;
- муколамавӣ ;
- машқӣ.

Дар байни онҳо хусусияти бештари инноватсиониро технологияи бозӣ доро мебошад. Мавзӯи истифодаи технологияи бозӣ дар раванди таълим нав нест. Имрӯз педагогҳо таваччуҳи зиёдро ба технологияи бозӣ равона намудаанд. Кӯшишҳои зиёде дар таснифи илмӣ карда шудааст. Имрӯз танҳо ба таври илмӣ алоқаи байни бозӣ ва фарҳанги инсонӣ муайян карда шудааст. Бозӣ ба инкишофи шахсияти кӯдак ва калонсолон таъсир гузошта, вазифаҳои психологӣ ва иҷтимоиро ҳал менамояд. Аммо ҳоло ҳам дар системаи таълим бозӣ технологияи инноватсионӣ ба шумор меравад. Технологияи бозӣ ин шакли таъсири байниҳамдигарии омӯзгор ва хонанда буда, тавассути мазмуни муайян, ба монанди бозӣ, афсона намоиш, муоширати расмӣ амалӣ мегардад. Дар ин вақт вазифаҳои таълимӣ дар мазмуни бозӣ зухур меёбад.

Имрӯз дар раванди таълим чунин шаклҳои гуногуни бозӣ истифода мешаванд:

- ✓ Фароғатӣ;
- ✓ Саҳнавӣ;
- ✓ Расмӣ;
- ✓ Нақшофарӣ;
- ✓ Компютерӣ.

Ҳангоми тарбияи наврасон дар якҷоягӣ бояд принципу методҳо ва технологияи педагогӣ мавриди истифода қарор гиранд [2.11., с.25].

Ба технологияи асосии таълими муосир инҳо дохил мешаванд:

- Таълими инкишофёбанда;
- Таълими проблемавӣ;
- Таълими гуногундараҷа;
- Системаи таълими коллективӣ;
- Технологияи омӯзиши вазифаҳои эҷодӣ;
- Методҳои таҳқиқотӣ дар таълим;
- Технологияи истифода дар таълими методҳои бозӣ, нақшгузорӣ ва дигар бозиҳои таълимӣ;
- Таълим дар ҳамкорӣ (корҳои гурӯҳӣ);
- Технологияи иттилоотӣ-муоширатӣ;
- Технологияи ҳифзи саломатӣ [2.13].

Технологияи бозӣ ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ-психологӣ бидуни маҷбуркунӣ буда, дар як вақт техникаи азхудкунии фарҳангӣ бештар доништа мешавад. Аз ҳама бештар таснифоти бозиҳои педагогӣ, ки аз рӯи истифодаи онҳо дар соҳаҳои фаъолият дар илму фарҳанг шуморида мешавад:

- зеҳнӣ;
- психологӣ;
- тарбияи ҷисмонӣ;
- иҷтимоӣ-педагогӣ.

Ҳамчунин, таснифот аз рӯи раванди педагогӣ баррасӣ гаштааст:

- таълимӣ;
- тамринӣ;
- назоратӣ;
- ҷамъбастаномӣ;
- маърифатӣ;
- тарбиявӣ;
- рушддиҳанда;
- репродуктивӣ;
- эҷодӣ;

- муоширатӣ;
- ташхисӣ;
- касбмуайянкунӣ.

Аз рӯи методика истифодаи таснифоти технологияи бозӣ чунин аст:

- сюжетӣ;
- нақшофарӣ;
- ташкилӣ -фаъолиятӣ;
- расмӣ;
- тақлидӣ;
- психодраматикӣ.

Хонандагон бидуни бозӣ наметавонанд, калонсолон бидуни бозӣ метавонанд. Аммо талабот ба бозӣ дар одамон дар давоми зиндагиашон ҳамеша мавҷуд аст.

Кӯдакӣ даврони бозии хонандагон мебошад, агар ба кӯдак дар ин давра аз бозӣ манъ гардад, дар зиндагии ояндаашон ба ҷойи ташаккули касбии худ бештар ба бозӣ майл мекунад.

Ба ақидаи А.С.Макаренко «Бозӣ яке аз методҳои муҳим ба шумор меравад. Ман фикр мекунам, ки андешаи он ки бозӣ яке аз машғулиятҳои хонандагон мебошад, иштибоҳ аст. Дар даврони кӯдакӣ бозӣ меъёри воқеӣ аст, агар кӯдак амали ҷиддиеро иҷро намояд. Дар хонандагон майлу рағбат ба бозӣ мавҷуд аст ва онро бояд эътироф намуд. Бисёре аз муҳаққиқони пешин дар бораи имкониятҳои таълимӣ ва тарбиявии бозӣ сухан кардаанд» [112,с.44].

Бозӣ аз як тараф фазои фароғатӣ муҳайё менамояд ва аз тарафи дигар ҳалли вазифаҳои педагогиро имконпазир мегардонад. Ин, пеш аз ҳама, дар фаъолияти эҷодӣ ва маърифатии хонандагон зухур меёбад.

Албатта, дар дунёи имрӯзаи рушди технологӣ зухуроти манфии бозӣ пайдо гаштааст. Чунончӣ, сирояти бозиҳои компютерӣ дар раванди рушди босуръати технологӣ тарафҳои манфии бозиҳоро ҳам ба хонандагон ва ҳам ба хурдсолон нишон медиҳад. Дар истифодаи ҳама

зухурот бояд андоза бошад ва ба дараҷаи ифрот роҳ додан матлуб нест. Ҳама чиз бояд бо меъёр ва андоза бошад. Меъёр ва андоза бояд асоси истифодаи бозӣ ҳамчун технологияи инноватсионӣ дар раванди таълим ва тарбия гардад.

Ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ яку якбора аз фаъолияти бозӣ ба фаъолияти таълимӣ гузаштан ниҳоят душвор мебошад. Барои он ки гузариш аз як навъи фаъолият ба фаъолияти дигар - аз бозӣ ба таълим бенуксон бошад, ҷиҳатҳои равонию синнусолии онҳоро ба эътибор бояд гирифт. Тасдиқи ин фикр гуфтаҳои педагогҳои машҳури рус В.В. Давидов ва Д.В. Элконин «Вақте ки кӯдак ба муассисаи таълимӣ қадамҳои аввалини худро мегузорад, мазмуни фаъолияти ӯ тағйир меёбад, аз бозӣ ба фаъолияти азхудкунии таълимӣ (омӯзиши хонишу хат фаҳмидану ҳал карда тавонистани масъалаҳои таълимӣ ва дониستاني воситаҳои ҳалли онҳо) мегузарад мебошад [238,с.78]. Давраи синну соли хурди мактабӣ давраи аз ҳама рушдкунанда ва ташаккулдиҳандаи фаъолияти таълимӣ ба шумор меравад. Фаъолияти таълимӣ ҳамсафари доимии хонанда дар тамоми муддати таҳсил бошад. Дар чараёни фаъолияти таълимӣ равандҳои психикӣ ва шахсии хонанда ташаккул меёбад.

Азбаски кӯдак дар давраҳои аввали ба таълим фаро гирифта шуданаш фаъолияти таълимро аз худ накардааст, қисми асосии кор ба зимаи муаллим меафтад. Педагоги рус А.Р. Арутюнов мегӯяд: «Нақши омӯзгор дар ташкил ва гузаронидани бозӣ, нақши режиссёри театрро мемонад» [112,с.6].

Муаллим дар назди бачаҳо мақсад мегузорад, диққати онҳоро барои иҷрои корҳои таълимӣ сафарбар менамояд, назорату роҳбарӣ мекунад ва ба фаъолияти онҳо баҳо медиҳад.

Ба ақидаи педагоги рус Е. Аракин «бозӣ бояд яке аз воситаҳои бузург ва ниҳоят хуби ивазнашавандаи инкишофи тафаккури кӯдак ҳисобида шавад» [112,с.7].

Олими машхури тоҷик М. Лутфуллозода қайд мекунад, ки «Дар ҳар як бозӣ фаъолияти муайяне амалӣ мегардад. Дар чараёни бозӣ гуфтори мураттаби хонандагон ташаккул меёбад. Иштирокдорони бозӣ аз вижаҳо истифода менамоянд ва бо ёрии калимаҳо талаботи бозиро иҷро намуда, саъй меварзанд, ки муносибати худро нишон диҳанд» [112, с.7].

Муассисаҳои таълимӣ бояд муассисае бошад, ки он ҷо на танҳо таълим, балки ба макони ташаккули шаклҳои гуногуни муошират, ки яке аз онҳо бозӣ мебошад, таъдил ёбад. Дар шароити таълими иловагӣ кӯдак инкишоф меёбад, дар бозиҳо иштирок мекунад. Мақсади асосии бозиҳо бояд ба он равона гардад, ки кӯдак хурсандию хушҳолиро дар меҳнат ва таълим ҳис кунад. Ҳамчунин, мақсади ҳалли мушкилоти иҷтимоии қобилияти ҳар як хонанда буда, фаъолияти хонандаро ба дарк намудани мавзӯ то ташаккули мафҳумҳо ва маҳорати мустақилона равона намудан лозим аст.

Дар пеши омӯзгорон вазифа меистад, ки дар машғулиятҳою маҳфилҳо бозӣ ва технологияи бозиро маҳз ба ташаккули рушди маърифатии онҳо ва хусусияти башардӯстӣ равона намоянд. Омӯзгорон бояд дарк намоянд, ки дар рафти бозӣ кӯдак дониш мегирад, қобилияташ инкишоф меёбад, шавқмандии маърифатии худро ташаккул медиҳад. Дар таълими иловагӣ технологияи бозӣ аз ҳама бештар технологияи педагогии беҳтарин шуморида мешавад. Ин технология, ки дар асоси он бозии педагогӣ роҳандозӣ карда шудааст, дар андӯхтани таҷрибаи ҷамъиятӣ хеле матлуб аст. Воқеан, бозӣ дар ҳаёти кӯдак машғулияти асосӣ ба ҳисоб меравад ва дар бозӣ кӯдак худро берун аз хатар, фориғбол ҳис карда, озодии психологиро эҳсос менамояд.

Бартарияти асосии бозиҳои педагогӣ дар он зухур меёбанд, ки дар онҳо мақсади амиқи таълим муайян карда мешавад. Ин масъалаи таълимӣ -маърифатии бозиро нишон медиҳад.

Бозӣ ин намуди фаъолияти махсус мебошад. Бозӣ кардан ҳамеша хуш аст, дар бозӣ мо як ҳолати хушҳолиро эҳсос менамоем. Ягон намуди

фаъолият ба мисли бозӣ асоси мустаҳками органикиро доро нест, зеро бозӣ фаъолиятест, ки худ табииат ба инсон тухфа намудааст.

Сониян мазмуни мақсаднокӣ дар бозӣ мавҷуд буда, ба ҳар лаҳзаи бозӣ хусусияти фароғатӣ мебахшад. Дар раванди бозӣ вазифаҳои педагогии таълимӣ-тарбиявиро хушҳолона ҳал намудан имконпазир аст.

Ҳар як бозӣ дар худ ҷузъиёти дигар намуди фаъолиятро ифода мекунад, имконияти инсонро барои аз худ кардани фаъолияти дигари ноошно бештар менамоянд. Дар бозӣ қоидаҳо кӯтоҳ мебошанд, онҳоро риоя кардан душвор нест. Бозӣ як намуди демократии фаъолият мебошад. Ин ҷо ҳучаин ва тобеъҳо нестанд, ҳама дар рафти бозӣ баробарҳуқуқ буда, аз ин баробарӣ ҳама хушҳоланд. Баробарие, ки имрӯз дар дунёи иҷтимоӣ камтар ба назар мерасад.

Хусусияти асосии бозӣ ва аҳамияти педагогии он чунинанд:

- Бозӣ ҳамчун омили инкишофи кӯдак;
- Бозӣ ҳамчун усули инкишофи кӯдак дар дунёи фарҳанг;
- Бозӣ шакли сарфакоронаи омӯзиши маҳоратҳои меҳнатӣ;
- Бозӣ шиносии кӯдак бо соҳаҳои гуногуни фаъолияти инсон;
- Бозӣ ислоҳи «осонӣ» тарбияи кӯдак, ҷалб кардани ба муносибатҳои нав;
- Бозӣ усули олии ташҳиси психологӣ-педагогии кӯдак;
- Бозӣ шакли мувофиқи тренинги иҷтимоӣ-психологӣ;
- Бозӣ ҳамчун кумак ба кӯдак дар ҳалли мушкилоти ҳаёти, ки ӯ дар зиндагии ҳаррӯза рӯ ба рӯ мешавад;
- Бозӣ усули ба кӯдак тухфа кардани лаҳзаи хуши зиндагӣ;
- Бозӣ тарзи осон ва оддии дӯстиву рафоқат байни хонандагон, ин тарзҳои ташаккули фазои башардӯстона дар гурӯҳ мебошад.

Ҷузъиёти бозиро дар раванди таълим истифода намуда, бояд ҳар як кӯдакро ба таври инфиродӣ ба назар гирифт. Дар бозӣ ҳеҷ гоҳ набояд ҷузъиёти ба саломатӣ хатарнок, паст задани кадрӣ кӯдак бошад ва синну сол, махсусияти инфиродӣ ба назар гирифта шавад. Бозӣ бояд

бехатар бошад ва чузъиёти зебоипарастӣ дар он риоя гардад ва ҳар лаҳзаи он ба хушҳолии кӯдак мусоидат намояд.

Ҳавасмандкунии бозии таълимӣ чунинанд:

- Ҳавасмандкунии муоширатӣ. Дар рафти бозӣ иштирокчиён муоширатро меомӯзанд, амали худро бо амали дӯстонашон қиёс мекунанд, ҳаяҷони якҷояро аз сар мегузаронанд ва дар ин раванд муносибатҳои байниҳамдигарӣ ташаккул меёбад;
- Ҳавасмандкунии ахлоқӣ. Ҳар як кӯдак худро муаррифӣ менамояд, донишу маҳорати худро баррасӣ мекунад, хислат ва иродаи хешро нишон медиҳад, муносибати худро бо рафиқонаш ва омӯзгор маълум менамояд;
- Ҳавасмандкунии маърифатӣ. Бозӣ хонандагонро барои ба мақсад расидан ҳавасманд менамояд, шахди пирӯзӣ ва мағлубиятро чашида, роҳҳои ба мақсад расиданро ҷустуҷӯ мекунанд.

Вазъияти бомуваффақияти бозӣ фазои эҳсосотӣ барои шавқмандии маърифатӣ офарида, тавачҷуҳ ва рағбати хонандагонро ба мавзӯи таълимӣ бештар менамояд.

Шаклҳои машғулияти бозӣ тавассути усулҳои бозӣ эҷод гардида, ҳамчун василаи шавқманд кардани хонандагон ба раванди таълим маҳсуб меёбад. Амалӣ кардани усулҳои бозӣ ба самти муайян вобаста аст. Мақсадҳои дидактикӣ дар пеши хонандагон ҳамчун вазифаи бозӣ гузошта мешавад. Фаъолияти таълимӣ ба қоидаҳои бозӣ итоат намуда, маводи таълимӣ ҳамчун василаи бозӣ истифода мешавад. Бозӣ чузъан хусусияти мусобиқаро дорад ва ин вазифаи дидактикиро ба бозӣ табдил медиҳад. Бомуваффақият анҷом ёфтани вазифаи дидактикӣ ба натиҷаи бозӣ алоқаманд мебошад.

Ҳар як омӯзгор дар таҷрибаи худ технологияи бозиро истифода мекунад, то ки раванди таълим якранг нагардида, он ҳаловат бахшад ва ҳар як хонанда шавқу рағбати зиёдро ба таълим нишон диҳад.

Маорифи имрӯзаро лозим аст дар тарбияи шахсияте саҳм гирад, ки замони муосир тақозо дорад. Бинобар ин, яке аз вазифаҳои асосии он

сахм гирифтандар дар бунёди ҷомеаи инсонӣ ва боадолат буда, ба ҳар як шахс имкон фароҳам ояд, ки истеъдод ва захираҳои қобилияти худро инкишоф дода, дар рушди ҷомеа сахмгузор шавад.

Хонандагон бояд дар дунёи зебӣ, бозӣ, афсона, мусиқӣ, рассомӣ, рӯё ва эҷодиёт ба камол расанд. Чунин фазо оянда кӯдакро дар маърифат ва азхудкунии дониш маҳорату малака кумак мекунад.

Имрӯз маориф давраи ислохотро аз сар гузаронида истода, дигаргуниҳои иҷтимоиву иқтисодӣ дар ҷомеа дар назди низоми маориф ваъи фазои нав ва ҷиддӣ мегузорад. Низоми сангини педагогии анъанавӣ ба талаботи замони ҳаборӣ нест. Хонанда ва донишҷӯи имрӯза зери «борони» иттилоот қарор дорад ва талабот ба сифати касбии мутахассисон рӯз ба рӯз меафзояд. Омӯзгорон дар иҷрои талаботи стандартӣ талаботи хонандагон ва донишҷӯён қонеъ карда наметавонанд. Имрӯз зарурияти гузариш аз технологияи қаммаҳсул ба технология таълими сермаҳсул ба миён омадааст, ки дигаргуниҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва маърифатии ҷомеа тақозо доранд. Вазифаи асосӣ дар низоми маориф тезонидан ва эҳёи раванди таълим мебошад.

Дар байни воситаҳои педагогӣ, ки ба таълим таъсири зиёд мебахшанд, бозҳои таълимӣ мебошанд. Бисёре аз мутахассисон ақида доранд, ки бозӣ ин «муъҷиза»-и фарҳанги умумибашарист. Аз рӯи ақидаи мардумшиносон, иҷтимоӣшиносон бозӣ ин нишондиҳандаи махсусияти миллӣ ва этникӣ мебошад. Аз тарафи дигар, бозӣ азхудкунии таҷрибаи ҳаётӣ буда, воситаи ҷалбкунии кӯдак ба шинохтани олами мавҷуда аст. Дар педагогика бозӣ ҳамчун воситаи ҳалли вазифаҳои илмӣ, хоҷагидорӣ, идорӣ ва таълимӣ буда, ҳамчун методи фаъоли таълим доништа мешавад.

Таҳлилу омӯзиши адабиёти ҷойдошта нишон медиҳад, ки бозӣ ва ҷанбаҳои педагогӣ он ҳамчун объекти таҳқиқи илмӣ қарор гирифта, мунтазам захираҳои педагогӣ он ошкор карда мешавад. Аммо ҳоло дар соҳаи маориф ва таҷрибаи маърифатӣ бозӣ ҳамчун воситаи лаҳзавӣ истифода шуда, ҳамчун воситаи методи фаъол қарор надорад. Имрӯз

мушохидаҳо нишон медиҳад, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олии касбӣ бозӣ кам истифода мешавад. Инро дар он мебинем, ки ҳоло ҳам имконияти бозӣ ба таври бояду шояд аз тарафи омӯзгорони касбӣ эътироф нагаштаанд. Имконияти бозиро дар раванди таълим истифода набурдан ин дараҷаи нокифоягии фарҳанги касбӣ ва аз ҷиҳати фалсафӣ, психологӣ, педагогӣ омода набудани омӯзгор мебошад. Имрӯз дар навбати аввал донишҳои методологӣ заруранд, ки раванди таълимро «такон» диҳанд.

Бозӣ метавонад шакли пешрафтаи технологияи таълимӣ гашта, дар ҳалли мушкилоти умумипедагогӣ, дидактикӣ ва психологӣ нақши боризро иҷро намояд.

Мафҳуми «бозӣ» ва омӯзиш бисёрмаъноянд. Онҳо мавҷудияти иҷтимоии инсонро фаро мегирад. Дар як вақт бозӣ кардан ва омӯхтан ҳамчун масъалаи бунёдӣ ба шумор меравад. Барои муайян кардани ин мафҳумҳо тавачҷуҳи на танҳо педагогҳо, балки психологҳо, сотсиологҳо ва файласуфон низ равона гардидааст. Ин ҷо чанд андешаро дар шарҳи бозӣ аз тарафи муҳаққикон баррасӣ гаштааст, меорем.

Бозӣ ин намуди фаъолияти инсон буда, барои сохтани фаъолияти воқеӣ равон аст. Бозӣ шакли фаъолияти байниҳамдигарии одамон буда, дар рафти он шароити сунъие, ки кӯшиши мусобиқаӣ ва эҳсосотӣ меофарад, пайдо мегардад [5, с.76].

Бозӣ намуди ғайрисамараноки фаъолияти инсон буда, мақсади он на танҳо дар натиҷа, балки дар раванди он муайян мегардад [6, с.60].

Дар фаъолияти амалии инсон равандҳо ва лаҳзаҳои мавҷуданд бо бозӣ онҳоро «офаридан» мумкин аст. Ба амал татбиқ кардани лаҳзаҳои воқеӣ бо модели бозӣ раванди таълимро самарабахш менамоянд.

Таҳқиқоти педагогҳо ва психологҳо алоқаи мустаҳкамро байни таҷрибаи ҷамъиятӣ ва раванди бозиро нишон медиҳанд.

Мураккабгардии фаъолияти амалии инсон тақозо менамояд, ки шаклҳои нави таълимро дар раванди ба меҳнат ҷалб кардани хурдсолон истифода намоем. Зеро таҷрибаи бозӣ имкон фароҳам меорад, ки

хурдсолон дар лаҳзаҳои воқеии ба ҳаёт наздик дониш, маҳорат ва малакаро аз худ намоянд. Бисёре одамон ақида доранд, ки бозӣ ин машғулияти хонандагона аст ва он танҳо манфиати фароғатӣ дорад. Аз ин ҷост, ки бозӣ ҳамчун воситаи таълимӣ мавқеъро дар муассисаҳои таълимӣ надорад.

Аммо як зумраи муҳаққиқон ақида доранд, ки ташкили анъанавии раванди таълимӣ кӯҳна шудаанд ва то андозае бо табиати инсон зид аст. Чустуҷӯи ақидаҳои нав ба андешае овардааст, ки бояд омӯзиш ва бозиро ба раванди маърифатию тарбиявӣ ворид намоем. Тадричан бозӣ фаъолона ба раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, курсҳои гуногун ҷалб карда мешавад.

Мутахассисон имрӯз номгӯйи зиёда аз 2000 бозиро хотиррасон менамоянд, ки дар баланд бардоштани раванди таълими хурдсолон ва баланд бардоштани салоҳияти касбии мутахассисон мавриди истифода қарор доранд.

Дар вақтҳои охир дар қорҳои илмӣ ва гурӯҳҳои педагогӣ мафҳумҳои «бозии таълимӣ» ва «таълим бо бозӣ» вомехӯранд. Ин, пеш аз ҳама, ба воридшавии бозӣ ба раванди таълим вобаста мебошад. Истифодаи бозӣ дар раванди таълимӣ мафҳумҳои «омӯзиш» ва «бозӣ»-ро бо ҳам наздик менамояд ва онҳо якдигарро дар раванди таълим пурра менамоянд.

Бозӣ барои ба мақсад расидани вазифаҳои таълим мавриди истифода қарор дода мешавад. Бозӣ барои омӯзиш ва аз худ кардани донишу маҳоратҳои гуногун равона мешавад. Яъне бозӣ бо мазмун ва омӯзиши худ шакли асосии таълим ба шумор меравад [10,с.3].

Идеяи таълим бо бозӣ ба шароити фаъолияти гузоштан аст, ки дар рафти таълим хусусияти бозиро дорост. Ин, пеш аз ҳама, чунин амалӣ мегардад, ки бо васоили гуногун бо муҳайё намудани шароит омӯзиш дар шакли бозӣ сурат мегирад. Имрӯз чустуҷӯи воситаҳои нави таълим ба он овардааст, ки воқеан бозӣ ҳамчун технологияи

инноватсионӣ дар раванди таълим мавриди истифода қарор гирад. Сабабҳои эҳёшавии бозӣ ҳамчун воситаи таълим ба ақидаи муҳаққиқон чунинанд:

- ❖ Бозӣ имконияти максималии ба таҷрибаи асли ва фаъолияти касбӣ наздик шуданро доро мебошад;
- ❖ Бозӣ имкон медиҳад, ки иштирокчиён шароити мусоид барои қарор қабул кардан ва амалҳоро вобаста ба фаъолияти касбии ояндашон иҷро намудан, фароҳам оварда шавад;
- ❖ Бозӣ муҳити эҳсосотӣ меофарад, ки раванди таълимро фаъол менамояд;
- ❖ Истифодаи бозӣ дониши то ҳол андӯхтаи хонандагонро дар ҳалли вазифаҳои дар пеш гузошта мавриди истифода қарор медиҳад;
- ❖ Бозӣ имкон медиҳад, ки азнавсозӣ ва инкишофи фаъолиятро дар асоси аз худ кардани усулҳои муҳими фаъолиятӣ афзоиш диҳем.
- ❖ Талаботи бозӣ, ки бо ҳиссиёти фароғатӣ ва ҳаловатӣ амалӣ мегардад, шавқмандии таълимгирандагонро афзун менамояд.

Умуман, нақши бозӣ имрӯз дар раванди таълим ниҳоят муҳим аст ва онро чунин нишон додан мумкин аст:

1. Бозӣ ҷузъи ҷудонашавандаи омӯзиш мебошад, зеро он механизми биологии эволюсионии инсон аст.

2. Зери мафҳуми бозӣ ин фаъолияти якҷояи омӯзгор ва хонандагон фаҳмида мешавад. Ҳамчунин, воситаҳои гуногуни раванди таълимро фаъолкунандаи бозӣ муҳим доништа мешавад.

3. Аломати фарқкунандаи бозии таълимӣ мақсади он мебошад. Мақсад барои ташаккули маҳорату малака, тарбияи хусусияти шахсӣ ва ташаккули ин сифатҳо равона гардидааст. Шавқмандкунии эҳсосотӣ ва хусусияти мусобиқавӣ доштани бозӣ имконияти онро дар раванди таълим бештар менамояд.

4. Бозӣ имкон медиҳад шавқмандии мусбатро биофарем, кӯшиши зехнии хонандагонро афзун намояд. Дар бозӣ азхудкунӣ ва мустаҳкамкунии бидуни ихтисори маводи таълимӣ ба амал меояд.

5. Бозӣ имкон медиҳад, ки дониш, маҳорату малакаи худро дар рафти бозӣ истифода намуда, дар як вақт дониш, маҳорату малакаи навро бархӯрдор гардем.

Ҳамаи ин аломатҳо ва бартариятҳои бозӣ нишон медиҳанд, ки бозии таълимиро бояд ҳамчун воситаи муҳими фаъолияти таълимӣ васеъ мавриди истифода қарор дод.

Раванди таълим, фаъолияти тафаккурӣ ва рушди он мафҳумҳое мебошанд, ки аз рӯйи моҳияту шакл аз ҳамдигар чудо нестанд. Ин ба маънои васеяш бо мафҳуми маориф ва ҳама намуди таълим тааллуқ дорад. Бозӣ бошад, дар якҷоягӣ бо меҳнат ва омӯзиш яке аз намудҳои фаъолияти инсон, зухуроти мафтункунандаи ҳаёти инсонӣ ба шумор меравад. Аз рӯйи муайянкунӣ бозӣ чунин намуди фаъолияти мебошад, ки бо истифодаи ҳолатҳои фароғатӣ азхудкунии таҷрибаи ҷамъиятӣ амалӣ мегардад. Дар ҳаёти инсонӣ фаъолияти бозӣ чунин вазифахоро иҷро менамояд:

- Дилхушкунанда (ин вазифаи асосии бозӣ, яъне хушҳолкунанда шавқмандиро бештар менамояд);
- Муоширатӣ, азхудкунии диалектикаи муошират;
- Ташхискунанда, худшиносӣ дар рафти бозӣ;
- Терапевтӣ, мушкилиҳоро дар рафти бозӣ паси сар кардан;
- Муоширати байнимиллатҳо, азхудкунии арзишҳои иҷтимоӣ - фарҳангии мардуми гуногун;
- Иҷтимоӣ, азхудкунии меъёрҳои ҳамзистии инсонҳо.

Бозӣ фаъолияти ба хонандагон датарас буда, тавассути бозӣ онҳо олами атрофро эҳсос менамоянд.

Дар бозӣ тафаккур ва тахайюлу тасаввуроти кӯдак хеле равшан аён мегардад, ҳамчунин, эҳсосот, фаъолият, талаботи ӯ нисбат ба муошират зоҳир меёбад.

Бозии шавқовар фаъолияти зехнии кӯдакро меафзояд. Кӯдак метавонад вазифаҳои мушкили ба дарс вобастаро дар рафти бозӣ ҳал намояд. Вале ин маънои онро надорад, ки раванди таълим пурра бо бозӣ гузаронида шавад. Бозӣ ин танҳо як методе мебошад, ки дар якҷоягӣ бо методҳои мушоҳида, суҳбат, хониш ва амсоли инҳо натиҷаи самарабахш медиҳад.

Хонандагон бозӣ, карда истифодаи донишу малакаи худро дар амалия меомӯзанд, ҳамчунин, донишу маҳорати худро дар шароити гуногун истифода менамоянд. Бозӣ фаъолияти мустақилест, ки дар рафти он хонандагон бо ҳамсолони худ муошират менамоянд. Онҳоро мақсади умумӣ муттаҳид месозад, кӯшиши якҷоя барои ба мақсад расидан, ҳаяҷони якҷоя онҳоро ҳамсафар аст. Ҳаяҷон дар рафти бозӣ ба шуури кӯдак саҳт таъсир карда, ба ташаккулёбии ҳиссиёти некуйипарастӣ, кӯшишҳои шарафмандӣ, малакаи ҳаёти мусоидат менамояд.

Бозӣ дар тарбияи ҷисмонӣ, ахлоқӣ, меҳнатӣ ва зебоипарастӣ нақши зиёде дорад. Барои кӯдак амали фаъоле зарур аст, ки шавқ, талаботи иҷтимоии ӯро қонеъ гардонад. Бозӣ аҳамияти зиёди таълимиро низ дорост. Бозӣ ва истифодаи он дар раванди таълим қобилияти мустақилона ҳал кардани масъала, истифодаи амалии дониши худ, баёни шифоҳии тасаввуроту ҳаёти кӯдакро меафзояд. Яке аз хусусияти муҳими бозӣ дар он зухур меёбад, ки дар рафти бозӣ ҳам кӯдак ва ҳам калонсолон худро дар ҳолати ғавқуллода ҳис карда, саъю кӯшиши зиёдере барои паси сар кардани ин мушкилиҳо ба харҷ медиҳанд. Вақеан, чунин фаъолият бидуни маҷбуркунӣ бо хоҳиши худ амалӣ мегардад.

Мафҳуми технологияи бозӣ дар худ гурӯҳи васеи методҳо ва усулҳои ташкили раванди педагогиро дар шаклҳои гуногуни бозӣҳои педагогӣ муттаҳид менамояд.

Дар ҳақиқат нисбат ба бозӣ худи бозии педагогӣ аломати равшанро дорост. Ин ҷо амиқ масъалаи омӯзиш гузошта шуда, натиҷаҳои педагогӣ, махсусияти мақсади таълимӣ-маърифатии бозиро нишон медиҳад.

Шакли дарсҳо бо бозӣ дар раванди таълим бо кумаки усулҳо ва лаҳзаҳои бозӣ, ки ҳамчун воситаи шавқмандкунӣ мебошанд, ташкил кардан мумкин аст. Мақсади дидактикӣ дар назди хонандагон дар шакли бозӣ гузошта шуда, маводи таълимӣ ҳамчун воситае истифода мешавад. Фаъолияти таълим ба қоидаҳои бозӣ итоат мекунад. Ба фаъолияти таълимӣ ҷузъиёти мусобиқавӣ ворид карда шуда, ки вазифаи дидактикиро ба вазифаи бозӣ табдил медиҳад. Муваффақияти ҳалли вазифаи дидактикӣ ба натиҷаи бозӣ алоқаманд аст.

Мавқеъ ва нақши технологияи бозӣ дар раванди таълим, истифодаи ҷузъиёти бозӣ дар омӯзиш, пеш аз ҳама, дар фаҳмиши вазифа ва таснифи бозӣҳои педагогӣ ҷамъбаст мегардад.

Дар навбати аввал бозӣҳо аз рӯйи намуди фаъолият ба ҷисмонӣ зехнӣ, меҳнатдӯстӣ, иҷтимоӣ, психологӣ ҷудо карда мешаванд. Аз рӯйи хусусияти равандӣ педагогӣ бозӣҳоро ба чунин гурӯҳҳо ҷудо мекунанд:

- а) таълимӣ, тамринӣ, назоратӣ, ҷамъбасткунӣ;
- б) маърифатӣ, тарбиявӣ, рушддиҳанда;
- в) самаранок (репродуктивӣ), сермаҳсул (продуктивӣ), эҷодӣ;
- г) муоширатӣ, ташхисӣ, психотехникӣ;

Технологияи бозӣ дар таълим дар соҳаи васеъ ва гуногун мавриди истифода қарор дорад. Дар вақти азхудкунии маводи таълимӣ технологияи бозӣ саҳми бештареро дорост. Як гурӯҳи бозӣҳое мавҷуданд, ки қобилияти зехнӣ, фаъолияти маърифатии кӯдакро афзоиш медиҳанд. Чунончи, бозӣҳои предметӣ барои маърифати шакл, ранг, ҳаҷми мавод, олами ҳайвонот олами инсонӣ аз тарафи хонандагон

мусоидат менамоянд. Бозиҳои сюжетӣ-накшофарӣ, ҳамчун шакли фаъолияти зеҳнии кӯдакон истифода мешаванд.

Бозиҳои эҷодӣ, сюжетӣ – накшофарӣ дар таълим на танҳо усули хушҳолкунанда, балки тарзи маърифатии маводи таълимӣ мебошанд.

Бозиҳои саёҳатӣ хусусияти ҷуғрофӣ, таърихӣ, кишваршиносиро доро буда, аз рӯи китобҳо харитаҳо ва ҳуҷҷатҳо гузаронида мешаванд. Ҳамаи ин бозиҳо аз тарафи хонандагон дар шароити тасаввуротӣ гузаронида шуда, амалу ҳаяҷони иҷрокунандагони нақши сӯхторхомӯшкунандагон, наҷотдиҳандагон ва ғайра, билкул, хусусияти маърифатӣ ва тарбиявиро таҷассум менамоянд. Хонандагон мактуб менависанд, маводи гуногуни хаттиро чамъ менамоянд ва дар ин ҳуҷҷатҳои хаттӣ тахайюлию тасаввуротӣ чамъбаст мегарданд. Чунин бозиҳоро фаъолияти амалии тахайюлӣ номидан мумкин аст, зеро он ба ташаккули фаъолияти тахайюлии хонандагон мусоидат менамоянд. Амалисозии фаъолияти бозӣ, вазъи таълимӣ ва меҳнатӣ ба вучуд меорад. Хонандагон дар рафти омӯхтани китобҳо, истифода аз харитаҳо, ҳуҷҷатҳо фаъолон меҳнат мекунанд.

Бозиҳои дидактикӣ, ҳамчун воситаи инкишофи фаъолияти маърифатӣ истифода мешаванд ва онҳо тақозо менамоянд, ки маводи фанни таълимӣ аз худ карда шавад. Ҳар қадаре ки бозии дидактикӣ бомаҳорат гузаронида шавад, ҳамон қадар мақсади дидактикӣ ба даст оварда мешавад. Хонандагон бозӣ карда, дониши заруриро аз худ мекунанд.

Бозиҳои зеҳнӣ бозиҳо-машқҳо, бозиҳо-тренингҳо мебошанд, ки таъсири психикӣ доранд. Онҳо дар пояи мусобиқа гузаронида шуда, худинкишофдиҳиро зиёд карда, шавқмандии маърифатиро афзун менамоянд.

Хонандагон дар амалияи худ ҳамаи намудҳои фаъолияти бозиро истифода намуда, бо ҳамаи усулҳои таълимӣ-маърифатӣ мусаллаҳ мегарданд.

Технологияи бозӣ дар раванди таълим чунин мақсадҳо дорад:

- ❖ Дидактикӣ, васеъ намудани ҷаҳонбинӣ, фаъолияти маърифатӣ, ташаккули маҳорату малакаи муайян, инкишофи малакаи меҳнатӣ;
- ❖ Тарбиявӣ, мустақилият, ирода, тарбияи коллективизм, муоширатӣ;
- ❖ Инкишофдиҳанда, инкишофи диққат, хотира, нутқ, тафаккур, маҳорати муқоиса кардан, намунаҳоро интихоб кардан, маҳорати қарори қатъӣ қабул кардан, инкишофи шавқмандӣ дар фаъолияти таълимӣ;
- ❖ Иҷтимоикунонӣ, ба меъёрҳо ва арзишҳои ҷомеа мутобиқ шудан дар муҳити зист, худидоракунӣ, таълими муошират.

Истифодаи технологияи бозиро дар раванди таълим чунин хулоса кардан мумкин аст:

1. Бозӣ воситаи муфиди тарбияи шавқи маърифатӣ ва фаъолгардонии фаъолияти хонандагон ба шумор меравад.

2. Дуруст ташкил намудани бозӣ бо назардошти хусусияти мавод хотираро мустаҳкам менамояд. Маҳорату малакаи муоширати хонандагонро инкишоф медиҳад.

3. Бозӣ фаъолияти зеҳнии хонандаро ба шавқмандии маърифатии мавзӯи фанни таълимӣ инкишоф медиҳад.

4. Бозӣ яке аз роҳҳои бартараф кардани пасивии хонандагон мебошад.

5. Дар вақти бозӣ дар ҳайати даста ҳар як хонанда масъулияти дастаҷамъиро ба уҳда дорад, ҳар яке аз онҳо манфиатдор аст, ки дастаашон натиҷаҳои мусбат ба даст оварад, ҳар яке кӯшиш менамоянд, ки зудтар ва дурусттар масъаларо ҳал намоянд. Ҳамин тариқ, хусусияти мутобиқшавии бозӣ қобилияти меҳнатии хонандагонро рушд медиҳад.

Фаъолияти бозӣ ҳамчун заминаҳои ташаккули гузариш ба фаъолияти зеҳнӣ, яъне ба даври нав мебошад.

Бозӣ яке аз воситаҳои қадимтарини тафтиши муносибати инсон нисбати ҳолат ва шароити мавҷуда мебошад. Аввалин бозӣ барои иҷрои расму оин пайдо шуда буданд ва дар ҳаёти ҷамъиятии одамон нақши муҳим мебозиданд. Ду намуди бозӣ сахнавӣ ва варзишӣ ибтидои

пайдоиши бозиҳо мебошанд. Бозӣ ҳамчун «муъҷиза»-и фаҳанги мардум доништа шуд. Як қатор файласуфон ба монанди Г. Хайзинг, Г. Гадмер, И. Кант бозиро ҳамчун ҷузъиёти фарҳангӣ омӯхта, вазифаи тарбиявӣ ва таълимии онро баррасӣ намуданд [219,с.10].

Бозӣ ҳамчун ҷузъи ҳаёти ҷамъиятӣ ва фарҳангии инсон ба шумор рафта, дар ҳаёти инсон нақши муҳимро мебозад. Масъалаи омӯзиш ва муайян кардани нақши он дар ҳаёти инсон таваҷҷуҳи педагогҳо, файласуфон, фарҳангшиносон ва намояндагони дигар илмҳоро ба худ ҷалб намудааст. Ин, албатта, бесабаб нест, зеро бозӣ дар ҳаёти инсон як падидаи нодири фарҳангӣ ба шумор меравад. Барои ҳамаи халқу миллатҳо бозӣ ифодагари фарҳанг, арзиши маънавии ҳар як миллат ва арзиши умумибашарӣ аст. Оид ба пайдоиши бозӣ, санаи зуҳури он дар байни муҳаққиқон муноқишаҳои зиёде ба миён омадааст ва ҳар яке андешаҳои худро баён кардаанд.

Ба саволи он ки «Бозӣ кай ва чӣ тавр ба вучуд омадааст?» ва он «аввал аз меҳнат ба вучуд омадааст?»-аввалин шуда равшанӣ оғоз кардааст. В. Ваунд ақида баён кардааст. Ба ақидаи Ваунд бозӣ ин «фарзанд» ё маҳсули меҳнат мебошад. [42.с.11]

Файласуфи рус Г.В. Плеханов соли 1912 дар асари худ «Письмо без адреса» ба ақидаи Ваунд розӣ шуда, андешаҳои ӯро такмил додааст. Ба ақидаи Плеханов, ки дар заминаи таҳлили маводи мардумшиносӣ, антропологӣ пешниҳод намудааст, бозӣ дар таърихи инсоният гӯё санъат дар заминаи меҳнат ва баъди рушди он пайдо шудааст.

Бозӣ воқеан «фарзанд»-и меҳнат буда, инсон дар рафти бозикунӣ ҳиссиёту ҳаяҷонҳои муҳимро аз сар мегузаронад, сифатҳои ҷусту ҷолоқӣ, нерумандӣ, маҳорати ноил гардидан ба мақсади хешро амалӣ мегардонад.

Бозӣ таъйинот ва моҳияти иҷтимоӣ дорад, арзишҳои маънавиро аз насл ба насл интиқол медиҳад, хонандагонро ба меҳнат ҷалб карда, ба ҳаёти иҷтимоӣ омода месозад. Меҳнат аз давраи пайдоишаш ба загона

ва мардона чудо шудааст, духтарҳо ва писарҳо низ мувофиқи чинс ба бозӣ машғул мешаванд.

Бо баробари мураккаб шудани олооти меҳнат, ба вучуд омадани шикорчигӣ, чорводорӣ, коркарди замин воқеан аз ҳисоби ҳаҷми муайяни дониш, маҳорат, малака ва сифатҳои шахсӣ зарур буд. Ин буд, ки калонсолон барои омӯзонидан ва машқ кунонидани амалҳои меҳнатӣ ба хонандагон бозичаҳо, ба мисли камон, дом ва ғайра омода месохтанд. Ин дар таърихи инсоният ба пайдоиши бозӣ-машқҳо овард, ки дар чараёни он хонандагон бо истифодаи бозичаҳо маҳорату мақсадҳои муайяни истифодабарии олооти меҳнатиро аз бар намуданд. Модулиҳои олооти меҳнатӣ имкон фароҳам оварданд, ки кӯдак ҳангоми истифодабарии онҳо меҳнат ва муносибатҳои байниҳамдигарии одамонро тасаввур карда, дар амал иҷро намояд. Ин ба пайдоиши бозӣҳои нақшофарӣ овард, ки дар чараёни он кӯдак майлу хоҳиши дар меҳнат ва ҳаёти калонсолон иштирок карданро қонеъ гардонидани наметавонист. Кӯдак дар бозии худ вазъиятеро тасаввур карда, амалҳо, рафтору муносибатҳои байниҳамдигарии одамонро инъикос мекунад.

Сабаби пайдоиши бозӣҳои нақшофарӣ ин таъсири мавқеи иҷтимоии кӯдак дар ҷомеа гардид. Бо мурури рушди иқтисодӣ, иҷтимоии ҷомеа дар ҳамаи давраҳои пешрафтаи ҷомеа калонсолон бозичаҳои наву замонавӣ ва техникиро омода намуда, имконият фароҳам оварданд, ки хонандагон таҷрибаи иҷтимоӣ, арзишҳои фарҳангии маънавро аз худ намоянд, онҳоро аз як насл ба насли дигар интиқол диҳанд.

Дар рушди иҷтимоӣ ва ташаккулёбии шахсияти кӯдак бозӣ аҳамияти хос пайдо менамояд. Тавассути бозӣ кӯдак ба ҳаёт мутобиқ шуданро ёд мегирад, бо қоидаҳои меъёрҳои ахлоқӣ шинос шуда, тарзи иҷроии амалҳои фикриро ташаккул медиҳад. Ҳамаи ин ба кӯдак имкон медиҳад, ки таҷрибаи иҷтимоиро, ки маҳсули офаридаи инсон аст, аз худ намояд.

Муҳаққиқ Ф. Фребел нақши таълимдиҳандагии бозиро аз нигоҳи психологӣ ва динӣ таҳлил намуда, маҷмӯи бозиҳои дидактикӣ - омӯзиширо барои кӯдак коркард намуд ва онҳоро ба педагогикаи томактабӣ ворид сохт. Бо гуфти ӯ раванди бозӣ, пеш аз ҳама, дарёфти намудии сифатҳои худододи инсон дар айёми кӯдак аст. Бо воситаи бозӣ кӯдак худро, асрори ягонагӣ ва гуногунрангии оламро доништа мегирад [203].

Бозиҳо ба ҳаёти кӯдак номаълум ворид мешаванд. Онҳо метавонанд хислат ва рафтори хонандагонро дар ҷамъият муайян намоянд.

Дар бозии кӯдак як ашё вазифаи ашёи дигарро иҷро карда метавонад. Масалан, чӯб аспӣ саворӣ аст, вай медавад ва мечаҳад, яъне кӯдак ин амалҳоро худааш иҷро менамояд.

Дар бозии хонандагон аломатҳои шартии калима пайдо мешавад. Масалан, хонандагони 4-5 сола бозӣ карда, шарт мегузоранд, ки ин табақча, ин хонаи оина аст. Монандии байни бозӣ ва оина муҳим нест, балки истифодаи вазифавии онҳо муҳим аст.

Дар бозӣ ҳамаи талаботи кӯдак инъикос меёбад, ки аз инҳо иборат ҳастанд:

- ✓ Майлу хоҳиш ба мустақилият, иштироқи фаъолна дар ҳаёти калонсолон, ки дар ҳаёти воқеӣ ғайри имкон аст. Ҳангоми бозикунӣ кӯдак ба калонсолон тақлид мекунад, мустақилона амал менамояд, хоҳишу орзуяшро амалӣ мегардонад, дар як вақт ронандаи автомобил, духтур, омӯзгор, сартарош ва ғайра мегардад, қувваю имконияти худро месанҷад. Ҳамаи ин дар зиндагии оянда дар ҷомеа барои ӯ лозим мешавад;
- ✓ Дарки олами гирду атроф, андешаронӣ оид ба ашёву ҳодисаҳои ихотакарда таълим дода мешавад;
- ✓ Ҳаракаткунӣ, ки барои сабзиш ва рушди ҷисму рӯҳ зарур аст;
- ✓ Ба муошират ва муносибатҳо бо атрофиён ворид мешавад, ки он барои рушди ахлоқӣ ва ақлию зеҳнӣ лозим аст.

Дар заминаи бозӣ дигар фаъолиятҳо, аз қабилӣ меҳнат, таълимгирӣ, муошират ба вучуд омада, инкишоф меёбанд. Хоҳиш ва масъулият барои ба мақсад расидани хонандагонро ба фикрронӣ шавқмандӣ ба эҷодкорӣ ва фаъолиятҳои якҷоя водор месозад.

Бозӣ барои пайдоиш ва шаклгирии навгониҳои психикӣ имконият медиҳад. Махсусан, дар рушди тахайюлотӣ эҷодии кӯдак бозӣ нақши муҳим дорад. Кӯдак ба орзуву тасаввуроти ҳаёлии худ бовар дорад. Нишонаи аввалини бозӣ дар он аст, ки кӯдак вазъияти мавҷуда ва ҳаёлиро тасаввур мекунад. Ҳангоми бозикунӣ як ашро дар ҷойи ашро дигар тасаввур менамояд, ки ҳаёти воқеӣ чунин вазифаро иҷро карда наметавонад. Дар натиҷа дар бозӣҳои хонандагон ашро якдигарро ивазкунанда ба вучуд меоянд. Ин амал имкон медиҳад, ки минбаъд ба ҷойи ашро аз намуна, нақша, амсила ва рамзу аломатҳои гуногун истифода бурданро ёд гиранд.

Кӯдак дар вақти бозикунӣ эҳсосот ва ҳиссиёти гуногунро аз сар мегузаронад, ки бо мазмуни бозӣ, нақшҳои офаридашаванда, муваффақияти камбудӣҳои онҳо алоқаманд аст.

Бозӣ фаъолияти мустақилона ва эҷодии кӯдак буда, дар он ташаббускорӣ, ҳушёрӣ, ҷусту ҷолоқӣ ва дигар сифатҳои иродавӣ-ахлоқии онҳо инкишоф меёбад.

Дар бозӣ хусусиятҳои фардӣ кӯдак зоҳир гардида, он ба мавқеи вай дар доираи муносибатҳои иҷтимоӣ таъсир мерасонад.

Имрӯз дар доираҳои педагогӣ мафҳуми таълим тавассути бозӣҳо ҳарчӣ бештар паҳн шуда истодааст. Моделсозии таълим ва бозӣ он қадар бо суръати баланд паҳн шуда истода, қорҳои илмӣ ба ин мавзӯ бахшида шуда он қадар зиёданд, ки онҳоро пайгирӣ кардан амалан душвор гардидааст. Бинобар ин, таснифи бозӣҳои таълимӣ ба яке аз масъалаҳои муҳим мубаддал гаштааст, мушкилот дар он зуҳур меёбад, ки бояд нақши бозӣҳо дар раванди таълим дуруст муайян намоем, истифодаи онҳоро ҳамчун усули инноватсионӣ роҳандозӣ намоем. Таснифоти зиёде, ки то ҳол пешниҳод гардидаанд, аз як мавқеъ, яъне аз

намуд ё типии бозиҳо иҷро гардидаанд. Чунончи, дар синфҳои ибтидоӣ бозиҳо аз рӯйи аломати фанни таълимӣ тасниф гаштааст. Дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ таснифоти бозиҳо аз рӯйи фанни мавҷуда ва вазифаҳои дидактикӣ дар назди омӯзгорбуда иҷро гаштаанд. Аз рӯйи аломатҳо таснифи бозиҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олий намудҳои гуногуни бозӣ ба амсоли нақшофарӣ, идоравӣ, иқтисодӣ, тарбиявӣ ва ғайра истифода мегардад, ки масъалаи нав назди муҳаққиқ пайдо мешавад.

Дар вақти муайянкунии бозиҳо ба кадом гурӯҳ тааллуқ доштани онҳоро муайян намудан зарур аст. Чунончи, М.В. Кларин чунин тасвири бозиҳоро пешниҳод менамояд, ки ҷузъиёти зеринро дар бар мегиранд:

1. Ном.
2. Самти салоҳият.
3. Дараҷаи омӯзиш, таҳлилу таркиб, соли бозингарон, шумораи онҳо.
4. Таҷҳизоти бозӣ, макони гузаронидани бозӣ, вақти он.
5. Фаъолияти бозӣ, қоидаҳои бозӣ, рафти омодагӣ ба он [1].

Дар мадди назар гирифтани ин ҷузъиёт иҷро кардани ҳар як бозии таснифшударо имконпазир мегардонад. Агар таснифи бештари муҳаққиқонро мавриди назар қарор диҳем, муайян мегардад, ки онҳо фаъолияти бозиро ба бозиҳои табиӣ ва сунъӣ ҷудо намудаанд. Ба бозиҳои табиӣ он бозиҳоеро дохил менамоянд, ки дар гузаронидани онҳо инсон омодагӣ намегирад, дар бозиҳои сунъӣ, эҷоди одамон пурра буда, дар гузаронидани он таъсири эҷодӣ ва омодагии ҳаматарафаи инсон дида мешавад.

Бисёре аз муҳаққиқон дар мавриди таснифи бозиҳои сунъӣ ақида баён кардаанд. Чунончи, Пидкасистӣ пешниҳод намудааст, ки бозиҳои сунъӣ ба натиҷавӣ, хонандагона, ҳиссиётӣ, таҳқиқотӣ, дидактикӣ ва ғайра бояд тасниф гарданд. Вале ба ақидаи муҳаққиқон чунин тасниф ҷолиб нест. Олимони америкӣ Крикшенем Д. ва Гелфер Р. таснифи мукамалтареро пешниҳод намудаанд, ки ба андешаи муҳаққиқ воқеан ҷолиб аст [243., с.11].

Онҳо бозиҳоро вобаста ба мақсад, натиҷа ва нақш ба «ғайриакадемикӣ» ва «академикӣ» чудо намудаанд. Ба бозиҳои «ғайриакадемикӣ» бозиҳои футбол, хоккей, теннис ва дигар бозиҳои ба ин монанд дохил мешаванд. Ба бозиҳои «академикӣ» ҳамаи бозиҳои таълимӣ дохил мешаванд. Муҳаққиқони номбурда бозиҳои «академикӣ»-ро ба тақлидӣ (иммитатсионӣ) ва ғайритақлидӣ (ғайрииммитатсионӣ) чудо намудаанд. Яъне, агар дар мавриди истифодаи бозӣ модели ягон раванди омӯзишӣ сохта шавад, пас он бозӣ ба бозиҳои «иммитатсионӣ» дохил карда мешавад. Ба бозиҳои «ғайриакадемикӣ» бозӣ дохил мешаванд, ки дар онҳо принципҳои фанни омӯзиш истифода шуда, масъалаҳои ба он алоқаманд омӯхта мешавад.

Таснифи пешниҳоднамудаи профессор В.М. Рибапский ба таснифи муҳаққиқони амрикоӣ наздик аст. Аз ҷумла, ӯ пешниҳод намудааст, ки методҳои таълими фаъол ба иммитатсионӣ ва ғайрииммитатсионӣ чудо мешаванд [5]. Ба гуфти ӯ гурӯҳи «ғайритақлидӣ», ки дар методи анъанавии таълим мавриди истифода қарор дорад, ба методи фаъоли таълими бозӣ дохил мешавад [13.с.18].

Муҳаққиқони баъдина бошанд, бозиҳои ғайрииммитатсиониро низ ба методи фаъоли таълим тавассути бозӣ дохил намудаанд.

Гурӯҳи дигари муҳаққиқон таснифи дигарро пешниҳод намудаанд, ки хеле матлуб ва ҷолиб аст. Ба ақидаи онҳо бозиҳо ба табиӣ ва сунъӣ чудо шуда, дар навбати худ ба академикӣ ва ғайриакадемикӣ чудо мешаванд. Онҳо ақида баён намудаанд, ки бозиҳои иммитатсионӣ бозиҳои таълимӣ маҳсуб ёфта, ба методи фаъоли таълим тавассути бозиҳо дохил мешаванд. Таснифи бозиҳои таълимӣ ва ғайритаълимӣ, аз тарафи муҳаққиқон иҷро гардидааст, аз рӯйи ягон аломати бозиҳо пешниҳод гаштааст, вале то ҳол масъалаи таснифи бозиҳо ҳамчун методи фаъоли таълим то ба охир ҳал нашудааст.

1.2. Таснифоти бозиҳои расмӣ дар замони муосир

Мазмуни бозиҳои расмӣ дар шакли умумӣ дар луғатҳои психологӣ чунин шарҳ дода шудааст. «Бозиҳои расмӣ шакли фароғатии фаъолияти касбии мазмуни фаннӣ ва иҷтимоӣ дошта, маҷмӯи муносибатҳои таҷрибаи мазкурро муайян менамоянд [163.с128].

Ба ақидаи мо бозиҳо воситаи моделсозии шартҳои фаъолияти гуногуни касбии ҷанбаҳои муносибати мутақобилаи иҷтимоӣ ва фаъолияти инсон ба шумор меравад. Бозиҳои расмӣ ҳамчун ҷустуҷӯи усули воситаҳои нави фаъолият, ҳамчунин, методи самараноки таълим ба шумор меравад, зеро онҳо зиддиятро байни фанни таълимии характери абстрактӣ дошта ва характери воқеии фаъолияти касбиро аз байн мебарад.

Вазифаи маърифатии бозиҳои расмӣ хеле зиёд мебошанд, зеро бозиҳо дар якҷоягӣ бо таълими анъанавӣ дар ташаккули мутахассиси оянда нақши боризро иҷро менамояд [163,с.128].

Дар бозиҳои расмӣ таълими ширкаткунадагон дар раванди фаъолияти якҷоя амалӣ мегардад. Дар як вақт ҳар як иштирокчӣ вазифаи муайяно вобаста ба нақш ва вазифаи худ иҷро менамояд. Муошират дар бозиҳои расмӣ танҳо муоширати якҷояи азхудкунии дониш набуда, дар навбати аввал ин муоширати таълимгирандагон дар раванди фаъолияти воқеии якҷоя ба шумор меравад. Бозиҳои расмӣ таълими якҷояи одӣ набуда, ин таълими фаъолияти якҷоя, маҳорат ва малакаи ҳамкории мутақобила ба шумор меравад.

Бозиҳои расмӣ ҳамчун воситаи таълими хонандагон ва калонсолон хеле пештар мавриди истифода қарор гирифта буданд. Ба бозиҳои расмӣ бозиҳои ҳарбии асрҳои 17-18 мавриди истифода қарордошта наздик мебошанд. Аввалин навиштаҳо оид ба бозиҳои «шоҳмоти ҳарбӣ», «бозиҳо дар қарта» пайдо шуда буданд. Хеле шавқовар аст, ки дар асри XIX бозиҳои ҳарбӣ барои таваҷҷуҳи низомӣ чавонро бештар қардан ва рафти таълимро осон ва шавқовар қардан мавриди истифода қарор

доштан. Яке аз генералҳои олмонӣ чунин бозихоро дар таълими афсарон истифода менамудааст.

Аз рӯи ақидаҳои муҳаққиқон бозихои расмӣ нисбат ба фаъолияти истеҳсолӣ-хоҷагидорӣ аввалин маротиба мавриди истифода қарор гирифтанд. Ба ин мазмун бозихо аввалан на ба самти таълим равона гардида буданд, балки ҳамчун воситаи ҳалли омодаسازی барои идора кардани воситаҳои истеҳсолоту хоҷагидорӣ равона шуда буданд [38,с.43].

Аввалин бозии расмӣ «Азнавсозии истеҳсолот дар натиҷаи дигаргунии барномаи истеҳсолӣ» дар соли 1932 дар институти муҳандисӣ-иқтисодии Ленинград коркард карда шуда, муаллифи он Марий Миронов Бирштейн ба шумор меравад. Аввалин маротиба аз тарафи муаллиф бозӣ мавриди санҷиши ташкилот-истеҳсолот қарор гирифта, дар он ҳам донишҷӯён ва ҳам роҳбарони корхона ширкат варзиданд.

Бозихои расмӣ дар солҳои 30 асри ХХ дар Иттиҳоди Шӯравӣ бо мақсади дар шароити озмоиши таъсиси шаклҳои нави истеҳсолот, идоракунии дастгирӣ, фаъолияти коргарони стансияҳои барқӣ дар ҳолати садама мавриди истифода қарор гирифта буд [9, с.65].

Аммо истифодаи бозихои расмӣ дар Иттиҳоди Шӯравӣ дар солҳои 30-юми асри ХХ қатъ гардиданд. Муҳаққиқон сабабҳои гуногуни қатъи истифодаи бозихоро хотиррасон менамоянд. Яке аз сабабҳои қатъи истифодаи бозихоро мутахассисон дар набудани захираҳои моддӣ медонанд. Баъзеҳо ақида доранд, ки фазои кушод ва озоди гузаронидани бозихои расмӣ барои низоми тоталитарии Шӯравӣ «хатарнок» ҳисобида мешуд ва бинобар он, истифодаи ин бозихо мамнуъ доништа шуд.

Аз рӯи навиштаҳои муҳаққиқон аз нав мавриди истифода қарор гирифтани бозихои расмӣ дар ИҶШС ба солҳои 50-уми асри ХХ рост меояд. Он ба фаъолияти маҳфили методологии Москва, ки роҳбараш Г.П. Шедровский буд, мансуб аст. Ақидаҳо ва методҳои коркардкардаи Г.П. Шедровский дар фаъолияти амалии ҳаммаслакон ва шогирдони ӯ

минбаъд давраи нави бозиҳоро бо номи бозиҳои «ташкilotӣ-фаъолияти» оғоз намуд. Истифодаи бозиҳои расмие, ки фаъолияти ҳар як шахсро таъмин менамуд, самарабахш гардида, метод ҳамчун воситаи ҳалли мушкилоти байникасбӣ мавриди истифода қарор гирифт.

Яке аз ҳодисаи муҳим, ки барои эҳғардии тарғиби бозиҳои расмӣ дар ИҶШС фаъолияти мактаби «Бозиҳо ва таъминсозии барномавӣ» дар соли 1975 дар Звенигород назди Москва ба шумор меравад. Он бо ташаббуси пажӯҳишгоҳи иқтисодии АИ ИҶШС ва факултети иқтисодии Донишгоҳи Москва фаъолияти худро оғоз намуд. Дар раванди истифодабарии бозиҳо дар мамлакат як инқилобе ба миён омад. Пас аз воҳӯрии Звенигород бозиҳои расмии Шӯравӣ хеле рушд кард. Ба маърака мутахассисони донишгоҳҳо ва пажӯҳишгоҳҳои гуногун ҷалб мегардиданд. Акнун на танҳо бозиҳои нави расмӣ коркард мегардиданд, балки корҳои назариявӣ низ навишта мешуданд.

Бозиҳои расмӣ на танҳо дар мавриди иқтисод, балки дар дигар соҳаҳои таълимӣ-илмӣ, ба монанди биология, тиб, меъморӣ ва ғайра мавриди истифода қарор гирифтанд [38,с.143].

Ҳамин тариқ, солҳои 70-уми асри ХХ дар Иттиҳоди Шӯравӣ бозиҳои расмӣ ҳамчун методи фаъоли таълим интихоб гардид ва ба коркард ва мавриди истифода қарор додани бозиҳо ҳарчӣ бештар мутахассисон ҷалб гардида, мавриди васеи тарғиб қарор гирифт [45,с.166].

Дар солҳои 1970-80 бозиҳо давраи машҳуршавиро фаро гирифта, методҳои гуногун коркард гардида, ин бозиҳо мавриди истифодаи васеъ қарор гирифтанд. Дар ин давра, мактабҳои нави методӣ ва тарғиботӣ фаъолияти худро оғоз намуданд. Яке аз беҳтарин мактабҳо мактаби таълимии В.К. Тарасов ба шумор меравад.

Дар солҳои 80-уми асри ХХ бозиҳо дар соҳаҳои гуногуни истехсоли таълимӣ истифода шуда, барои тарғиби бозиҳои адабиёти таълимӣ - методӣ бо нусхаи зиёд нашр мегарданд. Ҳамчунон фарҳанги гуногуни

бозиҳо барои таълими ҳайати роҳбарии кишвар коркард мегардиданд [45,с.167].

Таҷрибаи истифодаи бозиҳои расмӣ дар дунё хеле паҳншуда мебошанд. Алалхусус, бозиҳои расмӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва таҷрибаи таҳсилоти олий дар донишгоҳҳои гуногун мавриди истифода қарор доранд. Бештари муассисаҳои таҳсилоти миёнаи мумӣ ва таҳсилоти олий дар истифодаи бозиҳо навоарӣ ва методҳои гуногунро ворид намудаанд. Ҳамчунин, дар методи истифодаи бозиҳо дар раванди таълим пешравиҳои назаррас мушоҳида мегардад. Китобҳои таълимӣ, дастурҳо оид ба бозиҳо хеле зиёд нашр мегарданд, семинарҳои таълимӣ васеъ истифода мешаванд.

Имрӯз дар адабиёти илмӣ типология ва таснифоти зиёди бозиҳои расмӣ ҷой доранд. Аввалан, вобаста ба намуди таҷрибаи фаъолияти инсон ва мақсади иштирокчиён бозиҳои расмӣ ба таълимӣ, таҳқиқӣ, идорӣ, атестатсионӣ тасниф мешаванд [163,с.18].

Воқеан, чунин таснифи бозиҳои расмӣ дар истифодаи фаъолияти васеи иҷтимоии инсон мавриди истифода қарор дода мешавад. Ғайр аз чунин тасниф, ки дар асоси намуди таҷриба ва мақсад қарор доранд, муҳаққиқон чунин меъёрҳоро муҳим мешуморанд. Ба монанди вақти гузаронидани бозӣ, натиҷаи «методология» ва ғайра ҳамчун меъёрҳои иловагӣ ба шумор мераванд. Чунончӣ, педагоги машҳур Л.В. Ежова чунин таснифоти бозиҳои расмиро барасӣ доштааст:

1. Аз рӯйи гузаронидани бозиҳо:

- бе маҳдудияти вақт;
- бо маҳдудияти вақт;
- бозиҳои, ки дар вақти аниқ гузаронида мешаванд;
- бозиҳои, ки вақташон фишурдаанд.

2. Аз рӯйи баҳогузори фаъолият:

- холгузорӣ ё дигар баҳогузори фаъолияти бозингар ё даста;
- баҳогузори дар мавриде, ки чи хел иштирок кардан маълум нест;

3. Аз рӯйи натиҷаи ниҳой:

- бозиҳои сангин-пешакӣ маълум аст, ки қоидаҳои сангин мавҷуданд;

- бозиҳои кушод, озод - пешакӣ ҷавоб нест, қоида барои ҳар як гурӯҳ тибқи ҳалли вазифа муайян мегардад.

4. Аз рӯйи мақсади ниҳой:

- омӯзишӣ ба самти азхудкунии дониши нав, мустаҳкам кардани маҳорату малакаи иштирокчӣ;

- муайянӣ - озмунҳои маҳорати касбӣ;

- ҷустуҷӯӣ - ба самти муайян намудани мушкилиҳои ҷойдошта ва роҳҳои ҳалли онҳо равшан мегардад.

5. Аз рӯйи методологияи гузаронидан:

- бозиҳои кошонавӣ - бозиҳои гуногуни кошонавӣ (шоҳмот, кул, монополия). Бозиҳо дар майдони муайянгардида бо қоидаҳои сангин гузаронида шуда, натиҷа дар қоғаз дарҷ мегардад;

- бозиҳои нақшгузорӣ - ҳар як ширкаткунанда вазифаи муайян ё нақши муайян дорад, ки бояд мувофиқи вазифаи дар пеш гузошташуда иҷро намояд;

- муҳокимаҳои гурӯҳӣ - бо гузаронидани ҷаласаҳои якҷоя бо мақсади ба даст овардани малакаҳои гурӯҳӣ. Иштирокчиён вазифаҳои инфиродӣ дошта, қоидаҳои гузаронидани баҳс мавҷуданд (чунончӣ, бозиҳои «шурои координатсионӣ» ва ғайра);

- бозиҳои тақлидӣ - мақсади ин ба вучуд овардани тасаввурот ва фаъолият кардан дар шароити муайян;

- бозиҳои ташкилотӣ-фаъолиятӣ. Қоидаҳои сангин мавҷуд нест, ширкаткунандагон нақши амиқ надоранд, бозиҳо ба самти ҳалли мушкилоти байнисоҳавӣ равона гардидаанд. Фаъолиятнокии ширкаткунандагон дар натиҷаи фишори сангин ба шахс ба вучуд меояд;

- бозиҳои инноватсионӣ. Ба самти ташаккули тафаккури инноватсионии иштирокчӣ равона аст, ҳамчунон, ақидаҳои

инноватсионӣ дар фаъолияти анъанавӣ пешниҳод мегардад. Модели воқеӣ, қобили қабул, вазъияти идеалӣ мақсади ин бозиҳо мебошад;

- бозиҳои ансамблӣ. Мақсади ин дар иштирокчиён ташаккул додани тафаккури роҳбарӣ ва идоракунии буда, ба самти ҳалли мушкилоти аниқи ҷойдошта равона карда мешавад.

Мутаассифона, таснифоти типологии пешниҳодгашта аз камбудихо ҳолӣ нест. Камбудихо дар дигар таснифоти типологии пешниҳод гашта низ ҷой доранд. Ин, албатта, ба хусусият, мақсад, ҳадафи ниҳии бозиҳо вобаста аст.

Ба сифати таснифоти асосии бозиҳои расмӣ чунин аломатҳо низ мавриди истифода қарор доранд:

- дараҷаи ташкили бозиҳо (бозиҳои «сангин» ва «озод» [49,с.25];

- мавҷуд будан ё набудани низоъ дар нақшаи бозӣ (бозӣ, ки дар вазъияти гурӯҳӣ бо вазъияти низои саҳт ва рақобати сангин марбутанд [49,с.48].

- дараҷаи мушкилот. Дараҷаи аввал мушкилотро ошкор намуда ва барои ҳал дар лаҳзаҳои аниқи бозӣ пешниҳод менамояд. Дараҷаи дуюм хонандагонро ба ҳалли мушкилот ҷалб намуда, роҳҳои фаъол ва дурусти ҳалро ҷустуҷӯ менамоянд [49,с.25];

- дараҷаи ширкати хонандагон дар омода будан дар бозӣ тариқи омодагии пешакӣ гирифтани нагирифтани;

- давомнокии бозиҳо (минибозиҳо, ки якчанд дақиқа давом мекунад ва бозӣ, ки якчанд рӯз давом мекунад);

- хусусияти вазъият (бозӣ бо ҳариф, бо табиат, бозиҳои машқӣ);

- хусусияти раванди бозӣ. Бозӣ бо ҳамкориҳои иштироккунандагон ва бидуни ҳамкориҳои онҳо;

- намудҳои баррасӣ ва коркарди иттилоот (бо истифодаи матн, мошинаҳои электроии ҳисоббарор, компютер ва ғайра);

- майлони мавзӯ ва хусусияти ҳалли мушкилот (бозиҳои мавзӯие, ки ба самти ҳалли мушкилоти сода равона гардидаанд [61,с.105].

Бозиҳои расмӣ ин бозиҳои методи дастачамъонаи таълим ба шумор рафта, он барои ҳалли дастачамъонаи мушкилот равона карда мешавад [61,с.4].

Бозиҳои расмӣ методи мураккаби таълим ба шумор меравад, зеро дар худ маҷмуи методҳои таълими фаъолро дар бар мегирад. Чунончӣ, мубоҳиса, ангезиши зеҳн, таҳлили вазъияти аниқ, фаъолият ва ғайра дар бозиҳои расмӣ истифода мешавад.

Бартарияти бозиҳои расмиро аз чанд ҷиҳат зикр намудан мункин аст. Махсусияти бозиҳои расмӣ ҳамчун усули фаъоли таълим дар муқоиса бо бозиҳои анъанавӣ чунинанд:

1. Дар чунин бозиҳо қонуниятҳои фаъолияти касбӣ ва тафаккури касбӣ дар сурати ҳалли гурӯҳии мушкилот дар рафти кӯшиши якҷоя дар вазъити таълимӣ иҷро мегардад [109,с.19].

Бо таври дигар рафти таълим ба таври максималӣ ба фаъолияти амалии роҳбарон ва мутахассисон наздик аст. Ин дар натиҷаи истифодаи моделҳои воқеии муносибатҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ба даст меояд [61,с.4].

2. Методи бозиҳои расмӣ ин ба таври махсус ташкил намудани фаъолият барои ба даст овардани донишҳои назариявӣ ва амалӣ кардани ин донишҳо дар фаъолияти воқеӣ мебошад. Чунончӣ, дар усули анъанавии таълим дониш дар вазъити омода набудани хонандагон пешниҳод мегардад. Дар бозиҳои расмӣ на ба таври механикии азхудкунии дониш, ташаккули маҳорату малака, балки ин ҷо тақсимооти фаъолияти шахс дар ягон соҳаи воқеии инсонҳо иҷро мегардад [61,с.19].

Махсусиятҳои дар боло зикргардидаи бозиҳои расмӣ бартарияти онҳоро нисбат ба усули анъанавии таълим нишон медиҳад. Умуман, захираи таълимии бозиҳои расмӣ нишон медиҳад, ки онҳо ба самти ташаккули фаъоли шахсият ва мутахассиси омода ба ҳаёт равона гардидаанд. Чунин аниққунии андешаи дар боло баррасишударо меорем:

- бозӣ имкон медиҳад, ки муҳлати азхудкунии таҷрибаи касбӣ ва донишандӯзиро кам намоем;

- бозӣ имкон медиҳад, ки ҳодисаҳои мавҷударо таҷриба намуда, роҳҳои гуногуни ҳалли мушкилоти ҷойдоштаро мавриди истифода қарор диҳем;

- дар бозиҳои расмӣ дониш барои дар оянда истифода намудан аз худ карда намешавад, балки дар фаъолияти воқеии дониш пешниҳод мегардад ва ба ташаккули образҳои яклухти вазъияти касбӣ равона аст [10,с.129];

- бозӣ имкон медиҳад, ки дар хонандагон тасаввуроти яклухт оид ба фаъолияти касбӣ ва динамикаи он пайдо гардад;

- бозиҳои расмӣ имкон медиҳанд, ки таҷрибаҳои иҷтимоӣ ба монанди муошират, ҳалли дуруст қарор қабул кардан аз худ карда шавад.

Дар вақти гузаронидани бозиҳои расмӣ омӯзгор бояд ба сохтори бозиҳо таъяс намояд. Моделҳои тақлидӣ ва бозӣ ҳамчун ҷанбаи муҳими бозиҳои расмӣ ба шумор меравад ва ба якҷанд ҷузъҳои сохторӣ ҷудо мешаванд:

- мақсад;
- мавзӯи бозӣ;
- модели графикаи ҳамкориҳои мутақобилаи иштирокчиён;
- системаи фаҳмиш.

Моделҳои бозӣ дар чунин ҷузъиёт баррасӣ мегардад:

- мақсад;
- маҷмӯи нақшҳо ва вазифаҳои бозингарон;
- сценария;
- қоидаи бозӣ.

Давраи мушкил дар гузаронидани бозиҳои расмӣ интихоб ва тасвири объекти инъикосшаванда ба шумор меравад. Ба сифати чунин объект, лаҳзаҳои ташкилии иҷроиши воқеии касбӣ, ки барои мутахассисон дар лаҳзаҳои гуногуни фаъолияти касбӣ заруранд,

интихоб мегардад. Аз ин хотир, на ҳамаи тақлиди фаъолияти касбӣ барои модели бозӣ мувофиқанд ва танҳо он мушкилот интихоб мегарданд, ки ба таври инфиродӣ ҳаллашон имконнопазиранд [10,с.115].

Сенарияи бозиҳои расмӣ чузъиёти асосӣ маҳсуб ёфта, мувофиқи нишондоди бозӣ гузаронида мешавад. Мутахассисоне, ки ин сенарияро эҷод мекунанд ва менависанд, ҳар лаҳзаи гузаронидани бозиро тавсия мекунанд, мақсади таълимиро аниқ менамоянд. Барои ҳар як иштирокчӣ ва таҳлилгар дастур омода месозанд, ҳамаи маҷмуи нақшо муайян карда мешавад. Ҳамчунин, вақти бозӣ, макони бозӣ муайян карда мешавад [61,с.9].

Дар сенария давраҳои гуногуни тақсимгашта инъикос мегарданд.

Тарҳи сенария бо кумаки чузъиёти зерин навишта мешавад. Тазоди воқеӣ, яъне низоми бозиро аз тарҳи бозингарон ва муносибати онҳо бояд фарқ намуд. Низоми бозӣ метавонад дар сенария дарҷ гардад.

Бештари мутахассисон дар коркарди бозиҳои расмӣ як қатор душворихоро хотиррасон менамоянд:

- мавҷуд набудани концепсияи ягонаи бозиҳо;
- мувофиқ набудани технологияи бозиҳои расмӣ дар таҷриба дар соҳаҳои гуногун;
- мушкилиҳои методологӣ дар натиҷагирии самаранокии намудҳои гуногуни бозиҳои расмӣ;
- мушкилиҳои наشري чопи бозиҳо аз сабаби мавҷуд набудани тасвири яқлухти онҳо.

Ҳамчунин, мушкилиҳои иҷтимоӣ-психологиро дар вақти гузаронидани бозиҳо мутахассисон ёдовар мешаванд. Чунончӣ, хусусияти дунақшагии бозӣ, яъне нақшаи воқеӣ ва шартӣ бо ҳам дар тазод мешаванд. Муҳаққиқон ақида доранд, ки ғолибияти нақшаи воқеӣ аз болои нақшаи шартӣ дар чунин вазъ муайян мегардад:

- а) муносибатҳои шахсии берун аз бозӣ ба бозӣ мегузарад;
- б) низом дар рафти гузаронидани бозӣ ба муносибати берун аз бозӣ таъсир мекунад.

в) ягон иштирокчии бозӣ лаҳзаҳои бозӣ ва ҳамкорӣ дар гурӯҳро барои ҳалли мушкилоти худ истифода намебарад [154,с.76].

Дар вақти гузаронидани бозиҳо ба андешаи муҳаққиқон ва мутахассисон, чунин мушкилиҳо асосӣ мебошанд:

1. Иштирокчиён ба бозӣ ворид намешаванд ва ё расман ворид мешаванд. Дар чунин ҳолат таҳлилгарро лозим меояд, ки иҷрокунандагони фаъол ва ташаббускорро интихоб намояд. Масалан, дар ин вақт чунин суолро истифода намудан мумкин аст: - «Ман андеша мекунам, ки чунин амал кард, вале худ то ҳол ҳал накардаам. Шумо чӣ маслиҳат медиҳед?».

2. Бозӣ кашол меёбад, зеро иштирокчиён ҳалли дурустро пайдо накардаанд. Дар ин ҳолат роҳбарро лозим меояд, ки воситаҳои иловагиро истифода намояд, ки ба иштирокчиён барои ба мақсади ниҳой расидан кумак намояд.

3. Фаъолияти бозӣ инкишоф намеёбад, зеро иштирокчиён ҳамкориро барпо карда наметавонанд. Дар ин ҳолат нақшҳо аз нав дида шуда, вазифаҳоро аз нав баррасӣ намудан матлуб аст.

4. Бозӣ ба вазъи низоӣ дучор мегардад. Роҳбарро лозим меояд, ки низоъро бартараф намояд, то низоъ байни иштирокчиён бартараф гардад.

Барои он ки душворихоро бартараф намуд ва иштирокчиён худро бароҳат ҳис намоянд, бояд пешакӣ ба таври назариявӣ мавзӯ омода гардад. Ҳам ба таври дастаҷамъона ва ҳам ба таври инфиродӣ иштирокчиён аз дониши зарурии назариявӣ бархӯрдор бошанд ва маҳорати таҳқиқотиро доро бошанд. Барои ҷустуҷӯи ҳалли амалии нақшаи ниҳой омода бошанд.

Вобаста ба душворихои ҷойдошта дар мавриди гузаронидани бозиҳои расмӣ барои омӯзгорон ва таҳиягарони бозиҳо як қатор дастур ва маслиҳатҳоро пешниҳод намудан лозим аст. Масалан:

1. Бозиҳои расмӣ шакли меҳнатталаб ва аз ҷиҳати моддӣ гарони таълим ба шумор меравад. Бинобар ин, онро танҳо дар ҳолатҳое

мавриди истифода қарор бояд дод, ки дигар шаклҳои таълим вазифахоро ҳал карда наметавонад. Аз ин ҷо бармеояд, ки дар чунин ҳолатҳо истифодаи бозиҳои расмӣ матлуб мебошад;

- барои ба даст овардани таҷрибаи яқлухт дар фаъолияти касбии оянда;

- барои ба даст овардани таҷрибаи муносибатҳои иҷтимоӣ;
- ташаккули тафаккури эҷодию касбӣ.

2. Истифодаи ягон намуди бозӣ хоҳ-нохоҳ ба методи анъанавии таълим таъсир мегузорад.

Дар бозиҳои расмӣ донишҷӯёне, ки оид ба мавзӯ тасаввурот надоранд, иштирок карданашон имкон надорад. Бинобар ин, зарур аст пешакӣ мувоҳида карда, таҳлили вазъиятро омӯзонидан, нақшхоро иҷро карда, барои ба бозӣ омода намуданро иҷро кардан матлуб аст.

3. Аз як тараф ифротро дар бозии расмӣ кам кардан лозим аст, зеро ба қиморбозӣ мебарад.

4. Омӯзгор бояд дар ду давра кор кунад, оmodасозии бозӣ ва натиҷагирӣ бояд фаъол бошад. Омӯзгор бояд ба бозӣ камтар даҳлат кунад. Ин амал арзиши гузаронидани бозиро баланд менамояд. Ширкаткунандагон бояд дар рафти бозӣ фаъолият нишон диҳанд, вале бояд хотиррасон намуд, ки ба бозӣ омӯзгор бояд чандон даҳлат на намояд ва ин самаранокии гузаронидани бозиро бештар менамояд [10,с113].

5. Бозиҳои расмӣ муносибати анъанавиро оид ба рафтори донишҷӯён дигар менамояд. Ин ҷо муҳим аст, ки қоидаҳои асосии ин бозӣ риоя карда шавад. Интизоми сангини методҳои анъанавӣ дар ин ҷо ҷой надоранд.

6. Давомнокии ниҳии бозии расмӣ қариб ду соат тул мекашад. Чунин вақт имкон медиҳад, ки бозиҳоро дар низоми таълим мавриди истифода қарор дод.

Барои бомуваффақият гузаронидани бозиҳои расмӣ дар вақти интихоби мазмун ва мавзӯи бозӣ бояд чунин шартхоро риоя намуд:

- бояд майдони васеи «таъсиррасонӣ» омода намуд;
- ташаккули таҷрибаи эҳсосотӣ, ҳамагуна таваҷҷуҳи донишҷӯёнро ба аҳамияти иҷтимоии ҳадаф равона намуд;
- мустаҳкам намудани ҳамкориҳои иштирокчиён дар вақти бозӣ, зеро барои онҳо муошират муҳим аст.

Ҳамчунин, зарурияти чунин шартҳо дар вақти гузаронидани бозиҳо муҳиманд:

- маводи пешниҳодгардида бояд фаҳмо бошад, зеро бозӣ ба таҷриба такя мекунад;
- бояд ҳалли мушкилоти ҷойдошта ҳадаф қарор гиранд, зеро дар ин ҳолат фаъолиятнокии иштирокчиён бештар мегардад;
- бозӣ бояд фаҳмо бошад, бо як низом ҳам қоидаҳо ва ҳам мазмун мураккаб карда шавад;
- дар асоси бозӣ бояд мусобиқа дар мадди аввал гузошта шавад, зеро ин ба ҷаҳиши инкишофи нақшҳои бозӣ мусоидат менамояд;
- иштирокчиён аз таъсири ҳар гуна омилҳои ҳалалрасон эмин бошанд ва бозӣ бояд таҳти назорат бошад;
- ҳассосият дар бозӣ роҳ дода нашавад, бо тартиб фаъолият иваз карда шавад;
- оmodасозии таҳияи фазо ва макони бозӣ бо таҷҳизот ва маводи зарурӣ.

Бозиҳои расмӣ хеле зиёданд, вале дар гузаронидани онҳо шартҳои зерин муҳиманд:

- 1) далелу бурҳони овардашуда бояд шавқовар ва «зинда» бошанд;
- 2) вазъияти бозӣ бояд проблемавӣ бошад;
- 3) мақсади ниҳоии бозӣ бояд ташаккули маҳорат ва малакаро дар бар гирифта, усули рафтор омӯзонидани шавад.

Тайёрӣ ба гузаронидани бозӣ бо таҳияи сенария оғоз ёбад, муайян кардани мақсад, ҳадаф, муқаррарот, мушкилот, шумораи иштирокчиён, тақсими нақшҳо муҳим мебошанд. Асосан, бояд низоъҳои дохилӣ, ки дар гурӯҳ рух медиҳад, истифода шавад. Масалан, ҳар як ходим аз низоъ

хафа гашта, албатта мегӯяд: «Агар ман роҳбар мешудам» ва ё ҳар як наврас мегӯяд: «Агар ман устои гурӯҳ, омӯзгор, роҳбари синф мебудам...» ҳамчун намуна хизмат карда метавонад. Аз рӯйи ҳамин вазъият беҳтар мебуд бозиро оғоз намуд. Роҳбари бозӣ бояд ба иштирокчиён камтар фишор оварда, шавқмандии бозингаронро хомӯш накунад. Натиҷагирӣ бояд аз тарафи мутахассисони касбӣ иҷро гардад.

Умуман, тамоми раванди ташкил ва гузаронидани бозиҳо дар 4 давра чамбаст бояд гардад:

1. Баҳши назариявии бозӣ дар шакли маъруза ё ба таври омӯзиши мустақилона пешниҳод гардад.

2. Модели бозӣ:

- мавзӯ бо мундариҷа ва мазмун мувофиқ бошад (масъалаи педагогӣ, ҳаҷми иттилооти назариявӣ ва маҳорати амалӣ);

- мақсади дидактикии бозӣ, вазифаҳои он бояд ташкил карда шавад.

Баъди ин коркарди маводи бозӣ ва сценария таҳия мегардад. Он дар худ коркарди лоиҳаи бозӣ ё сценарияро бо тасвири вазъияти амиқи педагогӣ дар бар мегирад. Ҳамчунин, қоидаҳои умумии бозӣ коркард мешавад ва ба ҳар як бозингар ва роҳбари бозӣ дастурҳои зарурӣ дода мешавад. Инчунин, вазифаҳои иштирокчиён ошкор карда мешавад. Тасвири ташкили гузаронидани дарс, вазифаҳоро барои иштирокчиёни бозӣ муайян кардан, ҳамчунин, натиҷаи пешбинӣ муайян карда шавад.

3. Гузаронидани бозӣ мувофиқи модели коркардашуда. Вақти бозӣ аз мазмун ва вазифаҳоаш вобаста аст.

4. Натиҷагирӣ кардан. Таҳлили аниқ ва ҳаматарафа, баҳогузорӣ ба нақшо ва аҳамияти бозӣ асосӣ мебошад.

Дар вақти гузаронидани бозиҳои расмӣ зарур аст принсипи худро нишон додани иштирокчиёнро бояд дар мадди назар гирифт. Ҳар як шахс намехоҳад аз дигар кас нокомтар бошад ва ӯ, албатта, мехоҳад, ки ба ақидаи ӯ гӯш диҳанд, мавқеи ӯро баҳогузорӣ намоянд.

Барои оmodасозии бозихои расмӣ лаҳзаи принципиалӣ ин мӯйян кардани мавзӯ ва мақсад мебошад. Дар мавзӯ хусусияти фаъолият ва шартҳои вазъият муайян карда мешавад. Дар муайянкунии мақсад ҷавоб гуфтан ба чунин саволҳо муҳиманд:

1. Барои чӣ бозии расмӣ гузаронида мешавад?
2. Барои кадом омӯзандагон ба нақша гирифта шудааст?
3. Онҳоро бояд чӣ омӯзонем?
4. Чӣ хел натиҷаҳо дар назар дошта шудааст?

Дар вақти мақсадгузорӣ, пеш аз ҳама, мақсади таъмини бозӣ дар мадди аввал гузошта шавад. Дар вақти мақсадгузорӣ принципҳои психологӣ-педагогӣ муҳиманд. Чунончӣ:

- принципи моделсозии шароити муайян ва динамикаи истехсолот;
- принципи моделсозии бозӣ оид ба мазмун ва шакли фаъолияти касбӣ;
- принципи фаъолияти якҷоя;
- принципи муоширати муколамавӣ;
- принципи мазмуни модели тақлидии фаъолият ва онро ба фаъолияти бозӣ табдил додан.

Коркарди бозии расмӣ, пеш аз ҳама, ин бунёди модели тақлидӣ ва бозӣ буда, онҳо дар якҷоягӣ сохтори бозии расмиро муайян менамоянд. Муваффақ гаштан дар бозӣ, пеш аз ҳама, ба интихоби дурусти мавзӯ, мушкилоти ҷойдошта ва сабабҳои онҳо, таъмин намудани фазои озод барои мусобиқа ва ҷалб намудани иштирокчиён дар муҳокимаи ҳалли вазифаҳои дар пешгузошта мебошад.

Муваффақияти бозӣ аз омилҳои ташкилӣ, методӣ, психологӣ техникӣ ва ғайра вобаста аст. Якчанд роҳҳои самарабахш оид ба сифат ва натиҷаи бозӣ мавҷуданд ва ба андешаи мо муҳимтаринашон инҳоянд:

- Интихоби дурусти мавзӯ ва муҳимияти он, имконияти мавриди муҳокима гирифтани мавзӯ;
- Интихоби иштирокчиён ва ба гурӯҳҳо тақсим кардани онҳо вобаста ба дараҷаи дониш ва сатҳи маҳорату малакаи онҳо;

- Накши сохторӣ-мантиқии бозиро таҳия намуда, вазифаи ҳар як иштирокчӣ ё гурӯҳро мушаххас муайян намудан;
- Мавзуи пешниҳодшударо амиқ омӯхтани хонандагон, бо таъба ба дониш, маҳорату малакаи худ ғаболона иштирок намудани онҳо дар ҳалли мақсад ва ҳадафи бозӣ;
- Омодагии сенарияи бозӣ бо назардошти вазъият;
- Омодасозии ҳар як иштирокчӣ оид ба пешниҳодҳои аз тарафи онҳо мешуда;
- Гузаронидани бозии расмӣ бо ҳалли пешакӣ;
- Баҳогузори бозӣ.

Масъалаи муҳим дар гузаронидани бозӣ аз интиҳоби дурусти мавзуи бозӣ оғоз мегардад. Бинобар ин, дар интиҳоби мавзӯ бояд ҷиддият, дақиқкорӣ ба назар гирифта шавад. Дар интиҳоби мавзӯ бояд имконияти гурӯҳи омӯзишӣ, қобилият, дараҷаи дониши онҳо, меҳнатдӯстиву шавқмандии онҳо, ғаболнокии онҳоро ба назар гирифта аз ғоида ҳолӣ нест. Мавзӯ бояд муҳим бошад ва ҳалли гуногун дошта бошад.

Ҷазои психологӣ дар вақти бозӣ бавучудоварда бояд сатҳи дониш, ғаболнокӣ ва меҳнатдӯстии иштирокчиёнро дар бар гирад. Набояд ҳамеша муваффақиятро интиҳоб намуда, ақибмондагонро инкор кард. Ҳар яке бояд саҳми худро дар рафти бозӣ дарк намояд, зеро ин хусусияти тарбиявӣ дорад.

Дар баъзе ҳолатҳо иштирокчиён нақшҳоро бо хоҳиши худашон интиҳоб мекунанд. Дар ин ҳолат омӯзгор бояд даҳолат намояд ва вобаста ба дараҷаи омодагии хонандагон сифати ҳайати гурӯҳро муайян намояд. Дар раванди бозӣ рӯҳияи психологӣ ва иштироки ғаболӣ хонандагон, рӯҳияи рақобат сифати баланди бозиро таъмин менамояд. Бояд ҳамеша дар вақти интиҳоби иштирокчиёни бозӣ хусусияти инфиродии шахс дар мадди назар дошта шавад. Вақте ки мавзӯ муайян гардад, он ҳаматарафа омӯхта шуда, имконияти баҳсии он аниқ шавад, роҳбари бозӣ вазифаҳои ҳар як иштирокчӣ, ҳаҷми ҳалли масоили дар

пеш гузоштаро равшан менамояд. Бояд тартиби рафти бозӣ дар ҳамаи давраҳо равшан гардад.

Вазифаҳо чунин муайян мегарданд:

- ♦ Пешниҳод гаштани саволҳо барои ҳамаи иштирокчиён ва гурӯҳ;
- ♦ Чамбоварии иттилоот аз тарафи иштирокчиён доир ба вазифаҳои дар пеш гузошта;
- ♦ Омӯзиши адабиёт, шиносӣ бо таҷрибаи пешрафта доир ба мавзӯ;
- ♦ Таҳлили вазифаҳои гузошташуда вобаста ба дараҷаи дониш, маҳорат ва малакаи аъзоёни гурӯҳ.

Пас аз он ки мавзӯ муайян гардид, вазифаҳо аниқ карда шуд, гуруҳҳо чудо карда шуда, давраи корӣ оғоз мегардад. Пеш аз оғози бозӣ роҳбар бояд вобаста ба нақш ва дараҷаи инфиродии ҳар як иштирокчии гурӯҳҳоро муайян намояд. Сенарияи бозӣ ба шакли бозӣ вобаста аст. Он бояд чунон омода шуда бошад, ки рафти бозӣ ба таври воқеӣ гузарад. Бояд чунин амал кард, ки ҳалли дурусти олий пас аз ҳалли нодуруст пешниҳод гардад ва муҳокима хеле дар сатҳи олий анҷом пазирад.

Хонандагон бояд санъати муоширатро омӯзанд, маҳорати муколамаро ташаккул диҳанд. Мақсади асосии бозӣ ин шиносӣ бо рафти гузарнидани он, гӯш кардани баромадҳои иштирокчиён, омӯзонидани муоширати байниҳамдигарӣ ва инкишофи фарҳанги муошират мебошад.

Бозӣ, воқеан, дар утоқи таълимӣ мегузарад. Таҷҳизот, дастурҳо бояд пешакӣ омода бошанд. Ба ҳайси роҳбар омӯзгор ё хонанда интиҳоб карда мешавад. Дар рафти бозӣ хонандагон масъалаҳои ҷойдоштаро пешниҳод мекунанд ва барои ҳалли он саъю кӯшиш менамоянд. Онҳо вобаста ба сарчашмаҳои мавҷуда, таҷрибаи пешрафта дар муҳокима ширкат варзида, ҳалли худро нисбат ба мушкилот пешниҳод менамоянд. Дар давраи ниҳой ҳар як иштирокчӣ барои дифои ҳалли пешниҳодкардаи худ саъй менамоянд ва бартарияти ҳалли худро аз дигарон шарҳ медиҳанд. Дар ин ҳолат омӯзгор ба сифати ҳалли

пешниход кардаи иштирокчиён баҳо дода, бо далелу бурҳон ҳалли беҳтаринро интихоб намуда, ба бозӣ интиҳо мебахшад.

Имрӯз раванди таълим такмили донишро тақозо менамояд, зеро дар ҷомеа арзишҳо ва дигаргуниҳои ҷадид пеш омадаанд. Бинобар ин, дар оmodасозии хонандагон ва фаъолгардонии неруи зехнии онҳо, дигаргуниҳоро дар методи таълим ворид намудан тақозои замон мебошад. Вобаста ба талаботи замон омода будан, асосан, дар ташаккули салоҳияти касбии онҳо таҷассум мегардад. Бинобар ин, рафти таълимро ба раванди маърифатӣ равона намуда, фаъолияти маърифатии хонандагонро ташаккул додан масъалаи асосии массисаҳои таҳсилоти миёнаи уммӣ ба шумор меравад. Муваффақият на танҳо дар азхудкунии маърифатии дониши инфиродӣ ё гурӯҳӣ анҷом меёбад, балки дар амал ҷорӣ кардани дониш, маҳорат, малака ба салоҳияти касбӣ вобаста аст.

Дар назди низоми маориф вазифаҳои нав ва ҷиддӣ ба амал омадаанд. Аз ин хотир, вазифаҳои таълимӣ ва тарбиявии маорифро инкишоф додан яке аз талаботи замони муосир дониста мешавад. Роҳи мукамалгардонии таълим имрӯз дар раванди таълим истифодаи усулҳои фаъол мебошад, ки онҳо ба ташаккули тафаккури эҷодии хонандагону донишҷӯён, фаъолияти маърифатии онҳо мусоидат менамоянд. Омӯзгори оянда бояд барои он ки дониши маърифатии худро ба муҳассилин пешниҳод намояд, бояд ҳамқадами замон бошад, технология ва методҳои пешрафтаре аз худ намояд, шахсияти ахлоқӣ-касбии худро ташаккул дода, бо ҷиддият дар оmodасозии таълим ва тарбияи насли оянда саҳми шоиста гузорад.

Дар замони рушди олии технологӣ ва инқилоби иттилоотӣ талабот аз омӯзгорони оянда ниҳоят ҷиддӣ мебошад ва он дар истифода ва интиҳоби технологияи педагогӣ бояд дорои салоҳияти касбӣ бошанд.

Дар байни технологияи инноватсионӣ технологияи бозӣ имрӯз тадриҷан ба раванди таълим ворид мегардад ва истифодаи он дар

раванди маърифатӣ ва оmodасозии хонандагон натиҷабахш ба назар мерасад.

1.3. Принципиҳои педагогӣю психологӣю бозихҳои расмӣ

Оmodасозии касбӣ-педагогӣю омӯзгорон мувофиқи ин назария ҳамчун раванд ва натиҷагирӣю азхудкунии донишҳои касбӣ, инкишофи фарҳангии методологӣ, ташаккули маҳоратҳои асосии умумипедагогӣ ба монанди таҳлилӣ-ташхисӣ, муоширатӣ, рефлексӣ, инкишофи сифатҳои муҳимтарини касбӣ-шахсӣ ба монанди муҳаббат ба кӯдак, таҳаммулпазирӣ ва ғайра фаҳмида мешавад.

Моҳияти оmodа сохтани омӯзгорон барои истифода бурдани технологияи бозӣ, ҳамчун, назарияи оmodасозии касбӣ-педагогӣ аз тарафи А.А. Орлов коркард шудааст, [140,с.3].

Мавқеи асосиро дар раванди оmodасозии касбӣ ин омӯзиши фанҳои психологӣ ва педагогӣ ишғол менамояд. Вазифаи омӯзиши фанҳои психологӣ-педагогӣ мақсади оmodасозии касби педагогиро муайян менамояд:

- Аз тарафи омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ аз худ кардани донишҳои психологӣ ва педагогӣ, муносибати махсус ба ин донишҳо, ки асоси сифатҳои касбии онҳоро муайян менамояд;
- Инкишофи тафаккури педагогӣ ҳамчун воситаи ҷудокунӣ ва ҳал карда тавонистани вазифаҳои педагогӣ дар вазъияти воқеии маърифатӣ;
- Ташаккули воситаҳои эҷодии фаъолияти маърифатӣ, ҳамчун, таҳкурсии усули фардии касби оянда;
- Ташаккули маҳоратҳои асосии умумипедагогӣ, ба монанди таҳлилӣ-ташхисӣ, пешгӯӣ, банақшагирӣ, ташкилотчигӣ, назоратӣ, баҳодихӣ, ишоратӣ, рефлексӣ;
- Инкишофи сифатҳои муҳимтарини касбӣ-шахсӣ ба монанди ҳамдардӣ, муҳаббат ба хонандагон, таҳаммулпазирӣ ва ғайра.

Вазифаҳои асосии оmodасозии касбии омӯзгор дар радифи оmodасозии хонандагон барои истифодаи технологияи бозӣ чунин фаҳмида мешавад. Ин ҳамчун раванди ташаккулёбии маҷмуи донишҳои психологӣ-педагогӣ, методӣ, инкишофи маҳоратҳои умумӣ ва махсус, малака, салоҳиятҳо, тарзи фаъолият, муносибати онҳо ба бозиҳо, ғанӣ гардонидани таҷрибаи шахсии технологияи бозӣ дар омӯзгорон маҳсуб меёбад.

Натиҷа ва дар як вақт нишондиҳандаи муҳимияти оmodагии хонандагон дар истифодаи технологияи бозӣ, пеш аз ҳама, дар салоҳияти бозӣ равшан мегардад. Ба андешаи мо, мафҳуми салоҳиятмандӣ нисбат ба оmodасозӣ бештар аниқ аст. Зеро бар фарқият ба оmodасозӣ мафҳуми салоҳиятмандӣ дар худ таҷрибаи субъективии омӯзгорро таҷассум менамояд ва ин, ба ақидаи мо, муҳимтар мебошад.

Таҳлили адабиёт ба хулосае овард, ки технологияи педагогиро бо чунин нишонаҳо муқоиса менамоянд:

- гузоштани мақсадҳои ташхисӣ-маърифатӣ;
- имконияти барқарор кардани давраи маърифатӣ;
- баҳогузорӣ ба натиҷа, таҳлил ва мақсадҳои нав гузоштан.

Дар вақти оmodасозӣ ва истифодаи технологияи педагогӣ асосеро ба назар гирифтани лозим аст, ки он талаботи зеро қонеъ намояд:

- Дар асоси ҳар як технологияи маърифатӣ консепсияи илмӣ, назариявӣ меистад, ки метавонад аз ҷиҳати фалсафӣ, психологӣ, иҷтимоӣ-педагогӣ мақсадҳои гузоштасударо асоснок намояд;
- Мантиқӣ, раванди амалисозии технология, алоқаи байниҳамдигарии ҳамаи қисмҳои таркибии он;
- Муфидияти натиҷаҳои назаррас бо истифодаи захираҳои мавҷуда, кафолатдиҳии муайяни натиҷаҳо мувофиқи стандарти маърифатии ҷойдошта;
- Имконияти истифодаи бомуваффақияти технологияи мазкур аз тарафи омӯзгорон дар муассисаҳои таълимӣ.

Дар вақти таҳлили технологияи бозӣ таваҷҷуҳи махсусро ба он равона намудем, ки дар якҷоягӣ низоми маърифати шахсияти таълимгирандагонро гузорем, шароити мувофиқ ва беҳтарро дар гузаронидани ин бозиҳо омода созем. Шахсияти хонанда дар ин технология муҳим доништа мешавад. Технологияи бозӣ тибқи мақсаднокии худ ба гурӯҳи инсондӯстӣ-психотерапевтӣ дохил шуда, характери шахсиятро инкишоф медиҳад.

Технологияи бозӣ, ҳамчунин, ба гурӯҳи технологияи ҳамкорӣ дохил мешавад, зеро он муносибати демократӣ, шарикӣ баробархуқуқии омӯзгор ва хонандагонро дар бар мегирад, мақсадҳоро бо ризоияти якдигар муайян менамояд, ризоияти тарафайн дар муайянкунии қоидаҳо, рафти фаъолияти бозӣ ба инобат гирифта мешавад. Технологияи бозӣ бо якҷоягӣ бо бозиҳои тренингӣ, компютерӣ, муколамавӣ ба гурӯҳи методи фаъоли таълим дохил мешавад, зеро он ҳамкориҳои баробархуқуқии субъектҳои раванди маърифатиро таъмин менамояд.

Дар муайянкунии самти психологӣ-педагогии бозӣ бояд хусусияти он, ҳамчун намуди фаъолияти махсус ба назар гирифта шавад. Д.Н. Узнадзе хеле боадолатона қайд намудааст, ки ба сифати мазмуни бозӣ чунин шартҳо бояд муҳим доништа шаванд:

- ҳуди фаъолияти бозӣ;
- вазифаи таълимӣ;
- муошират (мувоҳисаҳо, муҳокимаи масъалаҳо);
- фаъолияти меҳнатӣ (сохтани моделҳо) [212,с.34].

Бозӣ хусусияти ба худ ҳосе дорад, ки ба дигар намудҳои фаъолияти инсон монанд аст. Инҳо мақсаднокӣ, дарккунӣ, ашёӣ ва самти муайяндошта мебошанд. Барои омӯзгор он чиз муҳим аст, дар бозӣ эҳсосот, хоҳиш, андеша, масоил ва самимият фарогир буда, бо мақсади ҳалли ягон вазифа равона шуда бошад.

Ба ақидаи педагог Г.П. Шедровиский бозӣ ин эҷоди махсуси педагогӣ мебошад, ки эҷодкорон на шахсияти алоҳида, балки худи ҷомеа мебошад [233,с. 44].

Механизмҳои психологии фаъолияти бозӣ дар талаботи бунёдии шахсият дар худнишондиҳӣ, худмуайянкунӣ, худидоракунӣ равона мегардад. Бозӣ ҳамчун сохтори махсуси иҷтимоӣ-фарҳангӣ чунин вазифаҳои муайяни иҷтимоиро ба ҷо оварда метавонад. Барои бозӣ ҳамчун фаъолияти инсон чунин хусусият хос мебошанд:

- бозӣ ҳамчун фаъолияти ғайритазакурӣ ва ғайриистехсолӣ;
- бозӣ метавонад дигар намуди фаъолияти шахсро инъикос намояд;
- мазмуни бозӣ дар намуд ва раванди он муайян мегардад.

Бештари бозиҳо чунин хусусиятро дороанд:

Фаъолияти озод инкишофёбандае, ки бо хоҳиш ва лаззат иҷро мегардад. Ҳаловат ва лаззат на танҳо аз натиҷаи он ҳис карда мешавад, балки ин ҳиссиёт дар тамоми рафти бозӣ иштирокчиёни онро фаро мегирад;

- эҷодкорӣ хоси ин фаъолият мебошад;
- рӯҳияи болида дар фаъолият, мусобика, рақобат;
- мавҷуд будани қоидаҳои асосӣ ва маҷозие, ки мазмун, мантиқ ва давомнокӣ, инкишофи бозиро муайян менамоянд.

Дар илмҳои педагогӣ (Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский, Р.И. Жуковская, Л.И. Новикова, Д.С. Газман, А.П. Усова) бозӣ ҳамчун воситаи омӯзиш ва ташаккули шахсият нишон дода шудааст.

Педагог ва файласуфи маъруф С.И. Гессен қайд мекунад, ки «бозӣ ин намуди фаъолияти ба кӯдак хоси хастанакунанда ва бетанаффус мебошад» [52,с. 9].

Д.С. Газман қайд намудааст, ки фаъолияти бозӣ инкишофи шахсияти кӯдакро таъмин менамояд, тарзи муҳимтарини азхудкунии олами атроф ва таҷрибаи муносибатҳои инсонӣ аз тарафи хонандагон мебошад. Муҳаққиқ зикр менамояд, ки «бозӣ ҳамеша дар ҷенаки вақти

имрӯза ва оянда сурат магирад. Аз як тараф он дар имрӯз, дар вақти бозӣ ба хонандагон хушҳолӣ муҳайё месозад, талаботи кӯдакро қонеъ менамояд, аз тарафи дигар, ба оянда равона аст. Зеро дар вақти бозӣ модели вазъияти ҳаётӣ сохта мешавад, моҳият, сифат, маҳорат, малака, қобилияти зарурии кӯдак инкишф меёбад. Ин дар охир барои ҳалли иҷрои вазифаҳои иҷтимоӣ, касбӣ ва эҷодии кӯдак заруранд» [48,с.31].

Ақидаҳои муҳаққиқро Г.Е. Кониқова такмил дода, воситаи ташаккулёбии ҳиссиёт ва одатҳои ахлоқӣ хотиррасон менамояд

Дар бозӣ дарккунии амиқи олами мавҷуда ба миён меояд, ки ба талабот ва шавқмандии хонандагон алоқаманд мебошад. Ба ақидаи С.А. Шмақова бозӣ нуқтаи арзишманди амаликунии ҳамаи имконияти ҳам хонандагон ва ҳам калонсолон мебошад. Бозӣ ин маҷмуи усулҳои робитаи кӯдак бо муҳити атроф, бо олами мавҷуда ва дарёфти мавқеи худ дар он мебошад.

Ба ақидаи Л.С. Виготский, Д.К. Элқонин, Ю.К. Бабинский бозӣ таълими мураккабест, ки усулҳои гуногунро дар бар мегирад. Бозии таълимӣ метавонад мустақил, мухтор ҳамчун шавқмандии маърифатӣ бошад ва, ҳамчунин, дар як вақт технологияи методи фаъол (бозӣҳои расмӣ, бозӣҳои лоиҳасозӣ) гардад. Он муҳайё намудани олами воқеӣ ва мазмуни фаъолияти иҷтимоии касбӣ буда, барои вазифаҳои таълимӣ низ равона карда мешавад.

Як қатор муҳаққиқон бозии педагогиро ҳамчун, шакли ташкили таълим, тарбия, инкишофи шахсият, ки аз тарафи педагогҳо амалӣ мешавад, фаҳмида, қайд мекунанд, ки бозӣ ин модели таҷрибаю фаъолияти инсон мебошад [10,с.608].

Аҳамияти хосро бозӣҳо дар фаъолияти касбӣ ва таълимӣ доранд. Р.Штайнер қайд кардааст, ки омӯзиши фаъолияти бозӣ бари санъат муҳим аст, зеро он гуногуншакл буда, ба ҳаёт алоқаманд мебошад.

Дар раванди педагогӣ бозӣ ҳамчун зухуроти педагогӣ, инчунин омили иҷтимоикунонӣ, воситаи тарбия ва ислоҳкунӣ, ҳамчун шакли ташкили фаъолият, методи таълим доништа мешавад. Дар раванди

инкишофи шахсият намудҳои тазаккурии фаъолият дар натиҷаи азхудкунии дониш, маҳорат ва малака ба намуди фаъолияти самаранок табдил меёбад.

Дар фарқият аз дигар бозиҳо, умуман, бозиҳои таълимӣ аломатҳои муҳими технологиро дороанд. Ин ҷо вазифаҳои таълимии аниқ дар пешгузошта шудаанд ва натиҷаҳои педагогӣ асоснок карда шудаанд, самти таълимӣ-маърифатиро дороанд. Бинобар ин, истифодаи асоснок ва мақсадноки мафҳуми «технологии бозӣ» дар бозиҳои ташкилдодаи педагогӣ пешниҳод мегардад.

Муносибати технологӣ дар бозиҳои ташкилкардаи педагогӣ онро аниқ бо сарҳади аниқ муайян менамояд ва шароити истифодаи онро равшан месозад.

Махсусияти технологияи бозӣ бо хусусияти умумии технологӣ вобаста аст:

- гузориши мақсади бозӣ бо асоси ташхисӣ;
- давра ба давра гузаронидани он;
- дараҷаи муайяни кафолати истифодаи он.

Доираи таҳнологияи бозӣ, ки дар муассисаҳои таълимӣ истифода мешавад, хеле васеъ буда, махсусияти ташкилӣ, гузаронидан ва натиҷагириро дороанд.

Ба ақидаи мо, дар вақти татбиқи технологияи бозӣ, чунин принципҳо муҳиманд:

- субъекти иштирокчӣ;
- ба ҳисоб гирифтани махсусияти макони бозӣ;
- асбобҳои аёнӣ;
- ба назар гирифтани хусусияти мусобиқавӣ, проблемавӣ, гуруҳӣ ва инфиродии бозӣ.

Ҳар яке аз ин принципҳоро дар рафти кори худ шарҳ медиҳем.

1. Субъекти иштирокчӣ ин ба тавсифи фаъолияти зеҳнӣ, эҳсосотӣ - иродавии шахс марбут аст. Шавқмандии ташаббускорӣ, мустақилияти

худмухторӣ, эҷодкориӣ ҳар як субъекти бозӣ ба инобат гирифта мешавад.

2. Ба ҳисоб гирифтани махсусияти макони бозӣ. Ин ҷо утоқи таълимии хонандагонро бояд чунон омода сохт, ки фаҳмидан, равшан будани мақсад, қоида, мазмуни бозӣ барои ҳама дастрас бошад.

3. Асбобҳои аёнӣ. Истифодаи маводи гуногуни таълимӣ, оромии майдони бозӣ бояд омода бошад.

4. Фазои эҳсосотӣ. Ин принсип шавқмандии маърифатӣ ва иҷтимоиро дар раванди омодаسازی, ташкил, гузаронидан, таҳлил афзун мегардонад.

5. Ба назар гирифтани хусусияти гурӯҳӣ ва инфиродии бозӣ. Ин ба он равона гардидааст, ки инкишофи маҳорати касбии шахсии ҳар як омӯзгорро таъмин намояд. Аз тарафи дигар фаъолияти якҷояи хонандагонро дар рафти бозӣ таъмин менамояд. Технологияи маърифатии бозӣ ба он равона карда мешавад, ки хонандагон якҷоя фикрронӣ намоянд, арзишҳо, мавқеи худро дар якҷоягӣ муайян созанд.

6. Мусобиқаӣ. Ин ба натиҷаи фаъолияти бозӣ алоқаманд аст. Мусобиқа, саъю кӯшиш барои ба даст овардани натиҷаи матлуб дар бозӣ имконияти зеҳнӣ ва психикии илмомӯзонро барои амалӣ кардани мақсади бозӣ зиёд намуда, шавқмандии фаъолият ва тафаккури онҳоро афзун менамояд.

7. Проблемаӣ. Ин ба он равона гардидааст, ки фазои бозӣ ба ҳалли мушкилот равона гардида, зиддиятро зиёд намуда, фаъолияти ҷустуҷӯии хонандагонро инкишоф медиҳад, таҷрибаи субъективии ҳали вазъияти проблемавино рушд медиҳад.

Технологияи бозӣ дар худ мақсади пешакӣ гузоштан, лоиҳаро тартиб додан ва ислоҳи андешаи пешакиро дар бар мегирад. Вазифаи дидактикӣ дар вақти истифодаи технологияи гуногуни бозӣ тавассути бозӣ ҳал карда мешавад. Муносибати байни хонандагон ва омӯзандагонро на вазъияти таълимӣ, балки вазъияти бозӣ, имконияти

ба нақшагирӣ ва ҳалли масъалаҳо бештар намуда, фазои эътимоднокии байниҳамдигариро пурзӯр месозад.

Имконияти технологияи бозӣ дар вазифаҳои он: ташхисӣ, таълимӣ, инкишофдиҳанда, тарбиявӣ, шавқмандӣ, муоширатӣ, иҷтимоикунонӣ, ташкилӣ ва ғайра мебошанд, ифода меёбад.

Вазифаи таълимии бозӣ дар азхудкунии дониш, метод, усул ва воситаҳо дар фаъолияти касбии оянда ифода меёбад. Судмандии таълимии бозӣ дар ташкил кардани муҳоҳисаҳо, муҳоҳимаҳои аъзои фаъолияти бозӣ зухур меёбад. Дар бозӣ чамъоварӣ ва ғанигардонии таҷрибаи субъективии хонандагон амалӣ мегардад, ки барои фаъолияти касбии ояндаи онҳо хеле муҳим аст.

Таҳлили вазифаҳои инкишофдиҳандаи бозӣ нишон дод, ки бозӣ ба инкишофи чунин сифатҳо, ба монанди, ҷаҳонбинӣ, тафаккури тасвирӣ, шавқмандию талаботи шахс, шавқмандии маърифатӣ, бадеӣ мусоидат менамояд. Вазифаи тарбиявии бозӣ дар он зухур меёбад, ки дар вақти бозӣ сифатҳои гуногуни шахс ба монанди накукорӣ, таҳаммулпазирӣ, башардӯстӣ, масъулиятнокӣ ва ғайра ташаккул меёбанд. Вазифаҳои бозӣ ба ҳам алоқаманданд ва ба инкишофи шахсияти бозингар таъсири назаррас мерасонанд. Татбиқи технологияи бозӣ дар муассисаи таълимӣ ба амаликунии чунин вазифаҳо равона аст:

- ташхис ва худшиносии хонандагон дар раванди бозӣ;
- шавқмандии интиҳоби касбӣ;
- худнишондиҳӣ дар бозӣ;
- инкишоф ва ислоҳи сифатҳои муҳими шахсӣ ва касбӣ;
- чамъоварии таҷрибаи муҳими касбӣ;
- ғанигардонии тасаввуроти хонандагон оид ба мавзӯ;
- ҷуброни вақти аз дастрафта дар гирифтани дониш, салоҳият, маҳорату малака;
- вазифаи муйянкунандаи арзиш;
- истилоҳи рафтор, фаъолияти омӯзгорон;
- истироҳат ва фароғат.

Дар муассисаҳои таълимӣ бозӣ барои омӯзгорон воситаи муҳимтарини азхудкунии салоҳиятҳои касбиашон ба шумор меравад. Он ҳамчунон, барои ташаккули тасаввуроти онҳо мусоидат менамояд. Бинобар ин, бозӣ на танҳо хусусияти банақшагирӣ дорад, балки он воситаи самараноки тарбияи мутахассиси оянда доништа мешавад. Истифодаи технологияи бозӣ ба ташаккули сифатҳои зарурии шахсият мусоидат менамояд. Татбиқи технологияи бозӣ дар муассисаҳои таълимӣ метавонад ба ҳалли чунин вазифаҳо мусоидат намояд:

- ташаккули маърифатии интихоби касб;
- тарбияи омӯзгорон, ки дар худ вазифаи омӯзгор ва мақоми ӯ дар ҷомеа муайян менамояд;
- пайдоиши тасаввуроти ҳаматарафа оид ба моҳияти фаъолияти касбӣ, вазифаи омӯзгор, махсусияти худшиносии касбӣ;
- инкишофи муносибати арзишӣ-эҳсосотӣ дар фаъолияти ҳеш ва технологияи бозӣ. Муҳайё намудани шароити мусоид барои муайян кардани шахсияти хонанда дар маърифати технология;
- омӯзонидани кори гурӯҳии фикрӣ ва амалӣ, ташаккули салоҳияти иҷтимоӣ, малакаи қабулкунии қарори якҷоя;
- тарбияи муносибати бомасъулият ба кор, эҳтиром ба арзишҳои иҷтимоӣ ва касбӣ;
- омӯзиши усулҳои лоиҳакашӣ ва моделсозӣ.

Дар силсилаи бозиҳои таълимӣ бозиҳои расмӣ ҷои махсусро ишғол менамоянд. Г.Л. Шедровский дар асарҳои худ хусусияти бозии расмиро ба таври умумӣ ва ҷамъбасти муайян намудааст. Ба ақидаи ӯ, ба бозиҳои расмӣ чунин хусусият хосанд:

- ✓ Муносибати махсус ба олами мавҷуда. Он дар назар дошта шудааст, ки дар андешаи ҳар як иштирокчии бозӣ ба ғайр аз олами мавҷуда, боз дунёи дигар-дунёи тахайюлотӣ ӯ мавҷуд аст. Ин дар бозиҳо инъикос меёбад.
- ✓ Фаъолияти субъективии иштирокчиён. Ин имкон медиҳад, ки сифатҳои инфиродии шахс ташаккул ёбанд. Иштирокчӣ худро

натанҳо дар вазъияти бозӣ тасаввур мекунад, балки ӯ дар системаи муносибатҳои байнишахсӣ қарор мегирад;

- ✓ Намуди фаъолияти иҷтимоӣ. Худи шароити бозӣ мавқеи воқеан ғайрифаволро инкор менамояд;
- ✓ Мазмуни махсуси азхудкунӣ. Ҳамаи дониш ва малакаҳо ба шакли назариявӣ, методӣ ва амалӣ дар шакли бахотиргирии табиӣ аз худ карда мешавад;
- ✓ Шакли иҷтимоӣ-педагогӣ. Шаклҳои махсуси рафтори иҷтимоӣ қоркард мешавад, ки метавонад онҳоро ба воқеият равона карда, дар амалия дар муассисаи таълимӣ мавриди истифода қарор дод.

Дар сохтори бозии расмӣ ду мақсад гузошта шудааст.

1. Мақсади бозӣ.
2. Мақсади педагогӣ.

Дар навбати худ ин мақсадҳо ба мақсади дидактикӣ (мақсади азхудкунии маводи таълимӣ) ва тарбиявӣ (мақсади инкишофи иҷтимоии шахсият) ҷудо мешаванд.

Технологияи бозӣҳои расмӣ хеле мураккабанд ва аз тарафи омӯзгор омодагии ҷиддӣ ва давра ба давраҳо тақозо менамояд. Омодагӣ ба ин бозӣҳо чунин шартҳо дар бар мегирад:

- Интиҳоби объекти бозӣ, модел ва сюжети бозӣ;
- Омодагирии раванди бозӣ, мутобиқшавии хонандагон ба рафти бозӣ;
- Интиҳоб ва тасвири нақшҳо;
- Қоркарди усулҳои ҳавасманд намудани хонандагон ба бозӣ;
- Тайёр намудани ҳуҷҷатҳои зарурӣ ва дигар мавод барои бозӣ [232,с.21].

Бозӣҳои расмӣ дар худ мазмуни иҷтимоӣ ва ашӯро ифода менамоянд, модели фаъолиятро месозанд, муносибатҳои бисёрнақшагӣ ва ҳамкориҳои касбиро муҳайё меозанд. Омӯзгорон ба бозии расмӣ ворид шуда, хонандагон тасаввуроти худро оид ба вазифаҳои омӯзгор ғанӣ

мегардонанд, шароитҳои фаъолияти омӯзгор дарк мешаванд. Онҳо дар бозӣ иштирок карда, нақшҳои гуногуни марбути касбро иҷро менамоянд, бо якдигар вобаста ба хусусияти нақшҳо муносибат барқарор мекунанд. Аҳамияти ширкат дар бозӣ дар он зоҳир мешавад, ки тавассути нақшҳо моҳияти касбро маърифат карда, таҷрибаи амалии худро ғанӣ мегардонанд.

Дар раванди омӯзиш тавассути иштирок дар бозӣ рафторҳои гуногуни иҷтимоиро дарк карда, иҷро менамоянд, вобаста ба низоъҳои ба миён омада ягон қарор қабул мекунанд. Ширкат дар бозӣҳои расмӣ доираи муносибатҳо-муносибат дар коллектив ва ҷамъиятро инкишоф дода, монетаҳои гуногун ва низоъҳоро бартаараф менамояд. Бозии расмӣ, ҳамчун намуди мазмуну аломати таълим низ ба шумор меравад. Агар ба таври васеъ ифода кунем, бозии расмӣ намунаи фаъолияти касбӣ буда, ба воситаи забони қолабсозӣ, тақлид кардан, робита ва забони воқеӣ вазифаи таълимиро иҷро менамояд. А.А. Вербитский қайд мекунад, ки дар раванди бозии расмӣ амалиёт ва тафаккури вобаста ба касб дар пояи маводи пешниҳода шартан сохта мешавад. Ин фаъолият бо кӯшиши ширкаткунандагон дар рафти вазъиятҳои бозӣ шартан бунёд гардида, вазифаи муҳими ба таълими касб равонашударо ифода менамояд. [40,с.245].

Бозии расмӣ бо раванди моделсозии вазъияти касбӣ алоқаи мустаҳкам дорад. Дар ин хусус Д.Г. Левитс чунин мешуморад, ки бозии расмӣ дар худ модели вазъиятҳои гуногуни идоракунӣ ва истехсолотро ифода мекунад ва он бо мақсади таълими шахсияти алоҳида, гурӯҳҳо, қарор қабул кардан гузаронида мешавад. [103,с.35].

Истифодаи технологияи бозӣ ҷузъиёти муҳимтарин дар таълим мебошад. Дар технологияи ташкили бозӣҳои сюжетӣ-нақшофарӣ, чунин давраҳо муайян карда шудаанд:

1. Давраи муайянкунӣ (ориентатсионӣ). Омӯзгор масъаларо пешниҳод менамояд, хусусияти тақлидкуниро муайян менамояд, қоидаҳои бозиро мефаҳмонад, маълумоти мухтасареро дар бораи бозӣ

баррасӣ менамояд. Қоидаҳоро муҳокима менамояд ва дар якҷоягӣ қабул мекунад.

2. Давраи омодагӣ. Омӯзгор сценарияро пешниҳод менамояд, вазифаҳои бозиро хотиррасон мекунад, қоида, тасвири нақшҳои асосиро баррасӣ намуда, рафти бозиро мефаҳмонад. Дар ҳолати зарурӣ маводи бозӣ дар шакли хислату хосият ва рамзҳо тайёр карда мешавад.

3. Тақсим намудани нақшҳо байни иштирокчиёни бозӣ аз тарафи омӯзгор.

4. Гузаронидани бозӣ, ислоҳи ақидаи пешакӣ.

5. Таҳлили рефлексии гурӯҳӣ ва инфиродӣ.

Омӯзгор мазмуни бозиро ба амали аниқи муассисаи таълимӣ муқоиса менамояд, ислоҳро ба сценарияи пешакӣ баррасишуда ворид менамояд. Муҳимияти иҷрои дақиқи нақшҳои гузаронидашуда, муфид будани ҳалли вазифаҳои бозӣ нишон дода мешавад.

Дар бозиҳои нақшофарӣ шумораи гуногуни вазъияти бозӣ амалӣ мегардад, усулҳо барои ҳалли вазифаҳои алоҳида истифода мешавад. Намунаи вазъияти бозӣ метавонад муҳокимавӣ шавад ва нақшаи пешакӣ ба муҳокима пешниҳод карда мешавад ва ҳама иштирокчиён новобаста ба нақши худ дар муҳокимаронӣ ширкат меварзанд.

Дар таълим ҳамчунин бозиҳои ташкилӣ-фаъолиятӣ истифода мешаванд, ки дар он шартҳои асосӣ фаъолияти бозингарон ба шумор меравад. Чунин намуди бозиҳо хеле шавқоваранд, аммо гузаронидани онҳо дар раванди таълим душвор аст, зеро меҳнати зиёд, вақт, захираҳо ҳам аз омӯзгор ва ҳам аз хонандагон талаб карда мешавад.

Душвории гузаронидани чунин бозиҳо дар он аст, ки тайёрии махсусро аз омӯзгори муассисаи таълимӣ талаб менамояд. Натиҷаи ниҳонии бозиҳои ташкилӣ-фаъолиятӣ дар бисёр ҳолатҳо ба дараҷаи зиёд ноаёнанд.

Технологияи бозиҳои ташкилӣ-фаъолиятӣ чунин ҷузъиёти сохториро дар бар мегиранд:

1. Тайёр кардани бозиҳои ташкилӣ-фаъолиятӣ.

Дар давраи якум масъала, мавзӯ мушаххас карда мешавад. Масъалаи мавзуи якмаъногии бозӣ ва ё бисёрмаъногии бозиро фикри ягона дар бар мегирад.

Дар давраи дуум вазифаҳои таълимии бозӣ муайян гардида, мушаххас карда мешавад, ки ин гуна маводи таълимӣ омӯхта мешавад. Чи гуна муносибат, метод, салоҳият коркард карда мешавад. Роҳҳои шавқмандии хонандагон дар бозӣ ширкатварзида кор карда шуда, рафти бозӣ вобаста бо махсусияти синну солӣ ва психологӣ хонандагон муайян гардида, аниқ карда мешавад.

Дар давраи сеюм характери муассисаи таълимӣ шартӣ дода мешавад, хусусияти психологӣ-педагогӣ синф, гурӯҳ, хонандагон низ баррасӣ мегардад. Дар ҳолати зарурӣ нусхаи умумии қиёси бозӣ дода мешавад.

Дар давраи чорум ҳаёти иштирокчиён ва нақши онҳо дар бозӣ муайян карда мешавад, мутобиқкунии сценарияи пешакӣ омодашуда ба шумораи хонандагон иҷро карда мешавад. Шавқу рағбати хонандагон ба бозӣ муайян карда мешавад. Ризоияти омӯзгор ва хонанда оид ба қоидаҳо ба даст оварда мешавад. Натиҷаи бозӣ арзёбӣ карда мешавад.

Дар давраи панҷум сценарияи бозӣ аниқ гардида, мувофиқи рафти бозӣ роҳандозӣ карда мешавад. Асбобҳои аёнӣ дар шакли маводи таълимӣ, ба монанди ҳосият, рамзҳо ва ғайра омода карда шуда, хусусияти утоқи озмоишӣ, сарҳади вақти гузаронидани бозӣ аниқ карда мешавад.

2. Гузаронидани бозӣ. Дар ин давра тавсиянома ва қоидаҳои рафтор дар вақти бозӣ барои ҳар як шахс, гурӯҳ, умуман, ҳама иштирокчиён пешниҳод мегардад. Вобаста ба сценария тавсияҳо метавонанд ҳатмӣ ё дастурӣ бошанд. Ҳар як донишҷӯ дастури заруриро бо қоидаҳои рафтор дар вазъияти гуногун, ки дар сценария дарҷ шудаанд, мегирад. Асосан, дар ҳамин давраи бозӣ иттилооти зарурӣ барои қарор қабул кардан баррасӣ мегардад.

3. Таҳлили рефлексӣ, баҳогузорӣ ба бозӣ. Дар вақти рефлексияи гурӯҳӣ хонандагон тамоми рафти бозиро новобаста ба ҳалли матлуб ё номатлуб таҳлил менамоянд. Омӯзгор иҷрои аниқӣ нақшҳои худ ва хонандагонро таҳлил мекунад. Ба рафтор, кумак ба якдигар, гарчанде ғайристандартӣ, ҷолибияти ҳал, фикрронии фаврӣ, муфидияти намунаи ҳалли пешниҳод бо кӯмаки омӯзгор баҳо медиҳанд. Баҳои умумӣ аз баҳои инфиродии омӯзгор муайян карда мешавад.

Татбиқи технологияи бозӣ ба хонандагон имконият медиҳад, ки таҷрибаи фаъолияти худро ғанӣ намоянд, салоҳияти зарурии барои қарори қатъӣ қабул карданро инкишоф диҳанд. Муҳимаш он аст, ки хонандагон метавонанд дониш, таҷрибаи таълимиро барои фаъолияти воқеии худ равона созанд.

Моделсозии технологияи бозӣ дар чунин намунаҳо ҷудо карда шудааст:

- ❖ Пешниҳоди вазъияти муҳим ва типикии педагогӣ;
- ❖ Намунавӣ. Омӯзгор интихоби намунаҳоро аз намунаҳои пешниҳодшуда иҷро менамояд;
- ❖ Проблемавӣ. Ба самти омӯзиши фаъолияти омӯзгор, дар ҳалли вазифаи муайян равона гардидааст;
- ❖ Мутобиқгардӣ. Роҳҳои маълуми ҳалли вазифаҳо вобаста ба касб пешниҳод мегардад ва он ба ҷустуҷӯи ҳалли мустакилияти ҷолиб мегардад.

Бозиҳои тақлидӣ боз дар технологияи психотерапияи гурӯҳӣ истифода мешавад. Ба иштирокчиёни бозӣ фазои мувоффиқат таъсир мерасонад, ҳамкорӣ ва дастгирии якдигар ба амал меояд. Омӯзгор баргараф кардани монеаҳои психологиро дар муошират бо одамони гуногун меомӯзад, сифатҳои шахсиятии худро инкишоф дода, дар як вақт он сифатҳое, ки ба иҷрои вазифаҳои касбӣ ҳалал мерасонад, ислоҳ менамояд.

Таҳлили махсусияти технологияи гуногуни бозӣ ба мо имкон дод, ки принципҳои асосии гузаронидани бозиро муайян намоем. Ҷунонҷӣ:

1. Принципи модели тақлидии шароити муайяни фаъолияти касбии педагогӣ. Ин принцип асоси истифодаи технологияи бозӣ модели мақсадҳо, мазмун, метод, восита, омил ва шароити фаъолияти омӯзгор бо тамои гуногуншаклро дар бар мегирад.

2. Принципи дунақшагӣ. Он дар худ мувофиқати таълимӣ, касбӣ ва вазифаҳои бозиро дар бар мегирад. Ин принцип дар он зухур меёбад, ки хусусияти инфиродӣ-шахсии хонандагон дар шароити вазъияти бозӣ сурат мегирад.

3. Принципи фаъолияти якҷояи иштирокчиён. Амаликунии технологияи бозӣ имкон медиҳад, ки шумораи муайяни хонандагон ба раванди он ҷалб карда шаванд, ҳама гуна вазъияти интихоби нақшҳо муайян карда мешаванд. Махсусияти нақшҳо, вазифаҳо, шавқмандӣ ва талаботи онҳо муайян карда мешавад. Ҳамзамон модели намунаи ҳамкориҳои субъектҳои раванди таълимӣ сохта мешавад.

4. Принципи муколамавии муошират. Технологияи бозӣ омодагии омӯзгорро ба муносибати шарикӣ бо хонандагонро талаб мекунад, якҷоя қоида, рафт, сценарии бозӣ муҳокима карда мешавад.

5. Принципи проблемавӣ дар татбиқи технологияи бозӣ ҳалли вазифаҳои дар дараҷаи номуайяни қарордоштаро осон менамояд.

6. Принципи ба назар гирифтани махсусияти инфиродӣ, синну солӣ, психологӣ, шавқмандӣ ба инкишофи шахсияти мутахассиси оянда. Ислоҳи сифатҳои муҳими касбӣ ва характеристикаи шахсият гузаронида мешавад.

7. Принципи субъективӣ бо зухури фаъоли хусусияти зеҳнӣ, эҳсосӣ ва ихтиёрии шахсият алоқаманд аст. Он ҳавасмандгардонии ташаббус, мустақилият, эҷодиёти ҳамаи иштирокчиёни бозиро дар бар мегирад.

8. Принципи бо назардошти хусусияти аудиторияи гурӯҳи хонандагон бо зарурати расмиёти ташхисии мувофиқ алоқаманд аст, возеҳии бозигаронро дар бораи ҳадафҳо, қоидаҳо ва мундариҷаи бозӣ дар назар дорад.

9. Принсипи намоён - истифодаи маводи гуногуни бозӣ, рамзҳо, асбобҳо, тарҳрезии фазои бозӣ.

10. Принсипи эмотсионалӣ - ҳавасмандии маърифатӣ ва иҷтимоиро дар раванди омодагӣ, ташкил, гузаронидан, инчунин, таҳлили рефлексивии бозӣ баланд мебардорад.

11. Принсипи ба ҳам пайвастании хусусияти фардӣ ва гурӯҳии бозӣ, аз як тараф, характери якҷояи фаъолияти бозиро ба инкишоф додани хислатҳои ҷиҳати касбӣ аҳамияти шахсии ҳар як нафар, аз тарафи дигар, самти бозиро инъикос мекунад.

12. Принсипи рақобатпазирӣ бо самаранокии фаъолияти бозӣ алоқаманд аст. Рақобатпазирӣ, хоҳиши ба даст овардани натиҷаи баланди бозӣ имконияти зеҳнӣ ва равонии хонандагонро сафарбар мекунад, фаъолияти равонии онҳоро ҳавасманд мекунад;

Технологияҳои бозӣ гузоштани ҳадаф, тарҳрезӣ, ташкил, ислоҳи идеяи асли, инъикосро дар бар мегиранд. Вазифаи дидактикӣ ҳангоми истифодаи технологияҳои гуногуни бозӣ аксар вақт тавассути вазифаи бозӣ амалӣ карда мешавад: дар ин ҳолат, дониш бидуни фишори зиёди зеҳнӣ аз рӯйи вазъият азхуд карда мешавад.

Хулосаи боби I

Вақтҳои охир талабот ба шахсияти масъул, омӯзгори аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва касбӣ фаъол ба миён омадааст. Мақсади маорифи касбӣ ин омода намудани мутахассисони баландихтисос мебошад, ки тавонанд дар шароити муосир фаъолият намоянд, аз ҷиҳати касбӣ рақобатпазир ва дорои салоҳияти касбии ташаккулёфта бошанд. Яке аз ин методҳои инноватсионии истифодаи технологияи бозӣ мебошад, ки солҳои охир дар атрофи он баҳсу муҳокимаҳои зиёде ҷой дорад. Собит гаштааст, ки истифодаи бозӣ хусусиятҳои таълимӣ, инкишофдиҳанда, ислоҳӣ, психотерапевтиро доро буда, ба раванди таълим таъсири амиқ гузошта, дар ҳалли вазифаҳои педагогӣ хеле нақши бориз дорад.

Ҷои тазаккур аст,ки:

– Омодагии хонандагонро ба истифодаи технологияҳои бозӣ ҳамчун раванди ташаккули системаи донишҳои психологӣ, педагогӣ, методӣ, инчунин, байнисоҳавӣ дар байни хонандагони синфҳои ибтидоӣ, ташаккули малака, малакаҳои умумӣ ва махсус, салоҳиятҳо, усулҳои фаъолият, ташаккули муносибати арзишӣ-маъноии онҳо ба бозихои гуногун, чамъоварӣ ва ғанӣ гардонидани таҷрибаи шахсии субъективии истифодаи технологияҳои бозӣ;

– Бо омӯхтани мавқеи технологияҳои бозӣ дар таснифоти гуногун, мо чунин мешуморем, ки технологияҳои бозиро аз рӯйи микреси татбиқ метавон ба мезотехнологияҳо (модуль-маҳаллӣ) ё микротехнологияҳо, ки ба ҳалли масъалаҳои мушаххаси амалиёти нигаронида шудааст, тасниф кард: аз рӯйи ҳадафҳо - ба шахсият нигаронидашуда, антропосентрикӣ (ба онҳо самти гуманистӣ ва психотерапевтикӣ хос аст);

– Технологияи бозихо, ки дар таҳсилоти ибтидоӣ истифода мешаванд, ба гурӯҳи технологияҳои муосир нигаронидашуда дохил мешаванд. Технологияҳои бозиро, инчунин, метавон чун технологияҳои ҳамкорӣ тасниф кард, зеро онҳо муносибатҳои демократӣ ва шарикӣ байни омӯзгор ва хонандагонро дарбар мегиранд. Онҳо, фаъол (интерактивӣ) мебошанд, зеро онҳо ба ҳамкориҳои субъектҳои баробарҳуқуқи раванди таълим нигаронида шудаанд;

– Доираи технологияҳои мушаххаси бозӣ, ки дар муассисаҳои таълимӣ истифода мешаванд, хеле васеъ аст, аз ҷумла, моделонӣ, нақшбозӣ ва ғайра. Ҳар як тағйироти бозӣ дорои мақсади худ, хусусиятҳои ташкил, рафтор ва ислоҳ мебошад;

– Натиҷа ва ҳамзамон нишондиҳандаи самаранокии омода намудани хонандагон ба истифодаи технологияи бозихо маҳорати бозикунӣ онҳо, хусусияти хоси шахсияти омӯзгор мебошад;

– Салоҳияти бозиро мо ҳамчун сифати интегративии шахсияти омӯзгор муайян кардем, ки сохтори мураккаб дошта, ҷузъҳои маърифатӣ, амалиётӣ-фаъолиятӣ, шахсӣ, эмотсионалӣ-арзиширо дар бар мегирад;

– Модели таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ ба истифодаи технологияи бозиҳо мақсад, вазифаҳо, муҳтаво, технология, меъёрҳо, натиҷаҳо дар бар мегирад.

БОБИ II. МЕТОДИКАИ ИСТИФОДАИ БОЗИҲОИ РАСМӢ ДАР ТАЪЛИМИ ХОНАНДАГОНИ СИНФҲОИ ИБТИДОӢ

2.1. Салоҳияти истифодаи бозиҳо дар таҳсилоти муосир

Масъалаҳои педагогӣ, ки дар натиҷаи дигаргуниҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷомеа ба миён омадаанд, моро водор менамояд, ки ба тарбияи наврасону кӯдакон тавачҷуҳи хоса намоем. Ҷаҳони муосир ба шахсияте эҳтиёҷ дорад, ки тавонад дар шароити нави иқтисодӣ бозорӣ ба ҷомеа мутобиқ шуда, мушкилиҳои ҷомеаро ҳал намояд. Системаи маорифро мебояд мутахассисони касбии босифатеро омода созад, ки дар шароити имрӯза барои ташаккули насли оянда саҳмгузор шуда тавонанд.

Ислоҳоти маориф дар ҷомеа, дар раванди таълим масоили салоҳияти калидӣ мебошад, ки имрӯз муҳимтарин масъалаи педагогӣ дар раванди таълим ба шумор меравад. Дар таҷрибаи ҷаҳонии маориф дар зери мафҳуми «салоҳияти калидӣ» чунин шартҳоро аввалиндараҷа меҳисобанд. Аввал ин ки салоҳиятмандӣ дар худ қисмати маърифати зеҳнӣ ва малакавиरो дар бар мегирад. Дуюм ин ки салоҳиятмандӣ дар худ маҷмуи дониш, маҳорат ва малакаҳоеро дар бар мегирад, ки дар фаъолияти мутахассис дар ҳалли мушкилот заруранд [49,с.42].

Имрӯз дар педагогикаи муосир мафҳуми «иختисосмандии калидӣ» ба таври васеъ истифода мешавад. Ин мафҳум дар худ маҷмуи талаботи касбии иҷтимоӣ ва тахассусиеро дар бар мегирад, ки барои мутахассиси имрӯза заруранд.

Бо гуфти муҳаққиқ Загвязинский В.И. ба ихтисосмандии калидӣ чунин аломатҳо дохил мешаванд:

Барои фаъолияти омӯзгорон салоҳиятмандии касбӣ зарур аст, ки дар худ маҷмуи дониш, маҳорат, малака доир ба фанҳои алоҳидаро дар бар гирад. Ҳамчунин тарз ва усулҳои фаъолияти касбие, ки аз доираи як касб берун буда, қобилияти муоширатӣ, ташкилотчигиро дар худ дошта бошад, муҳим мебошад. Ҳамчунин ба салоҳиятҳои калидӣ чунин

сифатҳои муҳими касбӣ ба мақсади накукорӣ, таҳаммулпазирӣ, ҳамдардӣ, худидоракунӣ, қобилияти худинкишофдиҳӣ, мустақилият дохил мешаванд [70,с.19].

Дар адабиёти психологӣ-педагогӣ, ки ба оmodасозии омӯзгорони оянда дахл мекунад, мафҳуми «сифатҳои муҳими касбӣ» дар истифода аст.

Аз рӯйи ақидаи И.Ж. Калашников раванди ташаккули сифатҳои муҳими касбӣ дар он зухур меёбад, ки шахс дар баҳодихӣ нисбат ба сифатҳои матлуб ва номатлуби худ омода бошад ва барои ташаккули салоҳиятмандии касбӣ кӯшиш намояд, ба натиҷаи меҳнати худ, арзишҳои касбии худ шавқманд бошад [26,с.71].

Ба ақидаи Э.Ф.Зеер сифатҳои муҳими касбӣ мақсаднокӣ, сифат, натиҷадихӣ ва фаъолият, аз ҷумла, фаъолияти педагогиро муайян менамоянд [22,с.91].

Вазифаҳое, ки дар назди муассисаҳои маърифатӣ меистад, зарурияти ба нақшагирии курсҳо, барномаи таълимиро ба миён меорад, ки барои ташаккули сифатҳои муҳими касбӣ, аз ҷумла, маҳорат ва шакли рафтори иҷтимоӣ-касбӣ равона карда шавад.

Аз рӯйи таҳқиқот муайян мегардад, ки категорияи салоҳиятмандӣ дар худ маҷмуи дониш, қобилият, таҷриба, маҳорату малака ва мустақилияти касбиро дар бар мегирад. Ин ҷо оид ба салоҳияти бозӣ, ки мақсади таҳқиқоти мо мебошад, сухан мекунем. Аммо барои муайян кардани моҳият ва хусусияти салоҳияти бозӣ мо каме таваҷҷуҳи худро ба салоҳиятмандии касбӣ равона месозем.

Салоҳиятмандии касбӣ ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ-фарҳангӣ чунин тавсиф мешавад:

- аз рӯйи мазмун (педагогӣ , психологӣ , риёзӣ ва ғайра);
- аз рӯйи шакл (равшан, ниҳой);
- аз рӯйи зухур кардан (захиравӣ, воқеӣ);
- аз рӯйи хусусият ва динамика (стратегӣ, тактикӣ).

Салоҳиятмандӣ аз рӯйи муайянкунии педагогӣ ин таълими махсус, тавсифи шахсӣ мебошад, ки қодир аст дар пояи салоҳияти муайяни вазифаҳои дарпешистодаро ҳал намояд. Салоҳият ин маҷмуи дониш, иттилоот, маҳорат, тарзи фаъолият дар ягон соҳаи аниқ аз як тараф, аз тарафи дигар, маҷмуи ваколат ва ҳуқуқ доштан мебошад. Салоҳиятмандии касбии омӯзгор ин вижагиҳои касбӣ-шахсии ӯ мебошад.

Салоҳиятмандии касбии омӯзгор ин нишондиҳандаи касбии ӯ дар фаъолияти педагогияш мебошад. Яъне мутахассис-педагоги салоҳиятманд шахсест, ки салоҳияти муайян ба монанди дониш, маҳорат, малака, усулҳои фаъолият, моделҳои рафтор, таҷрибаро дар худ дорад ва ин имкон медиҳад, ки фаъолияти самаранокро дар соҳаи таълиму тарбия амалӣ намояд.

Субъективияти салоҳиятмандии касбӣ -педагогӣ махсусияти хоси ин зухуротро муайян менамояд ва аз сифатҳои шахсии педагог вобаста мебошад. Таҳлили моҳияти салоҳиятмандии касбии педагогӣ ба мо имкон дод, ки салоҳияти бозиро таҳқиқ намоем.

Муҳаққиқон тасдиқ мекунанд, ки салоҳиятмандӣ ин роҳи дурусти ҳал кардани вазифаҳо мебошад ва мутахассиси салоҳиятманд дорои мавҷудияти тафаккури мантиқии махсус аст ва ин ба ӯ имкон медиҳад, ки ба таври интиқодӣ ба мазмун ва характери фаъолият муносибат намояд. Роҳи самараноки иҷрои амалро ҷустуҷӯ намояд, ҷаҳонбинии умумифарҳангӣ ва касбӣ дошта бошад. Яъне салоҳиятмандӣ ин дониши ҳамаҷаҳона, усули фаъол ва тафаккури интиқодӣ мебошад.

Аз рӯйи ақидаи муҳаққиқон Е.В. Попов, Н.Е. Костилов салоҳиятмандии касбии педагогӣ маҷмуи сифатҳои касбӣ, муоширатии омӯзгор мебошад, ки ба ӯ имкон медиҳад дар раванди таълими хонандагон ба натиҷаи назаррас ноил гардад.

Мо, ба ақидаи он ки салоҳиятмандии касбӣ яке аз муҳимтарин тавсифи фаъолияти омӯзгор мебошад, розӣ ҳастем. Салоҳиятмандии касбии педагогӣ ин алоқамандии ягонаи омодаسازی амалӣ ва

назариявии омӯзгор буда, дар така ба захираҳои донишҳои назариявӣ-амалии психологиву педагогии шахсии омӯзгори оянда ба самти амалисозии фаъолияти таълимӣ равона карда мешавад.

Бархе муҳаққиқон чунин мешуморанд, ки сохтори салоҳиятмандии касбии педагогӣ ин алоқамандии иттилоотӣ раванди технологиро дар бар мегирад.

Хусусияти иттилоотӣ дар худ маҷмуи донишҳои ба фанни таълимӣ, умумипедагогӣ, психологӣ, физиологӣ алоқамандро дар бар мегирад.

Хусусияти раванднокӣ дар худ маҷмуи маҳорат ва малакаҳои барои амалисозии фаъолияти педагогӣ заруриро дар бар мегирад.

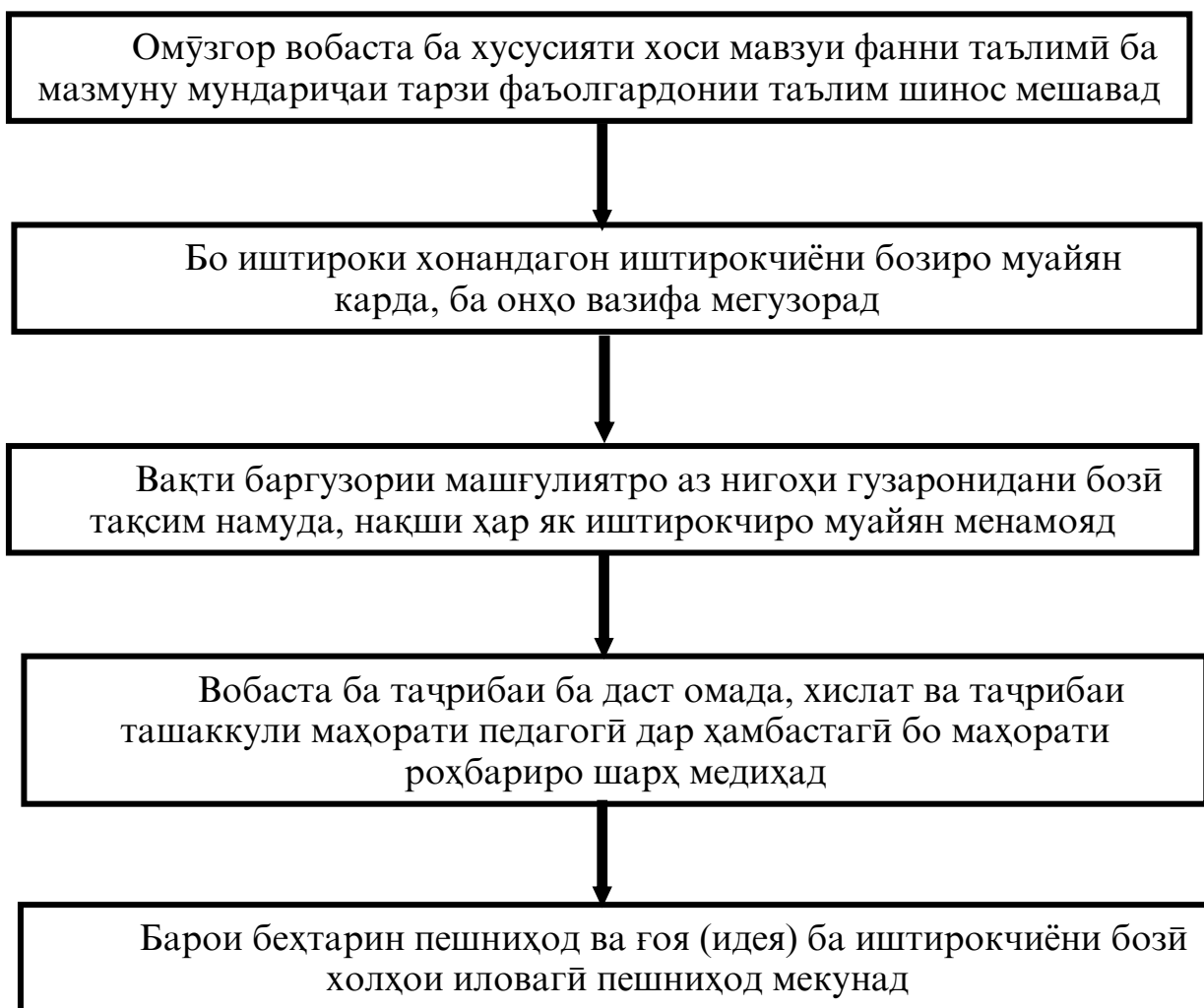
Хусусияти технологӣ ин истифодаи раванди муфиди таълим ва истифодаи технологияи зарурӣ мебошад.

Таҳлили адабиёти зарурӣ ба мо имкон дод, ки салоҳиятҳои бозиро дар раванди таълим муайян намоем. Салоҳиятмандии касбӣ ин сифатҳои шахсии омӯзгор мебошад, ки дар худ салоҳияти маърифатӣ, амалиётӣ-фаъолиятӣ, эҳсосотӣ ва арзиширо дар бар мегирад. Ҳамаи ҷузъиёти номбаршуда ба ҳам алоқаманд буда, дар раванди таълим ва истифодаи технологияи бозӣ аз тарафи омӯзгор муҳиманд. Муносибати босалоҳият ба бозӣ хоси омӯзгор буда, нишон медиҳад, ки ӯ қодир аст дар раванди таълим ва тарбияи технологияи бозиро самаранок истифода намояд. Дар ташаккули салоҳияти бозӣ нақши муҳимро ҷузъиёти маърифатӣ ишғол менамояд. Ин маҷмуи донишҳо дар бораи бозӣ ҳамчун фаъолият, дарки вижагиҳои умумӣ ва махсуси фаъолияти бозӣ, фаҳмидани назарияҳои гуногуни пайдоиши бозӣ, махсусияти бозиҳои дидактикӣ ва шаклҳои дигари бозиҳо, доштани таҷрибаи шахсӣ дар истифодаи бозии расмӣ нақшофарӣ дар дарсҳои фанҳои педагогӣ-психологӣ ҳамчун доштани таҷрибаи банақшагири, гузаронидани технологияи бозӣ дар байни гурӯҳи хонандагон дар таҷрибаи амалиро дар бар мегирад.

Ќузъиёти амалиётӣ-фаъолиятии муносибати босалоҳият ба бозӣ дар худ дониши зарурӣ, маҳорат, малака (ташҳисӣ, муоширатӣ, рефлексӣ, банақшагирӣ), ҳамчунин, бархурдор будани алгоритми ташкили бозиҳои гуногунро дар бар мегирад.

Алгоритми бозиҳои расмиро мо тибқи нақшаи зерин тасвир намудем, ки чунин мебошад:

Нақшаи 1. Маҷмуи амалиётҳои баргзории бозӣ ва марҳилаҳои он

Ќузъиёти эҳсосотӣ-арзишии салоҳияти истифодаи бозӣ онро ифода мекунад, ки хонандагон технологияи бозиро ҳамчун арзиши баланди ба шахсият нигаронидашуда қабул менамоянд.

Муфид будани бозиҳои гуногунро хонандагон аз ҷиҳати мусбӣ дарк намуда, имконияти васеи он бозиҳоро дар инкишофи шахсияти кӯдак эҳсос менамоянд. Ҳамчунин, таъсири бозӣ ба тафаккур, таҳайюл, шавқу рағбати маърифатӣ нисбати таълим, инкишофи муносибати

байнишахсии башардӯстона дар гурӯҳи таълимӣ дарк карда мешавад. Ҷузъиёти эҳсосотӣ-арзишӣ ба ҳолати дар донишҷӯён инкишоф ёфтани малакаи интихоби бозиҳои гуногун алоқаманд мебошад. Ҳамзамон, донишҷӯён мефаҳманд ва пешгӯӣ карда, ҳолатҳои манфии бозиҳоро баргараф месозанд.

Аҳамияти муҳимро дар оmodасозии хонандагон дар истифодаи технологияи бозӣ ҷузъиёти маърифатӣ доро буда, оmodа будани омӯзгорро дар истифода ва ҷорикунии технологияи бозӣ муайян месозад.

Роҷеъ ба ҷанбаҳои ба шахсият нигаронидашудаи салоҳияти бозӣ чанд андешаро баён карданим: Пеш аз ҳама, муайян кардан лозим аст, ки барои чӣ, маҳз чунин сифатҳо дар инкишофи салоҳиятҳои бозӣ муфиданд? Дар вақти таҳқиқи салоҳияти истифодаи бозӣ барои мо муайян мегардад, ки маҳз субъективият ба салоҳиятҳои фаъолнокӣ, мақсаднокӣ, интихобнамоӣ ва шавқу рағбати ба касб ва шахсият нигаронидашуда вобаста аст. Субъективият ба кӯшиши хонанда барои мустақилият, эҳтиром ба худ ва атрофиён, эътимод ба худ, инкишофи тафаккури интиқодӣ мусоидат менамояд. Омӯзгор мустақилияти арзишҳои шахсии худро эҳсос намуда, барои ташаккули озодонаи ин арзишҳо эътимод пайдо мекунад. Муҳимтарин хусусияти субъективият ин фаъолнокӣ мебошад, ки ҳуди шахс онро дар фаъолияти касбии худ амалӣ менамояд.

Субъективият ҳақиқатеро ифода мекунад, ки омӯзгор дарк мекунад, ки танҳо ҳуди ӯ ба фаъолияти касбиаш таъсир расонида метавонад. Омӯзгор худро дар раванди бозӣ муаллифи раванди педагогӣ эҳсос менамояд. Омӯзгор дар ин ҳолат мустақилияти заруриро эҳсос намуда, барои ташаккули баҳо додан ба фаъолияти педагогӣ ва характери инфиродӣ-шахсии худ кӯшиш менамояд. Ин ба омӯзгор имкон медиҳад ақидаи дигаронро бе таҳлил, ба таври тайёр қабул намуда, онро, албатта, бо арзишҳои худ қиёс кунад. Эҳтиром ба шахсияти худ нишон

медихад, ки омӯзгор ба шахсияти худ эҳтиром дорад ва ба раванди таълим бо масъулият муносибат намуда, бо сифати баланд фаъолияти касбии худро амалӣ менамояд. Эҳтиром ба худ яке аз сарчашмаҳои назарраси худ ва идора кардани худ мебошад. Ҳамчунин, фаъолияти хонанда мақсаднок ба самти муайян ва бошуурона равона мегардад. Барои бештари омӯзгорон доимо муроҷиат кардан ба ақида ва мавқеи дигарон, ба ақидаи педагогҳои ҷуртаҷриба ва бонуфуз хос мебошад.

Аксар вақт ин «ҳимояи» психологӣ аз нобоварӣ ба худ ҳамчун мутахассиси мустақил бармеояд. Барои он ки технологияи бозиро дар раванди таълим ҷорӣ намояд, омӯзгори ҷавон бояд ба худ эътимод ва худбаҳодиҳии мусбат дошта бошад, технологияи бозиро ҳамчун арзишҳои инсонӣ ва касбӣ ҳисобад. Бе боварӣ ба худ, худбаҳодиҳӣ дуруст амалӣ кардани салоҳияти бозӣ дар раванди таълим имконнопазир аст.

Дар вақти инкишофи салоҳияти бозӣ бояд кӯшиш намуд, ки омӯзгор мустақилияти касбиро бархӯрдор бошад ва дар раванди таълим худро педагоги касбӣ эҳсос намояд. Омӯзгор бояд имконияти худро баҳо дода тавонад, нақши худ, мавқеи худро дар фаъолияти касбӣ муайян карда тавонад.

Дар вақти инкишофи субъективияти омӯзгор, бояд, пеш аз ҳама, ба масъулияти ӯ тавачҷуҳ зоҳир карда шавад. Зеро, барои омӯзгор ҳисси масъулиятро дар назди ҷомеа, дар назди хонандагон ва падару модари онҳо дар раванди таълим эҳсос намудан муҳим мебошад. Бо масъулият фаъолияти педагогии худро амалӣ намояд. Муҳимияти масъулияти шахсии омӯзгор дар соҳаи маорифи имруза афзудааст, зеро фазои касбии озод аз омӯзгор масъулиятро тақозо менамояд. Аҳамияти ин масъулият дар вақти истифодаи технологияи бозӣ дар он зӯҳур меёбад, ки дар бештар ҳолатҳо истифодаи он оқибатҳои номатлубро низ ба вуҷуд меорад. Муносибати масъулиятноки омӯзгор дар бозорҳои наомиштиноси истифода намудани технологияи бозӣ зӯҳур меёбад. Бозорҳои наомиштиноси дар андеша

пешакӣ пухта намуда, дар вақти тақсим намудани нақшҳо дар бозиҳои нақшофарӣ, расмӣ бояд маҳорати баланди касбиро истифода намуд. Масъулият ҳамчун хосияти шахсият дар бештарин маврид омодагии ҳаётӣ ва касбии мутахассисро дар фаъолияти касбии ӯ инъикос менамояд. Э.Фром қайд намуда буд, ки ғамхорӣ масъулият эҳтиром ва дониш ин маҷмӯи сифатҳои олии мутахассиси касбӣ ба шумор меравад [217,с.110].

Масъулият дар он зухур меёбад, ки дар вақти интихоби қиёсӣ таҳлили натиҷаи технологияи бозӣ ба махсусиятҳои хонандагон, интихоби модели рафтори бозӣ, омода будан ба гузаронидани бозӣ, ҳамчунин, омода будан ба натиҷаи бозӣ тавачҷуҳ зоҳир намудан муҳим аст.

Муҳаққиқон ташаккули масъулиятро чунин тасниф намудаанд:

- Масъулияти нисбӣ (рафтори номустақил, вазифаҳо ва иҷрои онҳоро пурра дарк карда натавонистан, ба натиҷаи матлуби онҳо бовар надоштан);
- Масъулияти зехнӣ (дарки амиқи вазифаҳо, натиҷаи матлуби онҳо худро субъекти масъул эҳсос кардан, мустақилона қарор қабул кардан ва мувофиқи ин қарор эҷодкорона фаъолият намудан аст.

Масъулияти касбӣ ва иҷтимоӣ танҳо дар ҳолати ҷалб кардани омӯзгорони оянда ба фаъолияти дуруст бо амалӣ кардани муносибати дуруст нисбат ба бозиҳо ба даст меояд. Ташкили вазъияти интихоби шахсии донишҷӯ, ба имкони интихоб намудани ягон вазифа ба он меорад, ки донишҷӯ масъулиятро ба уҳда мегирад. Бо истифодаи захираҳои дониш, маҳорат ва малакаи шахсии худ омӯзгор бомуваффақият масъалаҳои таълимиро ҳал менамояд. Масъулият дар худ эҳсоси ҷавобгариро дар ҳалли ягон вазифа, кӯшиши иҷрои босифати он, омода будан ба оқибатҳои ногувор, пешгӯӣ карда тавонистани натиҷаи амал инъикос менамояд.

Дарачаи пасти омодагии омӯзгор дар самти касб аз нобоварӣ ба имконияти худ ва дарачаи пасти худбаҳодиҳии ӯ вобаста мебошад. Дарачаи масъулият дар худбаҳодиҳии дуруст, боварӣ ба имконияти худ, кӯшиши кумак кардан ба дигарон зоҳир мешавад. Арзиши масъулият ҳамчун сифати касбӣ дар он зухур меёбад, ки омӯзгор барои бартараф кардани нокомиҳо масъул аст ва дар ҳалли масъалаҳо ба захираи касбии худ эътимод дорад. Шахси бомасъулият ҳамеша барои инкишофи худ, ташаккули салоҳиятҳои касбии худ сайёу кӯшиш менамояд. Ӯ омода аст, ки ба нокомиҳои худ, нокомиҳои гурӯҳ ҷавоб гӯяд. Масъулиятро аз андоза зиёд ба худ гирифтани оқибатҳои номаталуб низ дорад. Зеро дар ин ҳолат мустақилият, ташаббускории шахсии донишҷӯ дар зери хатар монда, дар муносибат ба натиҷаи амал ӯ нобоварии психологию иҷтимоиро эҳсос менамояд.

Ҷорикунии технологияи бозӣ омӯзгорро масъул менамояд, ки маводи фаниро аз худ кунад, ҳолати кӯдакро, гурӯҳи хонандагонро дар вақти бозӣ таҳти назорат қарор диҳад, оқибатҳои номатлубро пешгирӣ намояд, низоъҳоро бартараф созад.

Дар сохтори салоҳиятмандии омӯзгори оянда шартҳои эҷодкорӣ низ хеле муҳим аст. Аҳамияти эҷодкорӣ дар вақти нақшагирӣ, истифода ва ислоҳи технологияи бозӣ яке аз сифатҳои муҳими омӯзгори оянда ба шумор меравад. Вазъияти бозӣ иштироқи овоз, бо хоҳиши худ иштирокчиён гузаронида мешавад, маҷбуркунӣ ин ҷо вуҷуд надорад. Бинобар ин, эҷодкорӣ ба мустақилияти шахсии омӯзгорон, мустақилияти тафаккури ӯ таъсир мерасонад. Эҷодкорӣ ҳамчун, ҷузъиёти ба шахсият нигаронидашудаи салоҳияти истифодаи бозӣ дар дарачаҳои гуногун зухур меёбад. Ташкили бозииҳои нав, эҷодкорона ба бозииҳои мавҷудаи дидактикӣ ва дигар бозииҳо муносибат карда ташкили технологияи нави бозӣ ва истифодаи эҷодкоронаи бозииҳо мебошад. Ба эҷодкорӣ чунин салоҳият хосанд:

- қобилияти андешаи навро ба вазъияти гуногуни маърифатӣ ворид карданро доштан;
- қобилияти объектро аз нигоҳи дигар дидан;
- чандирӣ ва пурҳаракатии равандҳои тафаккурӣ, махсусиятӣ, зеҳнӣ;

Истифодаи технологияи бозӣ имкон медиҳад, ки ба омӯзгорон арзёбии тафаккури эҷодиро нишон диҳем, онҳоро ба мустақилият ҳавасманд намоем, салоҳияти интиҳоб карданро ташаккул диҳем. Омӯзгори оянда ҳамагуна оқибатҳои номатлуби усулҳои маҷбуркуниро дарк менамояд. Барои омӯзгор дарк кардани механизми инкишофи эҷодкорӣ хеле муҳим аст. Роҳ ба сӯйи эҷодкорӣ тавассути чунин давра: нусхабардорӣ, тақлидкории эҷодӣ, эҷодкории ҳақиқӣ сурат мегирад. Аз ин хотир, танҳо дар сурати субъектро ба намуди фаъолияти эҷодӣ ҷалб кардан салоҳиятҳои эҷодиро ташаккул додан мумкин аст.

Яке аз сифатҳои, ки ба истифодаи муфиди технологияи бозӣ мусоидат менамояд, таҳаммулпазирӣ аст. Низоъҳои гуногун, ки дар вақти гузаронидани бозӣ рух медиҳанд, ба бесабрии иштирокчиён, ба ҳолати эҳсосотӣ дар муносибат бо дигарон марбут мебошад. Масъалаҳои, ки дар натиҷаи низоъ дар вақти гузаронидани бозӣ рух медиҳанд, ба муносибати байниҳамдигарии иштирокчиёни бозӣ таъсири манфӣ мерасонанд. Бинобар ин, дар таркиби ҷузъиёти ба шахсият нигаронидашудаи салоҳияти истифодаи бозӣ сифати муҳими касбӣ - таҳаммулпазирӣ зарур аст. Педагоги маъруфи рус С.И. Гесен чунин мешуморад, ки яке аз сифатҳои нақви омӯзгор сабури нисбат ба ҷаҳонбинии дигар шахс, эътирофи арзиши маънавии он шахс мебошад. Таҳаммулпазирӣ сифатест, ки сабру таҳаммулро ба эътиқод, ақида, мавқеъ, ҷаҳонбинӣ, рафтори дигар шахс таъмин менамояд. Таҳаммулпазирии омӯзгор ин омода будан барои қабули нуқтаи назари дигарон, идеологияи дигарон зухур меёбад. Дар як вақт кӯшиши оштии намудан, сулҳу салоҳро дар муносибати байниҳамдигарии иштирокчиён

дар раванди истифодаи бозиҳои гуногун таъмин намудан, маҳз ба ин сифати шахсии касбии омӯзгор марбут аст.

Ба таҳаммулпазирӣ кӯшиши розӣ шудан ба ақидаҳои гуногун ва эҳтиром гузоштан ба мавқеъ, ҷаҳонбинӣ, эътиқод, ақидаҳои дигарро бе истифодаи маҷбуркунӣ, фишороварӣ, таҳқиркунӣ дохил мешавад. Дар таҳаммулпазирӣ мо фаҳмидан ва бовар кардан, кӯшиши пеши низоъ ва оқибатҳои номатлуби онро гирифтандро мебинем.

Таҳаммулпазирӣ ҳамчун сифати касбии шахсӣ аз тарафи омӯзгор арзишҳои маънавии шахси дигарро қабул ва таҳаммул кардандро нишон медиҳад. Таҳаммулпазирӣ, ба ақидаи В.А. Ситеров ҳамчун мазмуни сабури буда, чунин давраро дар бар мегирад:

- қабули ақидаи муқобил, аз худ кардани мантиқи он;
- ҷудо кардан ва қабул кардани ҷиҳатҳои мусбатии ақидаи муқобил, дар як вақт ҷиҳатҳои нодурусти мавқеи муқобилро муайян кардан;
- ислоҳи ақидаи худ дар муқоиса бо ақидаи дигарон, мавқеи устувори худро муайян кардан;
- ҷустуҷӯи лаҳзаҳои мувофиқи мавқеи худ ва муқобил, эътироф умумияти ягона, ҳамзамон муайян кардани тазодҳои номатлуби мавқеи муқобил;
- ҳуқуқи ақидаи мавқеи муқобилро эътироф кардан ва муқобилият ба ақидаи муқобилро то дараҷаи ифрот нарасонидан [183,с.178].

Таҳаммулпазирӣ нишон медиҳад, ки омӯзгор омода аст ақида ва мавқеъ, эътиқод, ҷаҳонбинии муқобилро бе асабӣ шудан, таҳқир эътироф намуда, дар як вақт мавқеи худро муайян намояд. Таҳаммулпазирӣ ин кӯшиши тарафҳо дар ризоияти ақидаҳои якдигар, боварӣ ба ин ризоият, ҳамдигарфаҳмӣ ва муайян кардани ақида ва мавқеи якҷоя мебошад.

Даври дигар дар истифодаи технологияи гуногуни бозӣ ин таҳлили рефлексии инфиродӣ -гуруҳӣ ба шумор меравад. Ҳамин тариқ,

истифодаи технологияи бозӣ аз хонандагон сифати рефлексии инкишоф ёфтано тақозо мекунад ва аз ҷониби дигар худ пайваста истифода намудани технологияи бозӣ ба инкишофи таҳлили рефлексии хонандагон мусоидат менамояд.

Рефлексия раванди худмаърифатии фаъолияти дохилии психикӣ, фаҳмидани махсусияти шахсии худ, ҳолатҳои эҳсосотии худ, тасаввуроти маърифатӣ, назорат карда тавониш аз болои афкор ва фаъолияти худ мебошад.

Рефлексия дар раванди таълим вазифаҳои гуногунро иҷро менамояд:

1. Мақсадгузори. Бе қобилияти пешбинӣ кардани фаъолияти худ омӯзгори оянда қодир нест вазифаҳои муҳими педагогиро ҳал намояд.

Рефлексияи педагогӣ ин на танҳо таҳлили амал, ҳиссиёти имрӯзаи худ, балки муроҷиат ба таҷрибаи гузаштаи худ буда, дар ин вазъ омӯзгори оянда давраи кӯдакӣ, ҷавонии худро ба ёд меорад. Ин дар ташкили бозиҳо хеле муҳим мебошад. Рефлексия, ҳамчунон, кумак менамояд, ки омӯзгор худро аз нигоҳи шогирдаш бубинад, дунёи ботинии кӯдак, сабабҳои рафтори ӯ, талабот, ҳиссиёти ӯро дарк намояд.

Дар таркиби ҷузъиёти салоҳияти бозӣ, ҳамчунон, эмпатия (ҳамдардӣ) дохил карда шудааст ва ин сифат қобилияти муносибати дуруст ба ҳолатҳои эмотсионалии дигарон хонандагонро инкишоф медиҳад. Ҳолати бозӣ ҳамеша бо шиддатнокии эмотсионалӣ, бо кушодадидии хонандагон мегузард, бинобар ин, сифати ҳамдардӣ ба омӯзгор имкон медиҳад, ки ба хонандагон дар барпо сохтани муносибати башардӯстонаи байниҳамдигарӣ кумаки зарурӣ расонад. Эмпатия ин қобилияти ҳис карда тавонишани ҳолат, рӯҳия, ҳиссиёти шахси дигар, ҳамзамон муайян кардани талаботи онҳо мебошад. Ин барои пешгирӣ кардани ҳолатҳои низоъ ва ҷорӣ кардани фазои дӯстона дар вақти гузаронидани бозиҳо кумак мерасонад.

Моҳияти мафҳуми эмпатияро К. Рочерс хеле хуб шарҳ додаст:

- дар раванди эмпатия бояд масофаи психологии мавқеи худро нигоҳ доштан;

- изҳор намудани ҳамдардӣ бо дигарон ва на танҳо муносибати эмотсионалӣ;

- хусусияти эмпатия ин ҳиссиёти доимӣ нисбати нооромии эҳсосоти шахси дигар [172,с.42].

Дар вазъияти бозӣ ҳамдардии омӯзгор барои дастгирӣ дар ҳалли мушкилоти ӯ, дар муоширати пурмахсул бо хонандагон, барои шавқманд кардани хонандагон ба боварии имконияти худ, барои пешгирӣ кардани низои рухдиҳанда зоҳир меёбад.

Омӯзгор сифати ҳамдардиро аз худ карда, имконияти ба таври муфид назорат кардани ҳолати психологии хонандагонро меомӯзанд.

Салоҳияти истифодаи бозӣ метавонанд хусусияти потенциалӣ ё дақиқӣ дошта бошанд, ҳар як сифат кушода ё ниҳонӣ бошад. Технологияи бозӣ бояд арзиши устувори омӯзгорон шавад. Технологияи бозӣ бояд омӯзгоронро ҳаматарафа, ҳамчунин касби ояндаи онҳоро арзёбӣ кунад. Омӯзгорон бояд технологияи ояндаро, ҳамчун, падидаи мусбат дарк намоянд. Ҷанбаҳои мазмуни салоҳияти бозӣ ҳамеша нав карда шавад. Ин ба пайдоиши технологияи нави бозиҳо вобаста аст. Салоҳияти бозӣ ин маърифати ивазшавандаи иҷтимоӣ-фардии касбии шахсӣ мебошанд.

Ба технологияи бозӣ серҳаракатӣ ва устуворӣ хос аст ва ин дар ягонагӣ ва алоқаи ҳамдигарӣ зоҳир мешавад. Серҳаракатӣ ба он вобаста аст, ки дар раванди таълим бозиҳои нав мунтазам ворид мешаванд, дигар бозиҳо аҳамияти худро, мубрамияти худро гум мекунанд. Устуворӣ дар он зухур меёбад, ки назария ва таҷрибаи зиёди психологиву педагогӣ аз худ карда шуда, имкон медиҳанд то омӯзгор соҳиби салоҳиятмандии баланди бозӣ бигардад.

Салоҳияти истифодаи бозиро аз як тараф ба сифати ҷузъиёти салоҳияти касбии педагогии омӯзгор қабул кардан ҷоиз аст, аз тарафи

дигар он зухуроти мустақил мебошад. Салоҳияти истифодаи бозӣ дараҷаи касбӣ-шахсии омӯзгор мебошад, ки ба ӯ имкон медиҳад ба таври судманд технологияи гуногуни бозиро дар раванди таълим истифода барад.

Ҳалли масъалаи мазкур тавассути истифодаи судманди технологияи бозӣ ба ташаккули муносибатӣ -эҳсосотӣ - арзишии онҳо ва баланд бардоштани субъективияти ҳама иштирокчиёни раванди таълим вобаста аст.

Моделсозӣ бошад, ба таври анъанавӣ ва ҳамчун бунёд кардани метод ва таҳқиқот фаҳмида мешаванд.

Моделҳои таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди бозӣ асос барои аз ҷиҳати психологиву педагогӣ омода гардидани омӯзгорон мешавад. Моделсозӣ ба мо имкон медиҳад, ки табақабандии мавҷуда яъне мақсад, мазмун, технология, меъёр ва натиҷаро аниқ намоем, алоқамандии онҳоро муайян созем. Онҳоро бо маводи таълимии психологиву педагогии махсус таъмин намоем.

Мо салоҳияти бозиро ҳамчун, таълими бисёрдараҷае, ки аз дараҷаҳои ҷузъиёти маърифатӣ, аналитикӣ-фаъолиятӣ, эҳсосотӣ, арзишӣ ва шахсиятӣ вобаста мебошад, қабул менамоем. Мо дараҷаи ташаккули ин ҷузъиётро қабул карда, ду сифати асосиро, яъне маърифатӣ (донишу таҷриба) ва амалиётӣ-фаъолиятӣ (маҳорат ва салоҳият) асос интихоб намудем. Ҳамзамон, се дараҷаи салоҳияти бозиро муайян намудем: паст (меъёрӣ -репродуктивӣ), миёна (ҷустуҷӯӣ) ва баланд (эҷодӣ):

1. Паст (меъёрӣ-репродуктивӣ). Омӯзгорон дар ин дараҷа технологияи бозиро аз рӯи алгоритми муайян истифода мебаранд. Омӯзгорон намунаҳои одӣ ва шиносро вобаста ба лаҳзаҳо ва вазъиятҳо истифода мебаранд. Истифодаи бозихоро бо сарфи назар кардани хусусияти инфиродиву психологии хонанда, бе баҳо додан ба имконияти шахсии худ амалӣ менамоенд. Ҷузъиёти маърифатии салоҳияти бозӣ дар дараҷаи шиносшавӣ, дар бахотиргирӣ ва барқарорсозӣ ифода

меёбад. Ҷузъиёти шахсӣ дар набудани сифатҳои муҳими касбӣ, ба монанди масъулият, таҳаммулпазирӣ, эҷодкорӣ, ҳамдардӣ ва рефлексия зухур меёбад. Дар ин дараҷа муносибати эҳсосотӣ - арзишӣ нисбати технологияи бозӣ равшан нест.

2. Миёна (ҷустуҷӯӣ). Ҷузъиёти маърифатии салоҳияти бозӣ дар дараҷаи фаҳмидан зухур меёбад. Омӯзгор қодир аст иттилоот ва фаъолияти бозиро таҳлил намояд. Ӯ доир ба назарияи бозӣ маълумоти кофӣ дорад ва беҳато таҳлили вазъияти педагогиро дар таҷриба ба дониши педагогию психологӣ ба ҷо меорад. Ҳамчунин ҷузъиёти шахсии худро ба технологияи бозии интихобгардида ворид менамояд. Устуворӣ, дарки дониш дар ин дараҷа муайян мегардад.

Ҷузъиёти амалиётӣ-фаъолиятӣ нишон медиҳад, ки бештари маҳорат ва салоҳият дар дараҷаи зарурианд, аммо баъзе салоҳият (ташхис, муошират) дар дараҷаи баланд, дигараш бошад, (банақшагирӣ) дар дараҷаи паст аён гаштанд. Омӯзгор баъзе сифатҳои муҳими касбии ташаккулёфтaro доро мешавад. Дараҷаи масъулиятash баланд зоҳир мегардад, вале эҷодкораш дар дараҷаи паст қарор дорад.

Дар вақти таҷрибаи педагогӣ бо ташаббуси шахсӣ технологияи бозиро истифода мекунанд, аммо махсусияти инфиродӣ ва психологии хонандагонро ба эътибор намегирад. Ҳамчунин, таҳлили махсуси вазъияти маърифатӣ ва имконияти касбии худро ба эътибор намегирад.

3. Баланд (эҷодӣ). Дар ин дараҷа салоҳияти бозӣ бо зухур қардани сифатҳои муҳими касбии устувори омӯзгор аён мегардад. Омӯзгор намудҳои гуногуни технологияи бозиро дар фаъолияти касбӣ ва таълимии касбии худ на танҳо бо назардошти махсусияти хонандагон истифода мекунанд, балки нақшаи худро дар мавриди истифодаи бозӣҳои таълимӣ татбиқ менамояд. Технологияи бозӣ аз тарафи донишҷӯён дар давраи таҷрибаи истеҳсолӣ бо ташаббуси худ, новобаста аз анъанаҳои ҷойдошта дар муассисаҳои таълимӣ мавриди истифода қарор мегирад. Ҷузъиёти маърифатии салоҳияти бозӣ, ҳамчунин,

дарачаи тахлиро дар бар мегирад ва омӯзгор мустақилона мақсади бозии истифодашударо муайян менамояд. Муаллим монета ва низоҳои ба миён меомадаро пешакӣ бартараф менамояд. Ӯ чамбасти иттилооти психологӣ, педагогӣ ва методиро иҷро менамояд, муносибати мустақилонаи худро нисбати технологияи гуногуни бозӣ муайян менамояд. Хусусияти асосии доимии омӯзгор дар дуруст будан, аниқ ва устувор будан зухур меёбад ва дар ӯ дарачаи баланд зоҳир мегардад. Ӯзъиёти амалиётӣ-фаъолиятии салоҳияти бозӣ дар дарачаи эҷодии истифодаи салоҳият қарор дорад. Дар вақти истифодаи технологияи бозӣ омӯзгор на танҳо мавқеи субъективии худро муайян месозад, балки технологияи худро мустақилона таҳқиқ намуда, хонандагонро ҳамчун субъекти баробарҳуқуқ қабул менамояд. Онҳоро ба мустақилият, фаъолият, ташаббускорӣ, тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ ҷалб намуда, ислоҳи сценария, мазмун, қоида ва рафт, фаъолияти бозиро ба ҷо меорад.

Мақсади методикаи пешниҳод намудаи мо ин мунтазам дар истифодаи судманди технологияи бозӣ ва инкишофи давра ба давраи салоҳияти бозии он мебошад. Раванди таълим дар ташкили технологияи бозӣ дар муассисаҳои таълимӣ се давраро дар бар мегирад.

1. Давраи пешакӣ. Дар ин давра ба инкишофи салоҳияти эҳсосотӣ-арзишӣ, қиёсӣ-маърифатӣ ва амалиётӣ-фаъолиятӣ таваҷҷуҳ зоҳир карда мешавад. Мақсад, шавқу рағбати хонандагонро бедор кардан, азхудкунии маълумоти ибтидоӣ оид ба бозӣ, фаъолият, хусусият ва вазифаи он мебошад.

2. Давраи асосӣ. Асоси ин давра ба ғанигардонии ҷузъиёти маърифатии салоҳияти бозӣ равона карда мешавад. Мақсад идома додани ғанигардонии ҷузъиёти маърифатии бозӣ, устувор гардонидани муносибати эҳсосотӣ-арзишӣ нисбат ба технологияи бозӣ мебошад. Ҳамчунин инкишофи сифатҳои шахсӣ муҳиманд.

3. Давраи чамбастӣ. Дар ин давра таваҷҷуҳ ба ҷузъиёти амалиётӣ-фаъолиятии салоҳияти бозӣ равона карда мешавад. Мақсад дар ин ҷо

ба тартиб даровардани донишҳои назариявие, ки ба хусусияти бозӣ алоқаманд буда, ба инкишофи салоҳияти лоихакашӣ, ташхисӣ, муоширатӣ, рефлексӣ муҳим мебошад. Ҳамчунин азҳудкунӣ ва ғанигардони тачрибаи шахсии омӯзгор дар истифодаи технологияи гуногуни бозӣ дар тачрибаи ҷамъиятии онҳо муҳим доништа мешавад.

Омӯзгорон дар истифодаи технологияи бозӣ чунин шартҳоро ба назар мегирад:

- аз нав барқарор кардани мазмуни ҷанҳои психологӣ ва педагогӣ бо мақсади дарёфту таҳкими қувваи башардӯстонаи бозӣ;
- навагонӣ даровардан ва омӯхтани наваҳои гуногуни бозӣ, аз қабилҳои муқоламавӣ, лоихавӣ, вазифавӣ, тренингӣ, проблемавӣ;
- дигар кардани мазмуни тачрибаи психологӣ ва педагогӣ дар истифодаи технологияи бозӣ;
- истифодаи тачрибаи дар корҳои беруназсинфӣ ба даст оварда.

Аз нав барқарор кардани донишҳои психологӣ ва педагогиро дар муносибати системавӣ, фаъолиятӣ, фарҳангӣ ва аксиологӣ роҳандозӣ кардан мумкин аст.

Муносибати системавӣ имкон медиҳад, ки объекти омӯзишро яқлухт қабул намоем;

- назарияҳои гуногуни психологӣ ва педагогӣ, ки пайдоиши бозӣ, нақши онро дар инкишофи шахс муайян менамояд;
- омӯзиши системаи муҳаққиқони хориҷӣ ва ватаниро, ки ба фаъолияти бозӣ алоқаманданд;
- таҳлили махсусияти технологияи бозӣ, ки дар раванди таълим истифода мешавад.

Муносибати системавӣ ба ташаккул додани эътиқоди хонандагон доир ба алоқамандии ҳамаҷузъиёти ташкили технология низ равшан карда мешавад. Ин муносибат, ҳамчунин, муайян кардани макони омодагии истифодаи технологияи бозиро дар раванди таълим дар

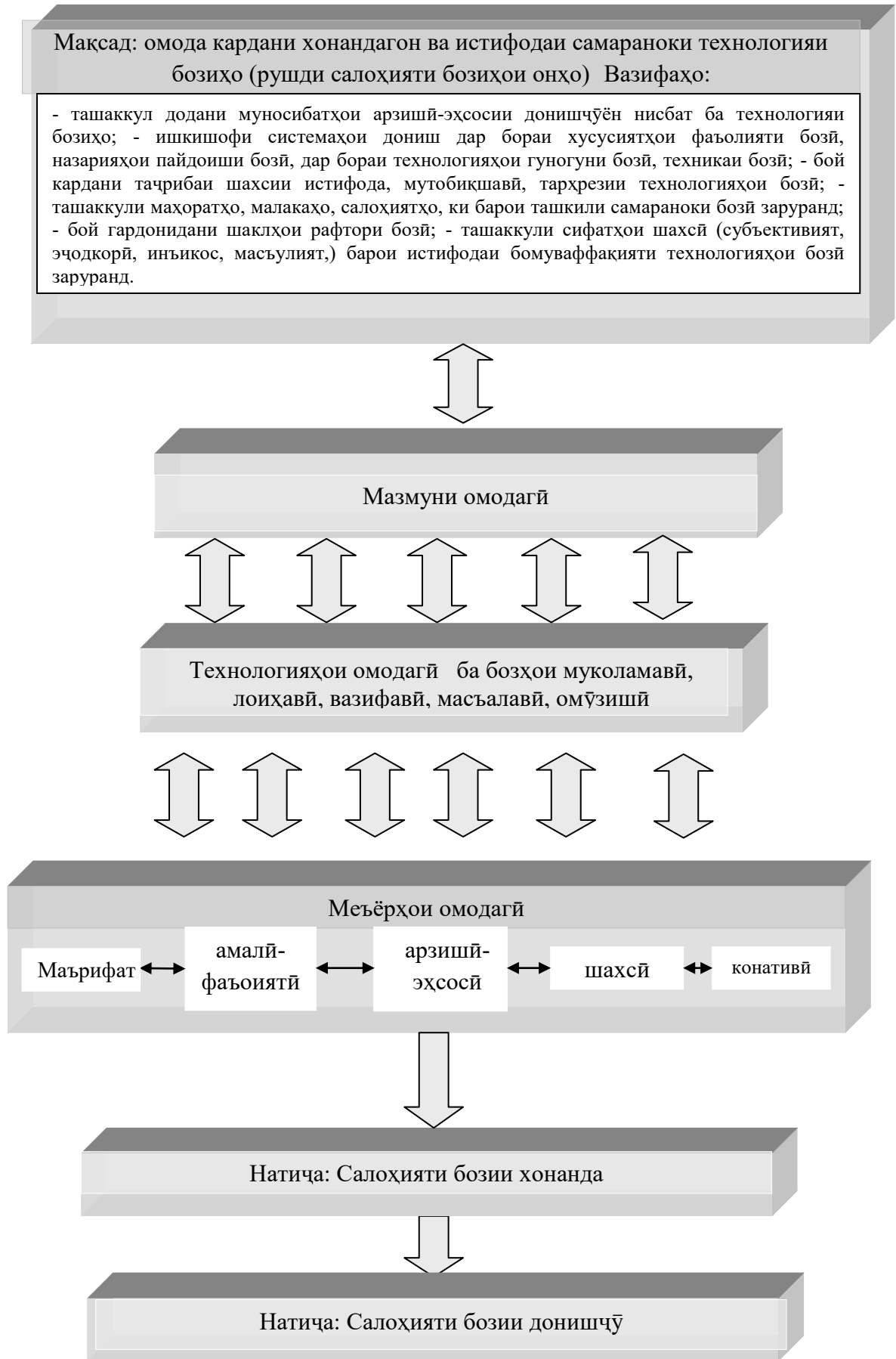
муассисаҳои таълимӣ пешбинӣ менамояд. Ин ҳамчун санҷиши натиҷаи сифати таълим дар истифодаи технологияи бозӣ низ ба шумор меравад.

Муносибати системавӣ барои фаҳмидани тамоми ҷузъиёти салоҳияти бозӣ-маърифатӣ, амалиётӣ-фаъолиятӣ, эҳсосотӣ-шахсӣ, шахсиятӣ мусоидат менамояд.

Муносибати фаъолиятӣ имкон медиҳад, ки хонандагон алоқамандии мазмун ва намуди онро дарк кунанд. Инчунин дарк карда мешавад, ки рафтори бозии аз тарафи омӯзгор роҳандозишуда аз мавқеи ахлоқӣ-касбӣ ӯ вобаста аст. Муносибати фаъолиятӣ имкон медиҳад, ки донишҷӯён дар фаъолияти таълимӣ ва касбии худ аз мавқеи объект ба мавқеи субъект гузаранд. Тавассути муносибати фаъолиятӣ фаъолнокии таълимӣ, маърифатӣ, илмӣ-таҳқиқотӣ муайян карда мешавад.

Муносибати аксиологӣ ба таваҷҷуҳи омӯзгор ба арзишҳои умумибашарӣ, миллӣ, касбӣ равона гардида, омодагии ӯро дар истифодаи технологияи бозӣ ҳамчун воситаи инкишофи шахсии хонанда нишон медиҳад. Муносибати аксиологӣ омодагии психологӣ ва технологияи омӯзгорро дар самти истифодаи арзишноки маводи таълимӣ нишон медиҳад. Он ҳамчунин ба омӯзгор имкон медиҳад, ки дар таҳлили мазмуни бозӣ, нақши бозӣ, рафтори бозӣ ва маводи ахлоқӣ омода бошад. Муносибати фарҳангӣ дар хонандагон инкишоф додани ҷузъиёти умумибашарии фарҳангӣ ва ба идеяҳо, назарияҳои психологӣ - педагогӣ ҳамчун ҷузъи фарҳанги умумибашарӣ муносибат карданро меомӯзонад. Ҳамчунин, дар ҳар як донишҷӯ инкишоф додани муносибати шахсӣ ба ҷузъиёти фарҳанги умумибашарӣ мақсади чунин муносибат мебошад.

Нақшаи 2. Модели салоҳияти бозӣ

Ба шароити психологӣ-педагогӣ инҳо дохил мешаванд:

- гузаронидани ташхиси хонандагон;
- таъмини мавқеи субъекти онҳо;
- ба ҳисоб гирифтани таҷрибаи шахсӣ ;
- муҳайё намудани муҳити таълими мувофиқ.

Гузаронидани ташхиси хонандагон имкон медиҳад, ки дарачаи ниҳоии салоҳиятнокии бозии онҳо муайян карда шавад:

- аниқ кардани тасаввуроти ибтидоӣ оид ба бозӣ, фаъолияти бозӣ дарки махсусияти бозӣ, инчунин, мавҷудияти таҷрибаи шахсии худ (чузъиёти маърифатӣ);

- муайян кардани баъзе маҳорат ва салоҳияти хонандагон, ки барои ташкили бозӣ заруранд. (чузъиёти амалиётӣ-фаъолиятӣ);

- дақиқ кардани муносибати хонандагон нисбати фаъолияти бозӣ хоҳиши ба вазъияти бозӣ ворид шудан, дарки оқибатҳои матлуб ва номатлуби технологияи бозӣ (чузъиёти эҳсосотӣ-арзишӣ);

- муайян кардани аёншавии сифатҳои шахсӣ, ки барои гузаронидани бомуваффақияти технологияи бозӣ (чузъиёти шахсӣ).

Барои гузаронидани бозӣ мавқеи субъектияти таълим муҳим мебошад, яъне фаъолнокӣ, ташаббускорӣ, мустақилият, назари интиқодӣ, эҷодкорӣ таъмин намудани мавқеи субъектӣ ба назар гирифтани хонандагонро ҳамчун гурӯҳи махсуси иҷтимоӣ-психологӣ имкон медиҳад, ки онҳоро ба раванди таълим сафарбар намоем.

Барои муҳайё кардани муҳити таълимии мувофиқ бояд шароити инсондӯстона дар муассисаҳои таълимӣ ба инобат гирифт, зеро ин шароит барои татбиқи технологияи бозӣ дар фаъолияти ояндашон аҳамияти муҳим дорад. Бозӣ фаъолияти озод аст ва он на бояд бо фармони омӯзгор амалӣ гардад. Ҳамагуна фармондихӣ фазои бозиро халалдор мекунад. Бинобар ин, омӯзгорон дар фаъолияти касбии худ фазои мусоидро барои гузаронидани бозии таълимӣ муҳайё намоянд.

Тағйирёбандагии вазифаҳо доир ба фанҳои психологӣ ва педагогӣ шартӣ муҳими модели зикргардида барои истифодаи технологияи бозӣ дар раванди таълим ба шумор меравад.

Тағйирёбандагии вазифаҳо дар дарсҳои семинарӣ, амалӣ ва корҳои мустақилона барои омӯзгор майдони интихобро муҳайё месозад. Ба онҳо дар вазъияти номуайяни фаъолият карданро меомӯзад. Ҳамчунин, ба онҳо ба инобат гирифтани дараҷаи шавқмандӣ, талабот ва имконияти шахси ро меомӯзонад. Донишҷӯе, ки интихоб кардан ва барои интихоби худ омода аст ҷавоб гӯяд, ба шогирдони худ низ имконияти интихобро медиҳад. Истифодаи технологияи бозӣ ба вазъиятҳои гуногун: интихоби нақшҳо, рафтори бозӣ, маводи бозӣ, модели рафтори бозӣ ва ғайра алоқаманд аст. Аз як тараф истифодаи технологияи бозӣ омодагии донишҷӯёнро барои интихоб нишон диҳад, аз тарафи дигар, чунин омодагӣ ҳамеша дар рафти бозӣ инкишоф меёбад ва ислоҳ карда мешавад.

2.2. Усулҳои истифодаи бозӣҳои расмӣ дар таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ

Дар замони дигаргуниҳои азими иҷтимоӣ-иқтисодӣ масъалаи сифати таълими хонандагони синфҳои ибтидоӣ хеле муҳим аст. Зеро омӯзгор на танҳо бояд худро такмил диҳад, балки бар души вай омӯзонидани хонанда вазифаи асосӣ мебошад. Соҳаи маориф ба мутахассисоне эҳтиёҷ дорад, ки на танҳо соҳиби дониши васеъ бошанд, балки онҳо омода бошанд, дониши худро дар фаъолияти касбӣ эҷодкорона истифода баранд. Бинобар ин, дар раванди таълими хонандагон бояд, чунин методҳоеро истифода намуд, ки қобилияти онҳоро инкишоф диҳад, мустақилияту тафаккур, фикронии шахсии онҳоро рушд бахшад. Фаъолияти педагогӣ ҳамеша муносибати эҷодкориро вобаста ба ҳолати равонию иҷтимоии хонандагон тақозо менамояд. Дар байни усулҳои гуногуни фаъол, ки дар таҷрибаи таълимӣ

истифода мешавад, бозиҳои расмӣ дар мадди аввал меистанд, зеро онҳо фаъолияти тафаккурӣ, қобилияти эҷодкории хонандагонро ташаккул медиҳанд.

Бозиҳои таълимии расмӣ ин модели мақсадноки ягон раванд, ки фаъолияти педагогиро тақлид мекунад ва барои ташаккул ва устувор намудани маҳорат ва малакаи хонандагон равона карда мешавад. Бозиҳои расмӣ вобаста бо мақсади дидактикӣ, сохтори ташкилӣ, имконияти синну солӣ, махсусияти мазмун гуногун мешаванд.

Бозиҳо иштирокчиёни раванди таълимро фаъол мегардонанд ва ин фарқияти асосии онҳо аз дигар намудҳои машғулияти таълимӣ мебошад. Бозӣ ба шавқмандии хонандагон дар омӯзиши вазифаҳои дар пеш гузошташуда мусоидат менамояд. Ҳамчунин, дар баланд бардоштани сифати таълим кӯмак менамояд. Дар бозии таълимии расмӣ чунин сифатҳои шахсӣ, ба монанди интизом, масъулият, маҳорат, ҳамкорӣ бо коллектив дар хонандагон инкишоф меёбад. Фазаи озоди раванди бозӣ имконияти инкишофи фаъолияти эҷодиро афзун мекунад.

Чунин мақсадҳо дар фаъолияти бозии расмӣ барои инкишофи ҳамаҷонибаи хонандагон муҳиманд:

- азхуд кардани донишҳои нав, ташаккули маҳорату малака барои дарки ашё ва ҳодисаҳои атроф;

- баҳо додан ба худ дар иҷрои ягон нақш;

- саъю кӯшиш, мусобиқа барои ғолиб омадан.

Тавассути бозӣ манфиатҳои таълим дучанд мегарданд, вақт, неру, воситаҳои сарфшударо чуброн менамояд. Бозиҳои расмӣ таълимӣ ҳамчун усули фаъол чунин хусусиятро дорост:

- фаъол гардонидани тафаккури иштирокчиёни раванди таълим дар самти муайян;

- дарозмуддатӣ ва устувории фаъолияти эҷодӣ, ки хонанда дар раванди бозӣ бархурдор мегарданд;

- шавқмандии мустақилона ва эҷодкорона қабул намудани ҳамагуна қарори вазифаи ҷойдошта;

- ташкили раванди таълим дар дастаҷамъӣ ва бо алгоритми муайян;

- баланд бардоштани манфиатнокии таълим дар сурати зиёд намудани ҳаҷми иттилоот ва азхудкунии босуръати он;

Дар таълим истифодаи бозиҳои расмӣ бо ду мақсад гузаронида мешавад. Аввал он, ки омӯзгорон ба инкишофи ихтисоси худ бо азхудкунии ин метод мусоидат менамоянд ва баъдан, онҳо ин методро ба сифати таълим ва тарбияи хонандагон истифода мебаранд. Аҳамияти гузаронидани бозиҳои таълимии расмиро бо омӯзгорон бояд махсус қайд намоем, зеро онҳо вазифаи муҳими таълим ва тарбияи насли ояндаро бар уҳда доранд.

Истифодаи шаклҳои нави таълим ва технологияи инноватсионӣ барои ба таври судманд таъсир расонидан ба раванди таълим ва боло бардоштани сатҳҳои самаранокии таълим мусоидат менамоянд.

Бояд омӯзгор бо методикаи бозиҳои расмӣ дар мисоли шаклҳои гуногуни пешниҳоднамудаи олимону методистон шинос шаванд. Бозиҳои барои хонандагон дар назар дошташуда бо хусусияти доштаи худ фарқ мекунанд.

Аз рӯйи қоида дар бозиҳо ҳалли масъалаҳое дар мадди назар гирифта мешавад, ки ба баланд бардоштани дониши азхудкуни ва малакаи фикрони хонандагон равона гаштаанд.

Бозӣ барои хонандагон бо пешниҳоди вазифаи мушаххас ба мустаҳкамкунии дониш, маҳорат ва малакаи ҳосилкардаи онҳо равона мегардад ва ба инкишофи фаъолияти онҳо мусоидат менамояд. Бозиҳои расми касбӣ дар навбати худ аз савияи касбии омӯзгорон вобастаанд, зеро сенарияи бозӣ қабули қарори инфиродӣ ва дастаҷамъии масъалаи дарпешистодаро тақозо менамояд.

Дар коркарди бозӣ барои хонандагон омӯзгорон дониши худро барои фаъолона кор кардан бо шогирдони худ истифода мебаранд. Дар як вақт сифатҳои касбии омӯзгор инкишоф меёбад. Нақшаи бозиҳоро барои хонандагон кашида, омӯзгорон дар мадди аввал бозиҳои таълимӣ,

ташхисиро интиҳоб намуда, маҳорат ва малакаи худро имтиҳон мекунанд ва онҳоро дар истифодаи технологияи бозӣ амалӣ менамоянд.

Бозиҳоро барои хонандагон интиҳоб намуда, бояд омӯзгорон омодагии худро дар истифодаи технологияи бозӣ нишон диҳанд. Дар вақти ба лоиҳа гирифтани бозӣ чунин мақсадҳо дар мадди назар дошта мешаванд:

1. Тафтиши маҳорати нутқи инфиродӣ ва хаттии хонандагон;
2. Ташаккул додани маҳорати хонандагон барои кор бо файлҳо, ки имконияти зуд таҳлил кардани натиҷаи бозиро фароҳам меорад;
3. Коркард, интиҳоб ва пешниҳод намудани бозиҳо барои хонандагон вабаста ба маҳорати техникӣ онҳо ба мақсади ташаккул додани онҳо малакаи психологӣ ҳангоми кор дар гурӯҳ;
4. Истифодаи усулҳои нави таъсирбахшии педагогӣ барои ташаккули хонандагон;

Барои ноил шудан ба натиҷаҳои дилхоҳ омӯзгорон имкон доранд, ки дар дараҷаи баланди касбӣ бозиҳои расмиро дар кор ва амсила татбиқ намоянд.

Бозии расмие, ки онро дар инҷо мисол овардем «Ҷанбаҳои маърифати ҳифзи саломатӣ» ном дорад. Мақсади бозӣ аз ҷанбаҳои дидактикӣ таҷрибавӣ иборат аст:

1. Дидактикӣ. Дониши хонандагон дар бораи ҳифзи саломатӣ, ки бо ташаккули шахси солим, донишманд, эҷодкор ва шавқманд мусоидат менамояд, зиёд намудан;
2. Бозӣ. Имконияти пешсафӣ дар бозӣ. Дарёфти хонандагон алоҳида ё гурӯҳҳои фаъоли хонандагон кор кунанд. Дарёфти хонандагоне, ки хеле хуб принципҳои маърифати ҳифзи саломатиро аз худ намудаанд;

3. Тарбиявӣ. Тарбияи муносибати ғамхорона ва нақӯкорона дар хонандагон. Инкишофи қобилияти муошират. Инкишофи ақидаи худро баён кардан ва дифои ақидаи худ дар хонандагон;

Вазъияти бозӣ.

Омӯзгор бояд нақшаи дарсро ба хонандагон бодикқат фаҳмонад бо ёрии методика ва принципҳои ҷанбаҳои маърифатии ҳифзи саломатӣ дониши онҳоро мукамал намояд. Пеш аз он ки ин корро оғоз намоянд, бояд вай чунин талаботро иҷро намоянд:

1. Фарогирии инфиродии ҷанбаҳои пешниҳодгашта дар байни хонандагон;

2. Муҳокимаи баҳои инфиродии ҳар як хонанда, гурӯҳӣ ва муайян кардани ақидаи гурӯҳ доир ба вазифаи дар пеш гузошташуда;

3. Муайян кардани саҳву иштибоҳҳои дар фарогирии инфиродӣ ва гурӯҳӣ дар иҷрои вазифаҳои гузошташуда;

4. Пешниҳоди намунаи баҳодиҳии гуруҳӣ ва асоснок кардани натиҷаҳои бадастовардаи хонандагон;

5. Ҷамъбасти натиҷаи бозӣ ва муайян кардани сатҳи ғолибон;

Дар рафти ташкили бозиҳои расмӣ шароити беҳдошти саломатӣ дар уток, тозагӣ, ҳарорат ва тозагии ҳаво, равшании синф ва тахтаи синф ба назар гирифта мешаванд. Хасташавии хонандагон ва дараҷаи азхудкунии онҳо аз риояи шартҳои дар боло номбаршуда вобаста аст.

6. Истифодаи усулҳои, ки барои фаъолнок кардани ташаббуси хонандагон мусоидат менамояд ва барои объекти фаъолият шудани онҳо боис мегарданд. Ин усулҳо интихоби озоди суҳбати ошкоро, эҷодкории озод буда, омӯзгор ба сифати ровӣ баромад мекунад. Муҳокима дар гурӯҳ иҷрои нақшҳо, мубориза бо инкишофи қобилияти зеҳнӣ, эҳсосот, муошират, тахайюл, худбаҳодиҳии хонандагон ташаккул дода мешаванд;

7. Шавқу рағбати хонандагон нисбат ба таълим, ба дарс, кӯшиши бештар доштан, хушҳолӣ ва фаъолият, шавқ ба маводи таълимӣ. Ин ҷо

ба шавқмандӣ ва усулҳои барои инкишофи он мусоидаткунанда баҳо дода мешавад;

8. Шумораи намудҳои фаъолияти таълимӣ, ки омӯзгор истифода мебарад. Ба онҳо пурсиши хонандагон, мактуб, хониш, гӯш кардан, ҳалли намунаҳои машқи хат, дарсҳои амалӣ ва ғайра дохил мешаванд. Меъёри иҷозат додасаванда то 6-7 намуд мебошад. Якрангӣ дар таълим сабаби асосии хасташавӣ ва дилгиркунии хонандагон мебошад. Иваз кардани як намуди фаъолият ба намуди дигар аз хонандагон зуд мутобиқшавии иловагиро талаб мекунад ва ин боиси зуд хасташавии онҳо мегардад;

9. Нишонаи муфиди дарси гузаштаре ҳолати ҷисмонӣ ва равонии хонандагон баъд аз дарс муайян менамояд;

10. Давомнокии иваз намудани намуди фаъолият муҳим аст ва тахминан 7-10 дақиқа бояд бошад;

11. Дақиқаҳо барои машқи ҷисмонӣ бояд асоси фаъолияти таълимӣ бошад. Бояд ба мазмун ва шакли гузаронидани машқҳои ҷисмонӣ таваҷҷуҳ намуд ва шавқмандии хонандагонро барои иҷрои ин машқҳо пазиروي намуд;

12. Баҳои мусбат дар он зоҳир меёбад, ки дар саволҳои истифодашуда бояд мавзӯи беҳдошти саломатӣ ва тарзи солими ҳаёт ворид карда шаванд;

13. Ҷазои солими психологӣ дар дарс низ як сабаби бомуваффақият гузаронидани он мегардад. Ҳолати эмотсионалии омӯзгор ва хонандагон таъсири мусбатро ба беҳдошти саломатии хонандагон мерасонад;

14. Лаҳзаҳои хасташавии хонандагон ва пастшавии дараҷаи фаъолнокии онҳо. Дар вақти мушоҳидаи дарс муайян мегардад, ки хонандагон фаъол нестанд. Меъёри фарорасии ин ҳолат на бояд пеш аз 5-10 дақиқаи ба охири расии дарс бошад;

15. Махсусияти охири дарс. Бояд кӯшиш намуд, ки дарс оромона ба охир расад ва хонанда бо савол ба омӯзгор муроҷиат намояд. Омӯзгор

чавоби саволхоро шарҳ дода, вазифаи хонагиرو ба хонандагон пешниҳод менамояд ва дӯстона бо онҳо хайрухуш менамояд;

Дар вақти гузаронидани бозӣ дар хонандагон фаъолияти босамари эҷодкорӣ дар иҷрои супоришҳои минбаъда инкишоф меёбад. Дар вақти бозӣ имконияти қарорро бекор кардан дар ҳолати нодуруст будани он ва ҷустуҷӯи дурустро оғоз намудан мавҷуд аст. Камбудӣ ва бартарии ҳалро муҳокима кардан низ мумкин аст.

Технологияи бозӣ ба якчанд ҷанбаҳои беҳдошти саломатӣ мувофиқанд. Ин усули таълими фаъол буда, ба фаъолна аз худ кардани маводи таълимӣ равона гардидааст. Ҳамзамон, шавқу рағбати хонандагонро бедор карда, фазои солими психологиро муҳайё менамояд ва пеши роҳи зудхасташавии хонандагонро мегирад.

Бояд муассисаҳои таълимии тақсимои ибтидоӣ ва миёнаи, фаъолияти худро ба он равона кунанд, ки омӯзгорон шакл ва методҳои фаъолро аз худ кунанд, то ки дар оянда дар фаъолияти касбии худ пурсамар истифода баранд.

Дар вақти гузаронидани бозӣ барои расидан ба натиҷаи дилхоҳ ба омӯзгорон чунин мақсадҳо муҳим мебошанд:

1. Тафтиши тарзи озоди баёни фикри худ, масъалаҳоро муайян карда, тавоништан ва роҳҳои ҳалли онро пайваста ҷустуҷӯ намудан, интихоби дурусти иттилоот ва ташаккули малакаи психологиву педагогии кор бо гурӯҳҳо;

2. Инкишофи маҳорати истифодабарии технологияи компютерӣ, ки аёнияти дарсро таъмин менамояд ва дараҷаи фаъолиятнокии фикрронии хонандагонро зиёд мекунад;

3. Роҳҳои ба муваффақият расидан ва таъсири комёбшавиро дар фаъолияти хонандагон ҷустуҷӯ намудан;

Ба ақидаи мо, агар дар гузаронидани бозӣ омӯзгор дуруст шакли ташкили раванди таълимро ба роҳ монад, раванди мазкур шавқовар, муфид ва пурсамар гашта, фаъолияти хонандагон зиёд мегардад ва

дарачаи самаранокии таълимро дар якҷоягӣ бо беҳдошти саломатии хонандагон афзун кардан мумкин аст.

а) Шаклҳои фаъоли ташкили корҳои методӣ.

Бозии расмӣ

Мақсад-коркарди малакаҳои муайяни касбии педагогӣ, барои баланд бардоштани сатҳи донишомӯзии хонандагон.

Бозӣ ҳамчун шакли таълим бо чандириаш аз дигар усулҳо фарқ мекунад. Дар рафти гузаронидани бозӣ масъалаҳои мураккабро ҳал кардан мумкин аст. Бозӣ ташаббуси эҷодии дониши назариявӣ ва ташаккули маҳорат ва малакаи касбиро таъмин менамояд.

Шакли гузаронидан-кори дастаҷамъӣ ё гурӯҳӣ.

Методикаи ташкил ва гузаронидани бозӣ.

Раванди ташкил ва гузаронидани бозиро ба чор давра тақсим кардан мумкин аст.

1.Тарҳрезии бозӣ:

- ба таври аниқ мақсади умумии бозӣ ва мақсадҳои иштирокчиёнро муайян кардан;

- қоидаҳои умумии бозиро мушаххас намудан ва ба хонандагон фаҳмонидан;

2. Омодагирии ташкили бозии аниқ бо мақсади ҳал намудани амаликунии мақсади муайяни дидактикӣ;

- роҳбар ба иштирокчиён макони бозиро мефаҳмонад, онҳоро бо барнома ва қоидаҳои умумӣ шинос менамояд, нақшҳоро тақсим мекунад, вазифаи муайяне, ки бояд ҳалли худро ёбад, дар пеши ҳар як хонанда ё гурӯҳ мегузорад;

- иштирокчиёне, ки рафти бозиро назорат, таҳлил ва баҳогузорӣ мекунанд, муайян карда мешаванд;

- вақт, шароит ва давомнокии бозӣ муайян карда мешавад.

3. Рафти бозӣ:

- иштироки фаълони ҳар як хонанда дар ҳалли масъалаи гузошташуда таҳти назорат гирифта мешавад;

- барои ҷолиби ҳамаи аъзоён ва иштирокчиёни бозӣ ба хонандагон кӯмак расонида мешавад;

4. Ҷамъбаст ва таҳлили амиқи бозӣ:

- баҳои умумии бозӣ, таҳлили муфассал, дараҷаи мақсад ва вазифа, тарафҳои мусбат ва манфии ҳал ва муайян кардани сабабҳо;

- худбаҳодиҳии иштирокчиёни бозӣ ба вазифаҳои иҷро кардашон, дараҷаи қаноатмандии шахсии хонандагон;

- тавсифи маҳорат ва малақаҳои дар вақти бозӣ аёнгашта аз тарафи хонандагон;

- бозӣ ва баҳогузориҳои эҳтиёткорона.

б) Тартиби таҳлили гузаронидани бозии расмӣ

Роҳбар ба хонандагон мақсад, мазмун, тартиби гузаронидани бозии расмиро мефаҳмонад. Тавсия дода мешавад, ки бо адабиёти пешниҳодшуда, бо саволҳои ба муҳокима пешниҳодшуда шинос шаванд.

Хонандагон ба гурӯҳҳои 3-5 нафарӣ ҷудо мешаванд. Дар ҳар гурӯҳ сардор муайян карда мешавад, ки вазифааш аз гузаронидани бозӣ дар гурӯҳ иборат аст. Дар ҳар як гурӯҳ бояд хонандагони фаъл, миёна ва камфаъл аъзо бошанд.

Омӯзгор саволҳоро дар байни гурӯҳҳо тақсим мекунад, ба ҳар як намояндаи гурӯҳ иҷозати сухан кардан медиҳад, мувоҳисаро оид ба масъалаи муҳокимашаванда оғоз менамояд, яъне масъалагузори мекунад. Барои баромад ба ҳар як сардори гурӯҳ 5 дақиқа ҷудо карда мешавад ва дар ин муддат онҳо ба таври мушаххас ақидаи худро баён карда, онро бо далелу бурҳонҳо асоснок менамоянд.

Омӯзгор дар асоси баромади хонандагон ва нуқтаи назари худ лоиҳаи тавсияҳоро оид ба масъалаи муҳокимашуда пешниҳод менамояд, мавқеи ҳаёти иштирокчиёнро дар фаъолияти ояндаи амалӣ муҳокима ва муайян менамояд.

Омӯзгор ё гурӯҳи назоратӣ бозиҳоро аз рӯи мазмуни баромадҳо, фаъолнокии аъзоёни гурӯҳ дар бозии расмӣ баҳо медиҳанд. Меъёри баҳо, асосан, шумора ва мазмуни баланди пешниҳодҳо, дараҷаи мустаҳкамкунии баҳсҳо буда, аҳамияти амалии он муҳим доништа мешавад.

Дар охир омӯзгор бозиро чамъбаст менамояд.

Ба таври намуна якчанд бозиҳои расмиро бо рафти гузаронидан ва методикаи чамъбасткунӣ дида мебароем.

в) Бозии «Парвоз ба моҳ»

Салоҳияти муҳиме, ки дар рафти бозӣ инкишоф меёбанд: муоширатӣ, таҳаммулпазирӣ, иртиботӣ.

Мақсади гузаронидани бозӣ:

- ба хонандагон омӯзонидани тарз ва ҳалли дастҷамъона дар шароити номуайянӣ;

- малакаҳои муфиди фаъолияти якҷояро дар хонандагон инкишоф додан;

- омӯзонидани ҳамкориҳои байниҳамдигарӣ.

Ҳайати гурӯҳ: 6-12 нафар.

Вақти зарурӣ: - қариб 1 соат.

Мавод барои машқ:

- қалам;

- варақҳо барои кори инфиродӣ;

- варақаҳои бо ҷавобҳо ва ҳал асоснок кардашуда;

- варақаҳои санҷишӣ барои ҳисоби ҳолҳо.

Хонандагон аъзоёни ҳар як гурӯҳ бояд дар гирди мизи мудаввар ва рӯ ба рӯи нишинанд.

Ташкили бозӣ:

- ба хонандагон мақсади бозӣ, амалёти ва тарзи иҷрои амалҳо фаҳмонида мешавад;

- ба ҳар як хонанда варақ барои кори инфиродӣ дода мешавад ва 15 дақиқа барои иҷрои машқ чудо карда мешавад;

- бо ҳар гурӯҳ як коғази кори гурӯҳӣ дода мешавад. Дар ин ҳолат:

а) ба иштирокчиёни бозӣ иҷозат дода намешавад, ки ягон ивазкуниро дар коғазҳои инфиродӣ дар ҳолати ҳалли гурӯҳӣ анҷом диҳанд.

б) ҳар як аъзои гурӯҳ бояд натиҷаҳои ҳалли гурӯҳиро, ки дар ризоиятмандии гурӯҳӣ ба даст омадааст, дар коғаз нависанд;

в) ба ҳар як иштирокчӣ 30 дақиқа барои пур кардани коғази кори гурӯҳӣ чудо карда мешавад.

Бо ҳар як иштирокчӣ коғази санчишӣ барои ҳисоби холҳо дода мешавад. Барои ин амалиёт 7-10 дақиқа чудо карда мешавад. Иштирокчиён бояд:

а) холҳои инфиродиро ҳисоб кунанд.

б) коғазҳоро ба шахсе, ки навиштани суратмаҷлиси бозиро ба зима дорад, барои ҳисоб кардани холҳои миёнаи ҳар як нафар дар алоҳидагӣ месупоранд.

в) ҳамон шахс холҳои гурӯҳҳоро низ ҳисоб мекунад. Гурӯҳи холҳои миёнаи худро ба гурӯҳи муқоиса карда, маҷмуи машқро муҳокима менамояд. Ба ин кор 7-10 дақиқа чудо карда мешавад.

Натиҷаҳо дар тахтаи синф навишта мешавад ва муҳокимаҳо оид ба масъала, роҳҳои дурусти ҳалли он оғоз меёбанд. Ризоияти ҳамаи иштирокчиён ба даст оварда мешавад.

Намунаи мавод:

Коғазҳо барои кори инфиродии иштирокчиёни бозии расмии «**Парвоз ба моҳ**».

Тавсия барои ҳар як иштирокчӣ ва гурӯҳ дар рафти бозӣ:

Шумо ҳайати киштии қайҳоние ҳастед, ки аз рӯйи нақшаи пешакӣ бояд бо киштие, ки пешакӣ ба Моҳ фиристода шуда буд, вохӯред. Аммо аз сабаби душвориҳои техникӣ киштии шумо тақрибан 370 км дуртар аз ҷои вохӯрӣ дар Моҳ нишаст. Дар вақти нишастан хеле таҷҳизот аз кор

монданд ва акнун ҳаёти шумо аз он вобаста аст, ки худатон метавонед ба киштии пешакӣ фиристодашуда рафта расед. Шумо аз таҷҳизоти осебдида зарурияшро интихоб намуда, бояд масофаи лозимаро тай намоед. Барои қарор қабул кардан *15 дақиқа вақт ҷудо карда мешавад.*

Рӯйхати маводи зарурӣ :

- кутии гӯгирд;
- маводи озуқа;
- 0,9 метр риштаи капронӣ;
- абрешимӣ барои парашют;
- гармкунаки хурди офтобӣ;
- балони кислород;
- як қуттӣ шири хушк;
- ду то баллон барои ҳаво;
- харитаи сайёраҳо;
- компаси магнитӣ;
- 15 литр оби нӯшокӣ;
- ракетаҳои сигналӣ;
- қуттӣ барои доруворӣ;
- қабулкунаки радиоӣ бо батареяҳои офтобӣ.

Қоғаз барои ҳалли гурӯҳи иштирокчиёни бозии расмии «Парвоз ба моҳ».

Тавсия ба гурӯҳ: *Гурӯҳи шумо бояд бо ризоиятмандии гурӯҳӣ қарор қабул намояд. Бояд аъзоёни гурӯҳ он ашёро, ки воқеан барои зинда мондан муҳиманд, интихоб намоед ва ин қарори гурӯҳ мешавад. Ризоиятмандиро ёфтан хеле душвор аст. Зеро ҳар як интихоби инфиродӣ интихоби гурӯҳӣ шуда метавонад. Кӯшиши намоед, ки ҳамчун як гурӯҳ амал намоед. Ҳар як интихобро чунон қабул намоед, ки аъзоёни гурӯҳ онро эътироф намоянд.*

Ин ҷо чанд маслиҳат барои ризомандии гурӯҳҳо дар ҳалли масъала пешниҳод карда мешавад:

- аз баҳси бемантиқи собит кардани ақидаи худ худдорӣ намоед.
- Аз нуқтаи мантиқ барои қабули қарор муносибат намоед;

- ақидаи худро танҳо бо ризоятмандии гурӯҳ иваз намоед ва ба низоъ роҳ надихед. Танҳо он қарореро қабул намоед, ки ақалан қисман бо онҳо розиед. Аз низоъ худдорӣ намоед ва қарорро тавассути овоздиҳӣ ва эътирофи ҳайати гурӯҳ қабул намоед;

- дигар будани ақидаро ҳамчун муфид қабул намоед ва онро монеа барои қарор қабул накунед.

Рӯйхати ашё ҳамонанд, ки барои қабули қарори инфиродӣ пешниҳод шуда буданд.

Барои кумак ба гурӯҳҳо чун иттилоот пешниҳод карда мешавад:

Дар моҳ ҳаво барои нафаскашӣ нест, бе хурок якчанд муддат зинда мондан мумкин аст. Об зарур аст ва он дар моҳ мавҷуд нест. Майдони магнитии моҳ аз майдони магнитии замин фарқ мекунад ва бе ҳаво дуру дароз зинда мондан имкон надорад.

Коғаз барои ҳисоби ҳолҳои бозии «Парвоз ба моҳ».

Шахсе, ки суратмаҷлисро менависад, ба ҳисоби ҳолҳо ҷавобгӯ мебошад. Иштирокчиён бояд фарқи қарори худро бо қарори дуруст қабул кардашуда муқоиса намоянд:

- фарқиятҳоро дар вазифаи инфиродӣ ҷамъбаст намоянд;

- ҳисоби ҳамаи ҳолҳои инфиродиро ба шумораи шахсо дар гурӯҳ тақсим намоянд;

- ҳама фарқиятҳоро дар ҳалли гурӯҳии масъала ҷамъбаст намоянд.

Се ғолибро дар мусобикаи инфиродӣ муайян намоед.

Бозиро бо чунин рейтинг ҷамъбаст намоед:

- 50 ҳол-аъло;

- 40 ҳол-хуб;

- 30 ҳол-нисбатан хуб;

- 20 ҳол-қаноатбахш;

- камтар аз 20 ҳол ғайриқаноатбахш.

Бозии мазкур салоҳияти дар вазъияти номуайян қабул кардани қарорро ташаккул дода, барои рушди тафаккур ва малакаи муоширати иштирокчиён мусоидат менамояд.

г) Бозии расмии «Шикоят»

Вазъият пешниҳод мегардад: омӯзгори фанни алоҳида ба роҳбари синф шикоят мекунад: «Вай дағалӣ мекунад, обрӯи маро эҳтиром намекунад, хонандагонро барои нисбати ман беҳурматӣ кардан ва гӯш накардан шӯр меандозад. Чора бинед!»

Ташкили бозӣ:

а) хонандагон дар нақши «омӯзгор» ва «роҳбари синф». Муколама иҷро мегардад.

б) суҳбати «роҳбари синф» бо хонандагони синф (мавзӯ мустақилона аз тарафи донишҷӯ муайян карда мешавад).

в) омӯзгор ба кумаки хонанда меояд. Намунаҳои гуногуни кумак пешниҳод карда мешавад (он бояд аз тарафи хонандагон пешниҳод гардад).

Вазъияти эҳтимолӣ чунинанд. Кор ба шурои педагогӣ пешниҳод карда мешавад. Бештари шумораи қарорҳои тарбиявӣ тавассути шурои педагогӣ ҳал карда мешаванд. Роҳбари синф барои ҳимояи талаба кӯшиш менамояд, ки донишҷӯён намудҳои ҳимояи касбии худро пешниҳод намоянд. Сабабҳои рафтори хонанда, агар он воқеан ҷой дошта бошад, муайян карда мешавад. Роҳҳои ҳалли вазъият бо муколама ва суҳбат ҷустуҷӯ карда мешавад ва ҳалли ниҳойӣ қабул карда мешавад.

ғ) Бозии расмии «Хурсандӣ аз муошират», «Сабру тоқати омӯзгор»

Мақсад: ташаккули сабру тоқати педагогӣ, инкишофи маҳорат, муомила ва муоширати муколамавӣ.

Рафти бозӣ. Вазъияти муоширатӣ пешниҳод мегардад:

а) муошират бо хонандаи гапдaro, хуб;

б) муошират бо хонанда дар лаҳзаҳои, ки омӯзгор эҳсосоти ризоиятмандӣ надорад;

- хонанда вазифаи хонагиро иҷро накардааст;

- ҷанҷолу хархаша карда, тирезаро шикастааст;

- доимо механдад, ба дарс тавачҷуҳ зоҳир намекунад;

- муносибати бади шахсие, ки саволҳои бемаънӣ медиҳад, ба тахтаи синф равшан мемонад, дар курсиҳо мех мегузорад, ба сӯрохии кулфи дар қоғаз мегузорад;

- муошират бо гурӯҳҳои нофорам (дарсро доимо ҳалалдор мекунанд, дар вақти дарсро фаҳмонидан сарди бемаънӣ мебароранд, дар дарсо пурра иштирок намекунанд).

Ҳар як лаҳза бо таҳлили навбатии гурӯҳи мутахассисон иҷро мегардад.

Шарҳ:

Дар ҳар лаҳзаи муошират омӯзгор пеш аз он ки ягон амали касбиро иҷро намояд, бояд дар худ қаҳру ғазаб, хашм ва дигар ҳиссиёти номатлубро нишон надиҳад. Танҳо эҳсосоти мусбат нишон дода, муносибати муоширатиро бо кӯдак, бо ахли гурӯҳ анҷом диҳад.

Шарҳ:

Ҳама лаҳзаҳо аз тарафи омӯзгорон бо таҳлилу ҷамъбасти ниҳони гурӯҳи мутахассисон гузаронида мешавад.

Воситаҳои иловагӣ:

Дар тахтаи синф овеза бо чунин навиштаҷот мавҷуд аст: «Дар зиндагӣ қомилан ҳислатҳои идеалие мавҷуд нестанд, ки танҳо ҳоси қаҳрамонҳо бошанд. Ҳар кас мардонагиро аз даст медиҳад, агар рӯҳан коста шавад».

д) Бозии расмии «Раққосак»

Мавзӯ: «Ташҳиси педагогӣ дар қори омӯзгор»

Вазифаҳо:

- ғанигардонии дониш доир ба мавзӯи бозӣ, ки таҷрибаи амалии педагогиро инкишоф медиҳад;

- ташаккули маҳорати озодона фаъолият кардан дар вазъи муҳокимаи масъалаи ҷойдошта;

- ташаккули маҳорати муқолама кардан;

- инкишофи тафаккури педагогӣ.

Ташкили бозӣ

Ду даста ва гурӯҳи мутахассисон ташкил дода мешавад:

- а) қуръапартӣ (кӣ аввал савол медиҳад).
- б) роҳбар қоидаҳои бозиро шарҳ медиҳад.

Дастаи 1. Бозиро оғоз намуда, доир ба мавзӯ савол медиҳад. Пас аз фикр кардан **дастаи 2** ба савол ҷавоб дода, саволи худро пешниҳод мекунад. Савол бояд давоми ҷавоби саволи ҳариф буда, ба ҳамон як мавзӯ дахл дошта бошад. Роҳбар машқҳои амалиро ба ҳар ду даста пешниҳод менамояд. Бозӣ вобаста ба лаҳзаи вақти муқаррашуда идома меёбад.

Ҳамаи иштирокчиёни бозӣ пешакӣ маводи назариявиро омӯхта, бо мавзӯ шинос ҳастанд. Роҳбар ба хотиррасон кардани мавзӯ шурӯъ мекунад.

Омӯзгор танҳо дар он ҳолате мутахассиси касбӣ мешавад, ки бояд қобилияти махсус, дониш ва малакаи кори касбиро дошта бошад. Тарбия танҳо дар ҳолате таъсирбахш мешавад, ки ҳамаи воситаҳои педагогӣ бо ҳам алоқаманд бошанд, раванди педагогӣ мақсаднок бошад. Техникаи педагогӣ дар якҷоягӣ бо дониш, маҳорат ва қобилияти педагог ҷузъи маҳорати педагогиро ташкил медиҳад. Дар таҷрибаи воқеӣ технологияи педагогӣ маҳорат ва дараҷаи инкишофи қобилияти касбиро таҷассум мекунад. Техникаи педагогӣ маҷмуи усулҳои мебошад, ки мазмуни фаъолияти омӯзгорро нишон медиҳад. Ду гурӯҳи ҷузъҳои техникаи педагогӣ мавҷуд аст:

- маҳорати идора кардани худ;
- маҳорати муносибат кардан бо шахс ва гурӯҳ дар вақти ҳалли вазифаҳои педагогӣ.

Ба гурӯҳи ҷузъи яқум чунин аломатҳо хосанд:

1. Дикқат ва мушоҳидакорӣ дар раванди педагогӣ;
2. Маҳорати гӯш кардан ва фаҳмидани ҳамсуҳбат;
3. Намудҳои асосии таъсир дар муоширати педагогӣ (тақлидкунӣ, таъкидкунӣ, талқинкунӣ);
4. Муоширати ғайришифохӣ дар фаъолияти педагогии омӯзгор;

5. Усулҳои педагогии ба худ ҷалб кардани одамон дар муошират;
 6. Ҷанбаҳои педагогӣ;
 7. Методика ва техникаи гузаронидани суҳбатҳои инфиродӣ;
 8. Техникаи ташкили муколама ва мубоҳиса дар вақти таълим ва тарбия;
 9. Усулҳои педагогии шавқманд кардани хонандагон;
 10. Махсусияти ҳамкорӣ бо хонандагони дорои хусусиятҳои гуногун;
 11. Маҳорати ҳал кардан ва гирифтани пеши низоъ;
 12. Методика ва техникаи кор бо падару модарон;
- Ба гурӯҳи ҷузъиёти дуюм инҳо дохил мешавад:
1. Техникаи нутқ, нафаскашӣ ва садои омӯзгор;
 2. Хусусияти ҷалбкунии нутқи омӯзгор;
 3. Ҷанбаҳои маҳорати актёрӣ дар фаъолияти педагогӣ;
 4. Маҳорати идора карда тавонистани ҳолати эҳсосоти худ;
 5. Техникаи рефлексияи педагогӣ;
 6. Технологияи ҳалли вазифаҳои педагогӣ;
 7. Усули инфиродии фаъолияти омӯзгор;

Дастаҳо худ ҳал мекунанд, ки доир ба кадом ҷузъиёт савол диҳанд.

Як ҷузъиётро ду маротиба муҳокима кардан манъ аст.

Дар вақти бозӣ мутахассисон саволҳо, ҷавобҳоро то 5 ҳол баҳогузорӣ мекунанд. Дар вақти баҳодихӣ чунин хусусиятҳо: салоҳиятмандӣ, маҳорат, дарк кардани масъала, фавран қарор қабул кардан, қобили қабул будани саволу ҷавоб, ҷазобият мантиқ, фарҳанги муошират ба назар гирифта мешаванд.

Вазъияти педагогӣ алоҳида баҳо дода мешавад.

Дар охир бозӣ аз тарафи роҳбар таҳлил ва ҷамъбаст мегардад.

Бозии расмӣ «Методикаи таҳлили дарс»

Вазифаҳо:

- ташаккули маҳорат ва малакаи таҳлили дарс;

- нишон додани мавқеи гуногун дар вақти дарки шакл ва усули нави таълим;

- ташаккули фарҳанги муошират;

- ташаккули маҳорат дар ҳолати норасоии вақти кор кардан;

Кори пешакӣ.

Дар дарсҳо иштирок кардан, таҳлил ва муҳокимаро дар гурӯҳҳо ба ҷо овардан.

Тайёри ба бозӣ:

Тартиб додани шурои мутахассисон ба тарзи зерин:

а) тавассути интиҳоб бо ба назар гирифтани пешниҳоди ҳозирон.

б) пешниҳод кардани намояндаи худ ба гурӯҳ.

в) бо пешниҳоди маъмурияти муассиса таъйин кардан.

Шарҳи қоидаҳои бозӣ.

Рафти бозӣ:

Омодагии барои иҷрои нақшҳо.

Семинар-практикум дар мавзӯи «Фаъолияти омӯзгор дар дарс». таҳлил карда мешавад. Се намоянда дарсҳои ҳамкории худро муҳокима мекунад. Муҳокима дар шакли иҷрои нақшҳо гузаронида мешавад.

Нақшҳо:

Омӯзгоре, ки дарсро гузаронидааст.

Шарики омӯзгор.

Навовар.

Анъанпараст.

Мунаққид.

Бетафовут.

Мазмуни нақшҳо: Роҳбар фаъолияти бозиро идора мекунад, нақшҳоро тақсим карда, тарзи иҷрои онҳоро назорат менамояд.

Омӯзгор бо роҳи худтаҳлилкунӣ дарси кушоди гузаронидаи худро таҳлил мекунад.

Навовар бо ҳимояи шакл, методҳои нави таълим баромад карда, судмандии онҳоро таъкид менамояд, эҷодкорӣ, навовариро хотиррасон

карда, бо омӯзгор зид мебарояд ё ўро вобаста ба дарс дастгирӣ менамояд.

Анъанаяраст. Методҳои кӯхна ва анъанавиро тарафдорӣ мекунад. Ҷиҳатҳои манфии методҳои навро хотиррасон карда, тарафҳои мусбати методҳои анъанавиро зикр менамояд. Бо омӯзгор ё низо мекунад, ё ўро вобаста ба вазъият тарафдорӣ менамояд.

Мунаққид: Тарафҳои матлуб ё номатлуби дарсро муайян менамояд, оқибатҳои манфии метод ва усулҳои нав ва кӯхнаро, ки омӯзгор истифода намуд, мавриди таҳқиқ қарор медиҳанд. Пешниҳодҳои худро оид ба беҳбуд кардани дарс баррасӣ менамояд.

Шарик. Дарси омӯзгорро дастгирӣ менамояд, дар такя ба таҷрибаи худ ба тарафдорӣ омӯзгор баромад мекунад.

Бетафовут. Мавқеи аниқи худро надорад, ақидаи муайян надорад ва бо такя ба далелҳои худ ҳамаи баромадкунандагонро дастгирӣ менамояд.

Маҷлиси Шурои мутахассисон бозиро чамъбаст намуда, ғолибонро муайян менамояд ва нақши беҳтарин иҷрошударо аниқ месозад.

Меъёри баҳодихӣ чунин аст:

- ба нақш ворид шудан, табиӣ будан;
- мавқеъро бо далелу бурҳон ҳимоя кардан;
- таҳлили чуқур ва амиқ;
- иҷро намудани таҳлил.

Ин бозии расмӣ имконият медиҳад, ки бо мақсади таълимӣ истифода намудани дониши назариявӣ ба ташаккулёбии вазифаҳои касбӣ дар фаъолияти амалии омӯзгор мусоидат мекунад.

Бозии расмӣ «Маслиҳати педагогӣ ба падару модарони хонандагон»

Яке аз масъалаҳои мушкил дар соҳаи тарбия, ба ақидаи педагогҳо, робитаи байниҳамдигарии омӯзгор ва падару модарон мебошад. Дар назарияи низоми тарбия хонавода ҳамчун субъекти тарбиявии робитаи байниҳамдигарии муассисаи таълимӣ ва хонавода буда, аз ин ҳамкорӣ судмандии раванди тарбия вобаста аст.

Мақсади бозӣ: Ташаккул додани қобилияти касбии омӯзгор барои ҳалли масъалаи мавҷуда дар муносибат бо падару модарон, маҳорати таҳлил кардани шартҳои пайдоиш ва инкишофи вазъияти проблемавӣ, маҳорати тавсияҳо ё маслиҳатҳои судманд додан ба падару модарон, нигоҳ доштани муоширати инсонпарварона бо падару модарон дар вақти ҳалли масъалаҳои ҷойдошта.

Рафти бозӣ:

Роҳбар ба иштирокчиён мақсад ва вазифа, қоидаҳои ҳамкориҳои бозиро фаҳмонида, зарурияти гузаронидани тавсеаи педагогиро бо падару модарон дар сатҳи баланди касбӣ асоснок менамояд.

Иштирокчиёни бозӣ аз сафи худ гурӯҳи мутахассисонро муайян намуда, ба ду даста ҷудо мешаванд. Ҳар як даста саволҳои тайёр мекунанд, ки волидайн ба педагог дар вақти муошират медиханд. Саволҳо метавонанд гуногун бошанд, одӣ, мантиқдор, бемаънӣ ва ғайра. Ба ҳар як савол вазъияте тасвир карда мешавад, ки ба ақидаи иштирокчиён бояд омӯзгор доир ба вазъият иттилоъ дошта бошад. Имконияти вазъияти воқеие, ки ягон вақт омӯзгор бо он рӯ ба рӯ шуда буд, истифода шавад. Доир ба ҳар як савол даста ҷавобҳои гуруҳии пурраи педагогиро барои тавсия ба волидайн кор карда мебароянд. Ҳар як даста бояд 5-7 саволу ҷавобро фикр карда барояд. Ҷавобу саволҳо аз якдигар пинҳон дошта мешаванд.

Гурӯҳи мутахассисон меъёри баҳодихиро бо ҷавоб-тавсияҳо муайян менамоянд. Баҳогузори дар асоси пурра ва мусбат будан, бо далелу бурҳон будан, амалӣ ва фаҳмо будани тавсияҳо ба падару модарон иҷро карда мешавад.

Дар муддати 15 дақиқаи аввал як даста нақши падару модарони ба назди омӯзгор барои тавсия гирифтани омадаро иҷро менамояд. «Падару модарон» савол медиханд, вазъиятро пурсон мешаванд, вақти додани ҷавоби тавсияҳо ба ҳисоб гирифта мешавад.

Дар вақти «тавсиядиҳӣ» додани саволҳои иловагӣ иҷозат дода мешавад ва баҳси кӯтоҳ миёни «омӯзгор» ва «падари модарон» иҷро мегардад.

Дар 15 дақиқаи дигар дастаҳо мавқеи худро дигар карда, додани тавсияҳоро идома медиҳанд.

Дар ин лаҳза гурӯҳи мутахассисон бо таъя ба меъёри баҳодиҳӣ саволу ҷавобҳоро натиҷагирӣ менамоянд, саҳву иштибоҳи иштирокчиёнро хотиррасон мекунанд.

Гурӯҳи мутахассисон хулосаҳои худ, баҳо ва тавсияҳоро ба иштирокчиёни бозӣ пешниҳод менамоянд. Роҳбар ва иштирокчиён таассуроти худро дар рафти бозӣ баён мекунанд.

Ба ҷои хулоса. Лаҳзаи бозии пешниҳодшуда, албатта, тамоми масъалаҳои тарбияро фаро намегирад. Он танҳо дар муҳокимаи шарикона иштирок карданро ифода намуда, дар ҳалли масъалаи педагогӣ мусоидат менамояд.

Бозии расмӣ «Маҳфили ҳозирҷавобон»

Бозӣ барои мусоидати фаъолгардонии дониш, маҳорати амалӣ ва малака, барпокунии фазои психологӣ дар гурӯҳи хонандагон гузаронида мешавад. Аз иштирокчиён ду даста, ҳайати давраи доварон интихоб карда, дигарон мухлис мешаванд. Дастаҳо пешакӣ бо мавзӯи маҳфили ҳозирҷавобон ошно мегардад, вазифаи хонагӣ мегиранд. Он ҷо пешакӣ саломгӯйии ҳазломез омода месозад. Роҳбар вазифаҳоро пешниҳод мекунад, ки ҳалли ғайристандартиро талаб мекунад.

Рафти бозӣ:

1. Дастаҳо бо саломӣ шодбошӣ якдигарро истиқбол мегиранд. Баромади истиқболӣ чунин лаҳзаро дар бар мегирад:

- баромад бояд мувофиқи мавзӯ бошад;
- мубрамият;
- шакли пешниҳод;
- муддати баромад-10 дақиқа.

2. Дастаҳо се саволро оид ба психологияи шахсияти хонанда омода менамоянд. Вақт барои фикр кардан-1дақиқа.

3.Вазифаи хонагӣ-тафтиши оmodасозии бозии расмӣ доир ба мавзӯ.

4.Озмуни сардори дастаҳо.

5.Озмуни хирадмандон. Аз ҳар даста ду иштирокчӣ интихоб карда мешаванд. Аз онҳо талаб карда мешавад, ки методи ҷолиби ҳалли масъалаи додашударо пешниҳод кунанд.

6. Озмуни мухлисон: ҳалли вазифаи педагогӣ тибқи таҷрибаи корӣ дар мактаб.

7. Озмуни «Ин чӣ бошад?». Вобаста ба ҳаёти муассисаи таълимӣ саволҳо дода мешаванд. Ҳозирҷавобӣ, аниқият ва ҳазл ба назар гирифта мешаванд.

Дар анҷоми озмун ҳайати доварон бозиро натиҷагирӣ мекунанд.

Бозии расмӣ педагогӣ бо ҷузъиёти тренинг

Мавзӯ: «Эҷодкорӣ яке аз ҷузъиёти салоҳиятмандии хонандагони синфҳои ибтидоӣ»

Нақшаи гузаронидан:

Оғози мавзӯи бозии расмӣ.

Лаҳзаҳои ташкилӣ:

Вазифаи 1. Дар коғаз он сифатҳои шахсро нависед, ки эҷодкории ӯро нишон медиҳад.

Вазифаи 2. Машқи «Эълон».

Вазифаи 3. Технология.

Вазифаи 4.Эҷодкорӣ.

Вазифаи 5. Муסיқинавоз.

Вазифаи 6.Байтбарак.

Мақсад, мубрамкунии маҳорати эҷодкории хонандагони синфҳои ибтидоӣ.

Вазифа. Мукаммал кардани маҳорати хонандагон, ташаккул додани маҳорати хонандагон ба эҷодкорӣ, инкишоф додани ҳозирчавобӣ.

Чалб кардани хонандагон ба фаъолияти дастачамъӣ, инкишоф додани маҳорат ва хоҳиши дар якҷоягӣ ҳал намудани вазъиятҳои ба амал омада. Муҳайё намудани шароит барои муошират ва ҳамкорӣ.

Рафти бозӣ. Эҷодкориро ба шакли анъанавӣ ба намуди фаъолияти, ки эҷодкориро тақозо мекунад, ба монанди рассомӣ, шоирӣ, нависандагӣ, эҷоди мусиқӣ нисбат медиҳанд. Эҷодкорӣ дар лаҳзае зарур аст, ки номуайяни бошад, шароити зуд ивазшаванда ҳукмрон бошад. Яъне эҷодкорӣ ин системаи қобилияти эҷодӣ мебошад.

Акнун, дар рафти бозии расмӣ бо ҷузъиёти тренингӣ ба ҷустуҷӯ баромадан саъйи кӯшиш менамоем, ки бо роҳи ғайристандартӣ аз вазъияти стандарт бароем ва, ҳамзамон, сатҳи касбии худро баланд мебардорем.

Лаҳзаи ташкилӣ. Дар рӯйи мизҳо доираҷаҳои ранга гузошта шудааст. Иштирокчиён ба ду даста тақсим мешаванд. Ба хонандагон тавсия дода мешавад, ки даврахоро интихоб намуда, дар гирди миз нишинанд.

Вазифаи 1. Ба хонандагон тавсия дода мешавад, ки аъзои ҳар ду даста он сифатҳои шахсро номбар кунед, ки ба эҷодкорӣ тааллуқ дошта бошанд.

Вазифаи 2. Барои он ки сифатҳои касбии шуморо кадр ва эътироф кунанд, бояд сифатҳои худро номбар кунед.

Машқ. «Таблиғ». Дар 5 дақиқа ҳар ду даста таблиғи эҷодкардаи худро бо матлубияти он омода месозанд ва таъкид мекунанд, ки дигар мутахассисон кори онҳоро иҷро карда наметавонанд. Баъд ин таблиғ эълон карда мешавад. Бо саволҳо нишастагон ба таблиғгарон муроҷиат намуда, ба он эътимод пайдо мекунанд, ки аз хизмати таблиғгарон истифода намоем ё не.

Вазифаи 3. Ба шумо лозим аст, ки тафаккури ғайристандартӣ , ҳозирчавобӣ ва зиракиро дар иҷрои ин машқ нишон диҳед.

Чунончи, вожае пешниҳод мегардад, ки он хосиятҳоро муайян намояд. Масалан:

Беша - шикорчӣ , гург, дарахт бутта, паранда ва ғайра.

Дарё - соҳил, моҳӣ, моҳигир, об ва ғайра.

Вазифаи 4. Шумо бояд расмеро кашед, ки «тиру камон»-ро ифода кунад. Ин ба дастаи якум супорида мешавад. Ба дастаи дуюм супориш дода мешавад, ки расми «ситораҳо дар бораи чӣ орзу мекунанд?»-ро кашед. Дар бораи расмҳоятон гап занед. Оё кашидани чунин расм душвор буд? Душворӣ дар чӣ буд?

Вазифаи 5. Ба шумо пешниҳод карда мешавад, ки мусикинавоз шавед. Як нафар аз даста асбоби мусиқӣ менавозад, дигарон суруд месароянд. Баъд ҷойи дастаҳо иваз мешаванд.

Вазифаи 6. Ба шумо байтбарак кардан зарур аст. Байтбарак дар маводи мавзуи эҷод ва эҷодкорӣ.

Бо ҳамин бозӣ ба охир мерасад.

2.3. Озмоиши хонандагони синфҳои ибтидоӣ оид ба истифодаи бозиҳои расмӣ дар ҷараёни таълим

Пеш аз гузаронидани корҳои таҷрибавӣ мо кӯшиш намудем, ки чигуна аз фанҳои гуногун дар муассисаҳои таълимӣ технологияҳои бозиро истифода мебаранд ва ба андешаи омӯзгорон сабабҳои коҳиши истифодаи технологияҳои бозӣ дар раванди таълим дар чист?

Озмоиши мо бо хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Данғара дар синфҳои ибтидоӣ сурат гирифт. Мақсади озмоиши мо дар муассисаҳои мазкур чунин буд:

- баланд бардоштани донишҳои илмӣ, назариявӣ, методӣ ва маҳорати ҳозирчавобии хонандагон;

- технологияи бозӣ ва усулҳои истифодаи он дар фаъолияти минбаъдаи касбии онҳо;

- омӯзиши комёбиҳои мусбати таҷрибаи педагогӣ ва истифодаи он дар амалия;

- инкишофи баҳодихии сифатӣ ба комёбиҳои худ;

- ташаккули салоҳиятҳои маърифатии хонандагон барои баланд бардоштани саводнокии хонандагони синфҳои ибтидоӣ;

- инкишофи шавқу рағбати хонандагон барои рушди фаҳмиш;

- рушди фарҳанги муоширати хонандагон;

- ташкили бозӣ барои рушди маҳорати инфиродии хонандагон;

- ташаккули фарҳанги касбӣ дар раванди таълим ва тарбия.

Фаъолияти омӯзиширо роҳандозӣ намуда, дар раванди таълим афзалияти бештар додан ба шаклҳои анъанавии таълимро муайян намудем. Маълум гардид, ки усулҳои фаъол дар раванди таълим хеле кам истифода мешаванд ва ё, умуман, мавриди истифода қарор намегиранд.

Аз ин рӯ, самаранокии бозиҳоро дар раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ, пеш аз ҳама, ба шавқу рағбати худинкишофдиҳии онҳо алоқаманд мебошад.

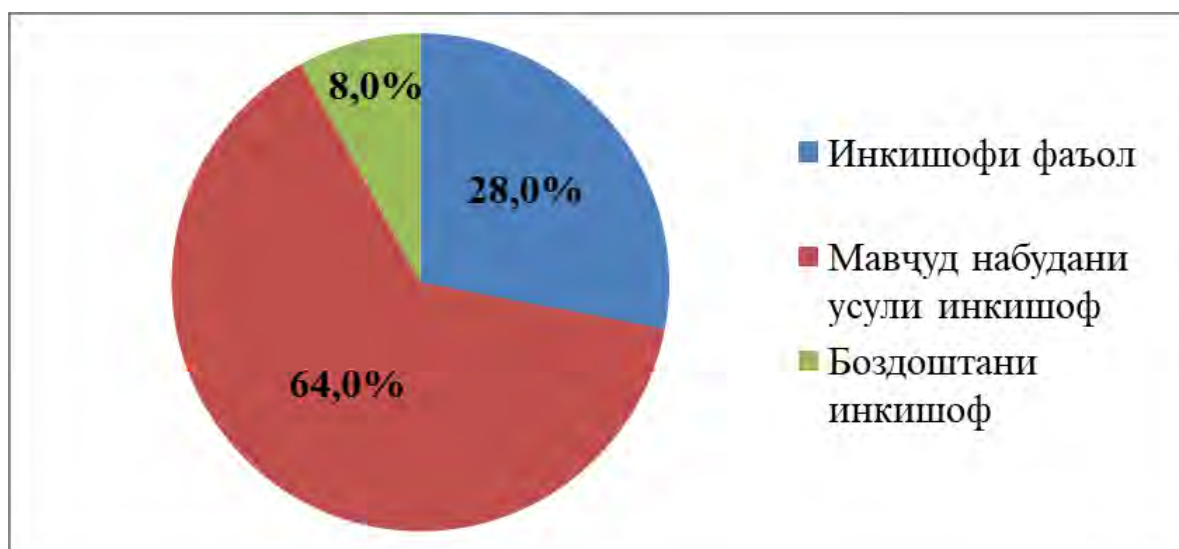
Бо мақсади озмоиш, мо ба таҳлили шавқу рағбати ботинию зоҳирии хонандагони синфҳои ибтидоӣ машғул шудем. Дар навбати аввал дар чараёни озмоиши худ шавқмандии хонандагонро дар интихоби касби худ ва фаъолияти касбии ояндашон муайян намудем. Барои ин аз методи Г.Сваталова «Ташҳиси қобилияти педагог дар худинкишофдиҳӣ»-ро мавриди истифода қарор додем. Мақсад муайян кардани қобилияти инфиродии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар худинкишофдиҳии педагогӣ ва омодашавӣ ба фаъолияти касбии ояндаи онҳо буд ва барои ин усули анкета–пурсишномаҳо истифода намудем. Дар чараёни озмоиш ба хонандагони синфҳои ибтидоӣ (синфи 4) савол пешниҳод гардид ва ҷавоби саволҳо ба қобилияти худинкишофдиҳии

онҳо марбут буданд. Аз рӯйи ҷавоби саволҳо хонандагонро ба се гурӯҳ чудо намудем. Ҳар як гурӯҳ муносибати инфиродиро дар инкишофёбӣ нишон доданд. 1 – инкишофи фаъол; 2 – мавҷуд набудани усули инкишоф; 3 – мавҷуд набудани ҳавасмандии инкишоф.

Ҷадвали 1. Тавсифи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар робита ба худинкишофёбӣ

Инкишофи фаъол (65-45 бал)	Мавҷуд набудани усули инкишоф (44-36 бал)	Мавҷуд набудани ҳавасмандии инкишоф (35 бал ё камтар)
Шавқу рағбат барои васеъ кардани дониш	Мавҷудияти шавқу рағбат ба омӯзиш	Набудани шавқу рағбат нисбат ба омӯзиш
Такмил додани малакаҳои касбӣ	Кам шудани фаъолият дар татбиқи амалӣ	Дарачаи пасти худтаъкидкунӣ
Баланд бардоштани маҳорат ва инкишоф	Номуттасилии инкишоф ва маҳорат	Сатҳи пасти маҳорат ва инкишоф
Худтаъкидкунӣ	Номуттасилии худтаъкидкунӣ	Дарачаи пасти худтаъкидкунӣ
Дарачаи баланди иштирок дар мусобиқаҳо ва ҳозирҷавобӣ	Инкишоф аз шароити амалӣ гардондани чорабиниҳо вобаста аст	Сатҳи пасти техноло- гияҳои инноватсионӣ

Шавқу рағбати хонандагонро омӯзгорон бояд то тавонанд баланд бардоранд, чунки ҳавас пайдо кардани хонандагон аз маҳорати устод вобастагии ногустестанӣ дорад. Омӯзгорон кушиш намоянд, ки дарсҳои мегузашташон якрангу дилбазан нагарданд, машғулиятҳои мегузашташонро содаю фаҳмо ва манфиатнокии онро барои солҳои оянда ба хонандагон фаҳмонанд. Дар ҳамин асос шавқмандии хонандагон нисбат ба дарс баланд мешавад.

Диаграммаи 1. Дарҷаи инкишофёбии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар синфи 4

Аз 50 нафар хонандагоне, ки омӯзгорон аз усулҳои якрангу маъмули таълим истифода бурдаанд мавриди омӯзишу таҳлил қарор додем, дар натиҷа 28%-и хонандагон инкишофи фаъол доштанд, ки ҳамагӣ 14 нафарро ташкил мекарданд, 32 нафарашон бошад дар онҳо усули инкишоф ё номутасилии инкишоф ва маҳорат камтар мушоҳида мегардид, ки 64%-ро ташкил мекард. Дар баробари ин 4 нафар хонанда, ки 8%-ро ташкил мекард нисбат ба омӯзиш умуман шавқу рағбат надоштанд.

Пас аз ин бо гузаронидани машғулиятҳои шавқовар аз фанни математика, шавқмандии хонандагонро пас аз як моҳ мавриди омӯзишу хулосабарорӣ қарор додем, ки чанде аз онҳоро поёнтар мисол меорем.

Тартиб додани масъалаҳо аз ҳаёт ба хонандагон имконият медиҳад, ки дониши дар рафти таълим аз математика гирифтаи худро дар амалия тадбиқ намоянд ва доир ба интихоби касб маълумотҳои муҳим пайдо кунанд. Муҳимаш он аст, ки ҳалли ин гуна масъалаҳо тафаккури хонандагонро инкишоф дода, шавқу ҳаваси онҳоро нисбат ба математика ва корҳои хоҷагидорӣ боз ҳам афзун мегардонад.

Бояд гуфт, ки омӯзиши масъалаҳо дар хонандагон ҳисси меҳнатдӯстӣ, ифтихори миллӣ ва масъулиятшиносиро мепарварад.

Ҳоло якчанд масъалаҳои шавқовар ва муаммоҳо, ки ҳалли онҳо дар навбати аввал ба шогирдон ҳамчун спориш пешниҳод мешавад.

1. Дар лаъли 5-дона себ буд. Себҳоро ба 5-кас тарзе тақсим карданд, ки дар лаъли ягон дона себ боқӣ намонд. Тақсим чӣ гунна иҷро шуд?
2. Дар болои миз 11-лампа фурузон буд, чортоашро хомӯш карданд. Чанд лампаи фурузон боқӣ монд?
3. Дар 100 метр дарозӣ 20 дарахт шинонида шудааст ва байни дарахтон якхела фосила дорад, муайян намоед, ки байни дарахтон чанд метр фосила гузошта шудааст.

Ба ҳамин монанд мисолу масъалаҳои шавқовар зиёданд, ки омӯзгоронро мебояд бо ҳамин усул машғулиятҳои гузаронанд.

Ҳал кардани масъалаҳои шавқовар дар дарсҳои математика боварӣ ҳаст, ки шавқи хонандагонро ба ин фан то дараҷае ҳам бошад баланд бардшта, ба худомӯзии онҳо роҳ мекушояд. Ба мақсад мувофиқ аст илова ба дарсҳои математика чунин масъалаҳои шавқовар дар маҳфилҳои математика ва шартҳои саволу ҷавоб ба таври васеъ истифода бурда шавад.

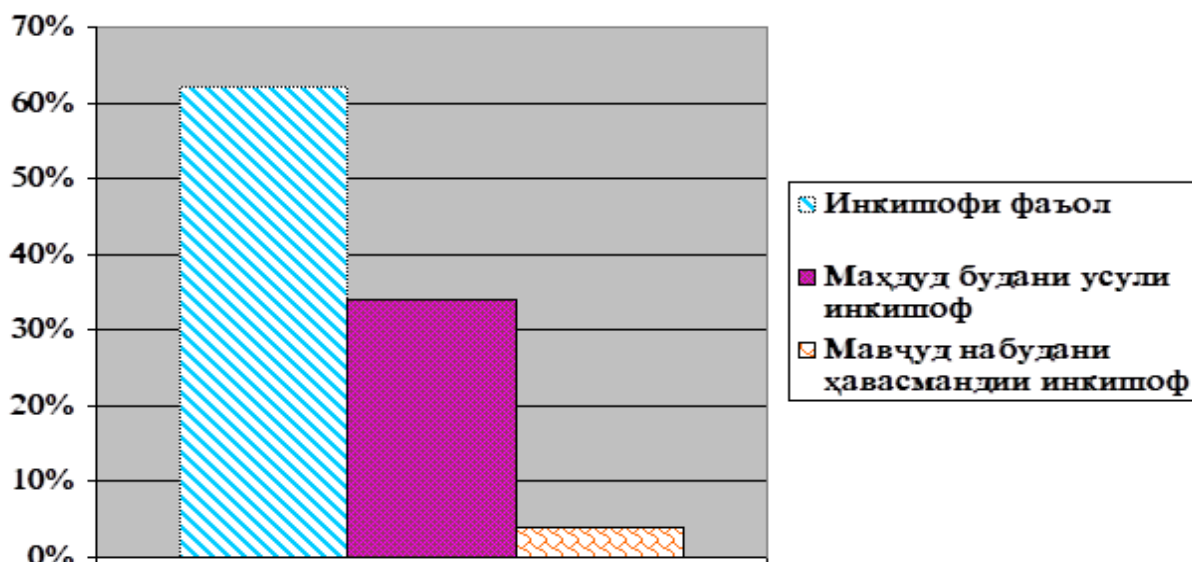
Таълими математика дар хурдсолӣ, хусусан дар зинаҳои ибтидоӣ бедор кардани шавқу ҳаваси хонандагон ба ин фан хеле ғоиданок аст. Аммо аксари омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ба хонандагон математикаро фанни душворфаҳм муаррифӣ карда, рағбати онҳоро аз ин фан дур мезозанд. Аз ин рӯ, таълими математика дар зинаҳои асосӣ, умумӣ ва умуман дар муассисаҳои таълимӣ мушкилтар мешавад. Омӯзгори фанни математикаро зарур аст, ки ба китобҳои дарси банд нашуда, аз адабиёти иловагӣ низ истифода барад, аз усулҳои якрангу дилгиркунандаи дарси берун баромада, усулҳои наву ғоиданоки таълими ин фанро сармашқи кори худ қарор диҳад.

Дар баробари сайқал додани дониши худ омӯзгори математика вазиғдор аст, ки шаклҳои гуногуни ҳавасмангардонии хонандагонро нисбати ин фан ҷустуҷӯ намудани шавқу ҳавас ва ҷалб кардани

хонандагонро ба ин фан дар ҳал кардани масъалаҳои шавқовар ва муаммоҳоро мебинам.

Ҳамин тариқ пас аз гузаронидани якчанд машғулияти шавқовар таваччуҳи хонандагонро нисбати машғулиятҳо пурсон шудем, алақай аксарияти хонандагон аз гузаронидани чунин машғулиятҳо розӣ мебошанд ва фаъолнокиашон нисбатан баланд гардидаанд, ки дар диаграммаи зерин натиҷаи онро ҷойгир намудаем.

Дар раванди таҳқиқоти таҷрибавӣ манфиати бозиҳои расмӣ ва масъалаҳои шавқоварро аниқ намудем, ки ташаккули тасаввуроташон инкишоф ёфтаанд.

Диаграммаи 2. Дарачаи инкишофёбӣ ва ҳавасмандии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар синфи 3 пас аз гузаронидани мағулиятҳои шавқовар

Аз рӯйи натиҷаи озмоиш ба чунин хулоса омадем, ки аз 45 ҳол болоро дар 31 нафар хонандагон, ки 62%-ро ташкил медиҳад, 36 то 44 ҳолро дар 27 нафар хонандагон, ки 34%-ро дар бар мегирад ва камтар аз 35 ҳолро дар 2 нафар хонандагон, ки 4%-ро нишон медиҳад, муайян намудем.

Дар натиҷаи озмоиш муайян гардид, ки 34% хонандагон стратегияи устувори илмомӯзир камтар доранд, гарчанде ки онҳо кӯшиш барои худинкишофдиҳӣ ва фаъолнокӣ доранд. Самт ва меъёр барои саводнокӣ, пеш аз ҳама, ба омилҳои шахсӣ ва касбӣ вобаста мебошад. Бояд қайд намоем, ки ин гурӯҳи хонандагон имконияти воқеии ба дарачаи

инкишофи фаъл гузаштанро доранд. Шумораи ками хонандагони синфҳои ибтидоӣ, яъне 4%, умуман, шавқмандӣ ба худинкишофдиҳиро нишон надоданд. Бинобар ин, зарурияти гуногунранг ва пурмазмун гузаронидани машғулиятҳои дарсӣ барои омӯзгорон ба миён меояд ва он ба ҳалли вазъияти проблемавӣ бояд равона карда шавад.

Таҳқиқот ва озмоиши мо дар чараёни омӯзиш нишон дод, ки қаноатманд набудани хонандагон аз машғулиятҳои якранг ва шавқманд набудани хонандагон дар раванди таълим ба пуррагӣ ба истифодаи шаклҳои анъанавии таълим додан аст. Дар ин ҳолат хоҳ-нохоҳ корҳои методӣ иқтисори фаъолиятро доро намебошанд. Ҳайати педагогон дар амалӣ кардани методҳои фаъл дар раванди таълим ташаббус зоҳир наменамоянд.

Бо мақсади баланд бардоштани дараҷаи корҳои методӣ ва ба раванди таълим пурра ҷалб ва шавқманд кардани хонандагона зарур аст, ки дар раванди таълим шаклҳои фаъоли кор ва методи фаълро истифода намуд. Дар якҷоягӣ бо шаклҳои методҳои анъанавӣ истифода бурдани шаклҳои методҳои фаъл раванди таълимро судманд намуда, шавқмандии хонандагонро бештар карда, ба ҳалли вазифаҳои педагогӣ мусоидат менамояд. Дар истифодаи методҳои фаъл нақши бозиҳои расмӣ назаррас мебошанд. Зеро дар раванди истифодаи бозиҳои расмӣ на танҳо фаълнокии хонандагон бештар мегардад, балки он ба ташаккули малакаҳои муоширатӣ, маҳорати ҳал намудани мушкилот дар муҳлати кӯтоҳ оварда мерасонад. Ҳамчунин, бозиҳо қобилияти хонандагонро ба тафаккури эҷодӣ равона намуда, онро инкишоф медиҳанд.

Пеш аз он ки мо ба истифодаи бозиҳои расмӣ оғоз намоем, тавачҷуҳи худро аввал ба методҳо ва корҳои назариявии анъанавӣ равона намудем, то ки тасаввуроти аниқро дар раванди таълим ба даст оварем.

Барои он ки фаъолияти педагогӣ хусусияти судмандро дошта бошад, бояд чунин меъёрхоро доро бошад:

1. Системавӣ - мувофиқати мақсад ва вазифаҳои мазмун ва шаклҳои корҳои методӣ;

2. Тафриқавӣ - меъёри дуҷуми судманди корҳои методӣ ба шумор меравад. Ин, пеш аз ҳама, ба корҳои методи инфиродӣ ва гурӯҳӣ вобаста ба дараҷаи касбият, омода будан ба худинкишофдиҳӣ алоқаманд мебошад. Се дараҷаи маҳорати муайян гардидааст: паст; миёна (чустучӯӣ); баланд (бомаҳорат).

3. Даврагӣ – дараҷаи самараноки корҳои методӣ. Раванди корҳои методӣ давраи муайяно дар бар мегирад:

- назариявӣ – дарк ва фаҳмиши усулҳои пешқадам;

- методӣ – омӯзиши намунаҳои таҷрибаи пешрафта ва таҳияи тартиби инфиродии усули худ;

- амалӣ – коркарди мустақилонаи технологияи нави тарбиявӣ дар раванди таълим ва тарбия;

- таҳлилӣ – муайян намудани натиҷаи корҳо ва таҳлили мушкилиҳо ва чустучӯи роҳҳои бартараф кардани онҳо.

Таҷриба. нишон дод, ки дар раванди озмоиш чунин корҳо ва шаклҳои методӣ дар истифодаанд:

1. Назариявӣ - лексия, конференсияҳои илмӣ-назариявӣ, семинарҳои назариявӣ ва тарбиявӣ, машваратҳо, ауксионии дониши педагогӣ, омӯзиши адабиёт;

2. Методӣ-машваратҳои методӣ, мухтасари таҷрибаи пешрафта, семинар, тренингҳои педагогӣ, ауксионии донишҳои методӣ, конференсияҳои илмӣ-методӣ, семинарҳои педагогӣ-методӣ.

3. Амалӣ-таҷрибавӣ, сайёҳатҳо, ташкили лабораторияҳои эҷодӣ, семинарҳои илмӣ-амалӣ, семинар, конференсия, мизи мудаввар.

4. Таҳлилӣ – бозиҳои ташкилӣ, эстафетҳои таҷрибаи педагогӣ озмуни маҳорати педагогӣ, ақидаҳои методӣ.

Шакл ва методҳои ташкили корҳои педагогӣ вобаста ба омилҳои зерин иваз мешаванд ва нава мегарданд:

- сиёсати давлат дар соҳаи маориф, қонунҳо ва ҳуҷҷатҳои давлатӣ;

- дараҷаи фарҳанги омӯзгорон, омодагии методи онҳо, нишондиҳандаҳои шахсӣ ва касбӣ дар фаъолияти онҳо;

- фазои ахлоқӣ-психологӣ дар гурӯҳ, имкониятҳои моддиву техникӣ барои ташкили корҳои методӣ;

- омӯзиши таҷрибаи яқдигар дар ҳайати педагогӣ, дараҷаи омодагии роҳбарияти муассиса, банизомдарории корҳои методӣ;

- вазъияти аниқ дар ҳайати кормандон, муносибатҳои байни омӯзгорон, омӯзгорону донишҷӯён ва омӯзгорону роҳбарон.

Шакл ва усулҳои кориро аз рӯи меъёри муайяни дар раванди имрӯзаи таълим ҷойдошта ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст.

1. шакл ва усулҳои анъанавӣ:

- ҷамъомади методи омӯзгорон;

- семинар ва корҳои амалӣ, масъалагузорӣ (машғулиятҳои амалӣ вобаста ба масъалаҳои ҳалталаб);

- рӯзи ягонаи методӣ;

- таҷрибаи пешрафта;

- фаъолияти ҳайати педагогӣ дар интихоби мавзӯи илмӣ-методӣ;

- конференсияҳои илмии педагогӣ, хониши педагогӣ, ҳисоботи эҷодӣ.

2. Усулҳои фаъол (инноватсионӣ):

- давраи калон;

- мизи мудаввар;

- бозии расмӣ;

- мубоҳиса;

- пӯли методӣ;

- мастер-класс;

- тренинг;

- масъалаҳои педагогӣ.

Дар назди роҳбарияти ҳар як муассисаи таълимӣ масъалаи чи тавр фаъол намудани хонандагон масъалаи мубрам маҳсуб меёбад. Чи тавр фаъолияти омӯзгори алоҳидаро ҳал намуда, онҳоро ба раванди

фаъоли таълим равона намудан низ масъалаи ҳалталаб мебошад. Ҳамчунин, ташаккули маҳорати ба фаъолияти таҳқиқотӣ ҷалб намудани педагогҳо масъалаи муҳими ҷорӣ барои ҳайати педагогӣ ба шумор мераванд. Ин ҷо масъалаи навоарӣ ва истифодаи усули фаъол метавонанд дар ҳалли мушкилоти ҷойдошта мусоидат намоянд.

Навоарӣ (инноватсия) ба тамоми фаъолияти касбии инсон хос аст ва аз ин ҷост, ки масъалаи омӯзиш таҳлил ва истифодаи онҳо хеле муҳим аст. Навоарӣ худ аз худ ба вуҷуд намеояд. Он натиҷаи ҷустуҷӯ, таҳқиқи илмии муҳаққиқон, омӯзгорон, ҳайати педагогӣ мебошад. Эҷод кардани ягон чизи нав худ навоарӣ мебошад. Имрӯз дар натиҷаи дигаргуниҳои азими технологӣ, сарчашмаҳои иттилоот рӯз то рӯз меафзояд. Ҳаҷми донишҳои илмӣ низ меафзояд. Бинобар ин, дар ин ҳолат фаъолият кардани омӯзгорон тавассути истифодаи усулҳои ғайрианъанавӣ, яъне бо усулҳои навин имконпазир мегардад.

Дар раванди кори методии педагог аз ҳама омили муҳим худинкишофдиҳӣ мебошад. Муҳим он аст, ки дар кори методӣ кумаки воқеӣ ва судмандро бояд аввалиндараҷа ба педагог кард.

Дар раванди баланд бардоштани сатҳи салоҳиятнокии хонандагон технологияи маърифатии муосир нақши муҳимро мебозад. Барои он ки, омӯзгор дар раванди таълим бо технологияи нав фаъолият намояд, вай бояд ин технологияро омӯзад ва бо як омодагии касбӣ онро дар фаъолияти касбии худ истифода барад ва шогирдон аз машғулиятҳои гузаронидаи устод қаноатманд бошанд.

Чи тавре, ки дар боло зикр гардидааст яке аз усулҳои фаъол, ки солҳои охир ба истифодаи васеъ дар раванди таълим назаррас аст, бозии расмӣ мебошад.

Ба ақидаи А.В. Петров бозии расмӣ ин шакл ва усули таълимӣ мебошад, ки модели иҷтимоии ҷанбаҳои мазмуни фаъолияти касбии шахсро таъмин менамояд. Бозӣ барои коркарди маҳорат ва малакаи касбӣ равона карда мешавад. Дар бозии расмӣ фаъолияти касбии таълимгирандагон бо истифодаи модели тақлидӣ-бозӣ таъмин карда

мешавад, ки мазмун, технология ва инкишофи фаъолияти касбии мутахассисро судманд намуда, ба инкишофи он мусоидат менамояд.

Барои он ки ба шакли дуруст ва зарурӣ бозии расмиро коркард намоем, шакли принципалии мавзӯро аниқ карда, мақсади бозиро муайян намудан лозим аст. Дар мавзӯи бозӣ хусусияти фаъолият, тартиби низомот ва шароити ҳолат муайян карда мешавад. Барои он, ки мақсадро дуруст гузорем, бояд ба чунин саволҳо ҷавоб дод:

1. Барои чӣ бозиҳои расмӣ гузаронида мешавад?
2. Барои кадом таълимгирандагон пешниҳод мегардад?
3. Чиро бояд омӯзанд?
4. Чӣ хел натиҷаҳо бояд ба даст оянд?

Дар вақти гузоштани мақсад бояд мақсадҳои таълимии аз мақсади иштирокчиёни бозӣ, ки худи онҳо тибқи нақшаҳояшон мегузоранд, фарқ кард. Мақсадгузориҳои бозӣ дар нақшаи воқеӣ ва нақшаи шартӣ амалӣ мегардад. Дар нақшаи воқеӣ мақсадҳои дидактикӣ ва тарбиявиро фаро гирифта, нақшаи шартӣ мақсади бозиро дар бар мегирад.

Коркарди асосии бозии расмӣ ин сохтани модели (амсилаи) тақлидӣ ва бозӣ, ки якдигарро пурра мекунанд, мебошад.

Модели тақлидӣ ҷузъиёти фаъолияти воқеии интихобшударо инъикос менамояд ва дар як вақт амсоли модел ва объекти тақлидии фаъолияти касбии мутахассис дар раванди таълим мебошад.

Модели бозӣ бошад, тасвири кори иштирокчиёни бозӣ бо модели тақлидӣ буда, мазмуни фаъолияти касбии мутахассисонро муайян менамояд. Шартӣ муваффақияти бозӣ интихоби дурусти мавзӯ, интихоби шарикон, ба ҳисоб гирифтани қобилияти инфиродии онҳо, иштирокчиёни ду гурӯҳ, коркарди амиқи вазифаҳои мустақилона ба ҳисоб меравад. Фароҳам овардани фазои рақобатӣ муносибатҳои эҷодкоронаи иштирокчиёни бозиро нисбат ба ҳалли вазифаҳои дар пеш гузошта таъмин менамояд.

Омодасозии бозиро танҳо бо адабиёти таълимӣ маҳдуд набояд кард. Беҳтар мешуд саёҳат ба истехсолот, омӯзиши таҷҳизот, ташкили кор барои ҷамъоварӣ ва таҳлили иттилооти ташкилӣ-иқтисодиро дар якҷоягӣ бо омӯзиши адабиёти таълимӣ роҳандозӣ намуд.

Тибқи мушоҳидаҳо ба хулосае расидем, ки натиҷаҳои педагогии истифодаи бозии расмиро дар муассисаҳои таълимӣ ҳамчун воситаи босифат ва самаранок кардани раванди таълим қабул намоем. Ҳамчунин, ворид кардани бозии расмӣ ва истифодаи он дар раванди таълим сифату мазмуни таълимро самаранок, шавқмандии омӯзгорон ва толибилмонро афзун менамояд, ба инкишофи касбият мусоидат мекунад. Бинобар ин, истифодаи бозии расмӣ дар раванди таълим дар якҷоягӣ бо усулҳои анъанавӣ таъсири амиқи назаррасро мегузорад.

Ба ғайр аз ин мо бозии расмӣ дар хонандагони синфи 4-уми муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии № 70 гузаронидем. Мақсади кори озмоишии мо дар раванди таълим гузаронидани як қатор бозии расмӣ буд. Қаблан хонандагонро барои гузаронидани бозии расмӣ омода намудем. Барои гузаронидани бозии расмӣ ҳамаи шароит муҳайё буд. Барои ин мо маҷмуи методии бозии расмиро коркард намудем, ки барои самаранок гаштани дониш, малака маҳорати хонандагон мусоидат менамояд:

Бозии расмӣ №1 дар хонандагони синфи 4-ум

«Марафони педагогӣ»

Мақсади бозии расмӣ – мусоидат барои инкишофи фарҳангӣ ва лаёқатмандии хонандагон.

Вазифа: Дар ҷараёни бозии расмӣ салоҳиятҳои калидии касбиро дида баромадем. Дар хонандагон тасаввуротро дар бораи салоҳиятҳои муҳим, фаъолнокӣ тавассути амсиласозӣ ва ҳамкориҳои гурӯҳӣ пайдо кардан вазифаи асосии бозии расмӣ ба шумор меравад.

Бозии расмӣ мазкур аз 5 давра иборат аст.

1. Даври ташкилӣ – хонандагон ба гурӯҳҳо ҷудо шуда, аз ҳар як гурӯҳ се хонанда ба саволҳо ҷавоб медиҳанд. Чунончӣ:

- Кадом хонандаро шумо комёб меҳисобед? Ёро бо дастаи худ гиред

- Дар байни шумо хонандае ҳаст, ки аз дигарон фарқ кунад? Интихоб шуд ва ӯ ба даста ҳамроҳ шуд.

- Дар бораи андешаи пинҳонии худ шумо бо кӣ меҳостед суҳбат ороед?

- Кадом хонандаро шумо педагоги идеалӣ дар оянда мешуморед? Онро ба дастаи худ даъват намоед.

Хонандагон аз ҳисоби ҳамсабақон дастаҳои худро пурра намуданд ва ба се даста ҷудо шуданд.

2. Даври муҳимияти дониш. Ба хонандагон супориш дода шуд, ки худро дар ҳамкорӣ бо ҳамдигар дар муассисаи таълимӣ ҳамчун омӯзгор тасаввур кунанд;

3. Даври амсиласозӣ - ба иштирокчиёни ҳамаи дастаҳо супориш дода шуд, ки шахсият ва омӯзгори идеалиро офаранд ва ба саволҳои зер ҷавоб гӯянд: «Кадом хусусиятҳои шахсиро бояд омӯзгор дошта бошад», «Кадом андешаи шахсии худро шумо меҳохед ба аҳли башар пешниҳод намоед?»;

4. Дар ин давр аз ҳар як даста сардор акси тахайюли педагоги идеалиро пешниҳод намуданд. Байни иштирокчиён мувоҳида дар атрофи акси педагоги идеалӣ барпо гардид. Мувоҳида тавассути ба якдигар пешниҳод кардани саволҳои роҳандозӣ гардид;

5. Давраи рефлексӣ. Бозӣ ҷамъбаст карда шуд, ҳайат барои баҳогузори омода буд;

Бозии расмии мазкур тасодуфӣ интихоб нагардидааст. Зеро, сифати кори методӣ, пеш аз ҳама, аз фарҳанги касбии омӯзгор вобаста аст. Бинобар ин, гузаронидани бозӣ барои ташаккули фарҳанги педагогӣ мусоидат намуд.

Бозии расмии №2. «Маҳорати омӯхтан ва суҳанварӣ намудан»

8.	Комилов Абубакр	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	30
9.	Қрбонзода Гулафзо	+	+	-	-	+	+	-	-	-	+	50
10.	Қосимзода Сабрина	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	40
11.	Мирзоева Муборак	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	30
12.	Мирзобекова Майрам	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-	50
13.	Муҳибллоев Яҳё	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	30
14.	Нодиров Аслиддин	+	-	-	+	-	+	+	-	+	-	50
15.	Назаров Алишер	-	+	+	+	-	+	-	-	+	-	50
16.	Наврӯзов Ислом	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	60
17.	Плодзода Меҳрона	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	40
18.	Сафаров Навруз	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	60
19.	Табаров Муҳаммад	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	40
20.	Файзллоева Сабрина	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	30
21.	Шарипова Нигора	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	30
22.	Шарипова Басира	+	+	-	-	+	+	-	-	+	-	50
23.	Шерхонзода Мҳаммад	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	30
24.	Ҷамилов Иброҳим	+	-	+	-	+	+	-	-	-	+	50
25.	Юсфзода Фатҳиддин	+	-	-	+	+	+	-	-	+	-	50

Пас аз гзаронидани машғулиятҳои гуногунранг, шавқовар ва истифодаи бозиҳои расмӣ имконияти баланд бардоштани савияи дониши хонандагон мавҷд мебошад.

Дар синфи «4^A»-и МТМУ-и №70 дараҷаи донишандузии миёна буда, фаҳмиш дар бораи «вақт» на танҳо дар дараҷаи фаҳмиши маишӣ аст, балки дар худ заминаи самаранок гзаронидани вақтро доро мебошанд. Ин нишон медиҳад, ки наврасон кӯшиш мекунанд мафҳуми доништашонро шарҳ диҳанд. Ҳисоби миёнаи ҳолҳои тасаввуроти иқтисодӣ дар синфи «4^A»-и МТМУ-и №70 дар марҳилаи дуум ба 61,2% мерасад (ҷадвали 3).

Ҷадвали 3. Дараҷаи ташаккули тасаввурот дар хонандагони синфи озмоишӣ (марҳилаи 2, синфи «4^A»-и мактаби №70)

№ р/б	Фамилия, ному насаб	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Ҷавобҳои дуруст, %
1.	Аюбова Гулрухсор	+	+	+	+	-	+	+	-	+	-	70
2.	Абдухалилов Навруз	+	+	-	+	+	+	+	-	+	-	70
3.	Гадоева Судоба	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	80

4.	Боймродзода Зафар	+	+	+	-	+	-	-	-	+	-	50
5.	Боймуродзода Ҳасан	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	80
6.	Вуломова Оиша	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	70
7.	Давлатмуродова Дилноза	+	+	-	+	-	+	-	+	-	-	50
8.	Комилов Абубакр	-	+	+	+	+	-	+	-	+	-	60
9.	Қрбонзода Гулафзо	+	+	6	-	+	+	-	-	+	+	70
10.	Қосимзода Сабрина	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	60
11.	Мирзоева Муборак	+	+	+	-	+	+	-	-	-	-	50
12.	Мирзобекова Майрам	+	+	+	-	+	+	+	-	+	-	70
13.	Муҳибллоев Яҳё	+	-	+	-	+	-	-	+	-	+	50
14.	Нодиров Аслиддин	+	-	-	+	-	+	+	-	+	+	60
15.	Назаров Алишер	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	60
16.	Наврузов Ислон	+	+	+	+	+	+	-	+	-	-	70
17.	Плодзода Меҳрона	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	50
18.	Сафаров Навруз	+	+	+	+	+	+	7	-	-	-	70
19.	Табаров Муҳаммад	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	60
20.	Файзллоева Сабрина	-	+	+	-	+	-	-	+	+	-	50
21.	Шарипова Нигора	+	+	-	+	+	-	-	-	-	+	50
22.	Шарипова Басира	+	+	-	-	+	+	+	-	+	-	60
23.	Шерхонзода Мҳаммад	+	-	+	+	+	-	-	+	-	+	60
24.	Ҷамилов Иброҳим	+	-	+	-	+	+	+	-	+	+	50
25.	Юсфзода Фатҳиддин	+	-	-	+	+	+	+	-	+	-	60

Аз таҳлили чадвал бармеояд, ки дар марҳилаи дуҷуми санҷиши хонандагон ғоизи азхудкунӣ нисбати санҷиши яқум 20,4% баландтар буд.

Дар марҳилаи назоратӣ дар ҳар ду гурӯҳи таҷрибавӣ шавқу ҳаваси хонандагон нисбати машғулиятҳо мушоҳида гардид. Шавқу ҳаваси хонандагон барои ҷустуҷӯи воситаҳои нави таълимию тарбиявӣ барои баланд бардоштани сифати таълим мусоидат менамояд.

Дар марҳилаи дуҷум корро дар самти ташаккули асосҳои дониш анҷом додем. Дар ин марҳила ба хонандагон вазифа пешниҳод гардид, ки барои бозҳои расмӣ пеш аз ҳама барои ташаккулёбии маҳорати суҳанварии хонандагон равона гардида буданд. Бинобар ин, ба мазмуни бозҳо ҷанбаҳои гуногуни ғаъолият ворид карда шуданд.

Аҳамияти бештарро дар шароити имрӯзаи маориф салоҳияти муоширатӣ ва маҳорати ҳал карда тавонистани вазифаҳои ҳархела дар

вазъиятҳои гуногун дар бар мегирад. Он дар вақти истифодаи супоришҳо роҷеъ ба вазъиятҳои гуногун тавассути усули «ангезиши зеҳн», ки мо аз он истифода намудем, роҳи ҳалли худро меёбад.

Ҳамчунин, бозӣ нишон дод, ки дар чараёни он раванди муттаҳидшавии ҳайати иштирокчиён сураат гирифт:

- дар чараёни бозӣ дар байни ҳайати иштирокчиён муоширати расмӣ амалӣ гардид;

- маҷмӯи арзишҳо, мафҳумҳо ва нуқтаи назари ягона пайдо гардид;

- акси он сифатҳои касбии омӯзгор, ки мақбули ҳайати омӯзгорӣ мебошанд, аниқ карда шуд;

- дар фазои бозӣ мунтазам муташанниҷии (шиддатнокии) психологӣ дар рафти муоширати омӯзгорони оянда аз байн рафт.

Ғайр аз ин, дар раванди бозӣ тафаккури педагогӣ инкишоф ёфт. Ҳамчунин малакаи воридкунии технологияи нав ва муносибат карда тавоништан дар вазъияти нокифоя будани вақт ташаккул ёфт.

Аҳамияти бештари озмоиши мо дар он буд, ки бозӣ ба ташаккули малакаи худомӯзӣ ва кӯшиш барои худинкишофдиҳӣ мусоидат намуд. Дар вақти муошират бо хонандагон ташаккули шавқмандии психологӣ барои инкишофи касбӣ ба вучуд омад. Бинобар ин, маҷмуи бозиҳои расмӣ ба ин нуқта равона гардида буданд:

- омодагии хонандагон барои машғулиятҳои фаннӣ;

- ташаккули шавқмандӣ ба худинкишофдиҳӣ ва худомӯзӣ;

- инкишофи маҳорату малакаи хонандагон;

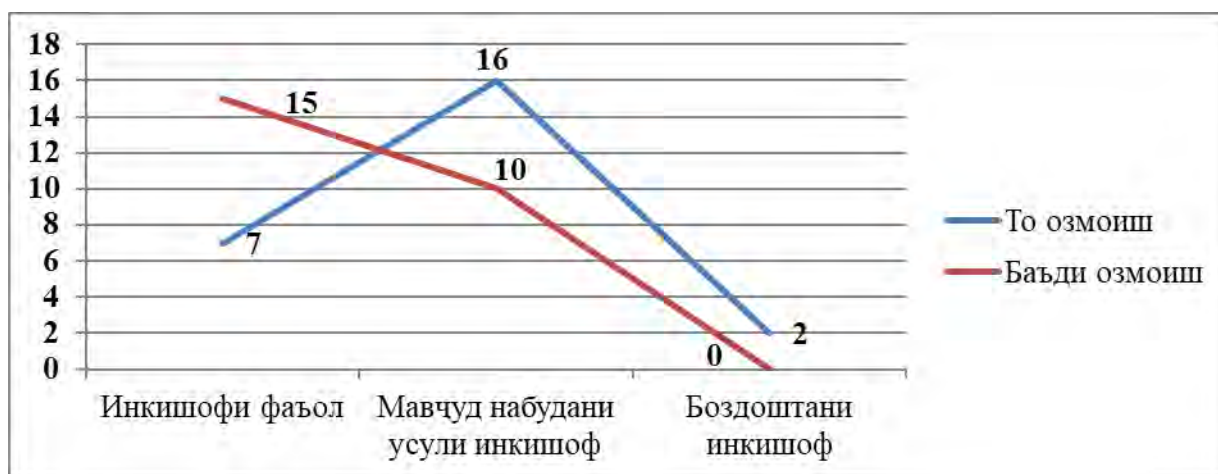
- бунёди ҳайати мустаҳкам ва судманд;

- баланд бардоштани маҳорату малакаи муошират ва суҳанварии хонандагон.

Бозиҳои гузаронидашуда ва малакаҳои азхудкардашуда минбаъд ба инкишофи нутку тафаккури хонандагон таъсири мусбат мерасонанд. Бозиҳои барпо кардашуда аҳамияти назариявӣ, амалӣ ва маърифатӣ доранд. Аз тарафи хонандагон зарурияти ворид кардани маҷмуи бозиҳои

расмӣ, ҳамчун, методи фаъоли таълим эътироф гардид. Бо мақсади муайян кардани судмандии бозиҳои расмӣ аз тарафи мо шавқмандӣ ва қобилияти худинкишофдиҳии санчида шуд ва чунин натиҷаҳо ба даст омад:

Афзоиши тағйирёбии шавқмандӣ ва маҳорати суханвари хонандагони синфҳои ибтидоии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №20-и ноҳияи Данғара ва қобилияти онҳоро нисбат ба худинкишофдиҳӣ муайян намуда, то гузаронидани бозӣ ва баъди он муайян намудем.

Диаграммаи 3. Ҷараёни инкишофи тағйирот дар қобилияту маҳорат ва худинкишофёбии хонандагони синфи 4 пеш аз таҷриба ва баъд аз он

Ҳамин тарик, шумораи хонандагоне, ки дар онҳо дараҷаи худинкишофдиҳӣ ё мавҷуд набуд, ё кам буд, тавассути истифодаи усулҳои фаъол, яъне гузаронидани бозиҳои расмӣ сатҳи онҳо дар худинкишофдиҳӣ ва кӯшиши онҳо ба болоравӣ майл намуд.

Дар бораи гузаронидани бозиҳои расмӣ дар байни хонандагони синфҳои ибтидоӣ ва зарурияти гузаронидани он таҳқиқот анҷом дода шуд. Озмоиш ва таҳқиқот бо мақсади муайян намудани савияи дониши хонандагони синфҳои ибтидоӣ гузаронида шуд. Мақсади асосӣ муайян намудани дараҷаи тафаккур ва фаҳмиши хонандагон, мақсаднокӣ, фаъолиятнокӣ ва баланд бардоштани лаёқатмандии суханварӣ ба нақша гирифта шуд.

Объекти асосии озмоиш таҳсилкунандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ноҳияи Данғара буд ва мақсад баланд бардоштан ва шавқмандии хонандагонро ҳангоми машғулиятҳо бо истифодаи бозиҳои расмӣ мебошад. Ҳангоми гузаронидани озмоиш қобилияти суҳанварии хонандагон ва фаҳмиши машғулиятҳои дарсӣ аз тарафи муҳассилин мавриди таҳқиқу хулосабарорӣ қарор дода шуд. Санчиш дар синфҳои 3^А, 3^Б –и МТМУ-и №20 ва синфҳои 4^А, 4^Б-и МТМУ 70-и ноҳияи Данғара гузаронида шуд. Озмоиш дар се марҳила доир гардид:

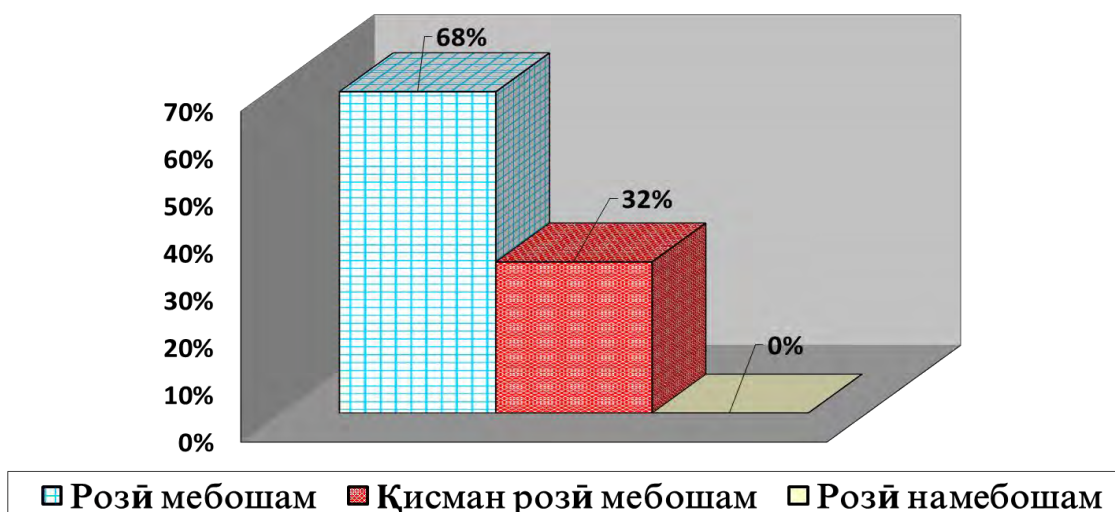
1. Марҳилаи муайяннамоӣ. Дар ин марҳила назорати дониш ва маҳорати наврасон дар натиҷаи гузаронидани суҳбат, пурсишҳои тестӣ муайян гардид. Дарачаи фаҳмиши наврасон нисбат ба машғулиятҳои дарсӣ ҳангоми истифодаи бозиҳои расмӣ муайян карда шуд.

2. Марҳилаи ташаккулёбӣ. Дар ин марҳила ба наврасон вазифаҳои муҳим дода шуд.

3. Марҳилаи санчишӣ. Дар ин марҳила санчиш, таҳлили дониш ва маҳорати суҳанварии наврасон гузаронида шуд.

Мақсади ниҳоии озмоиш ба он равона карда шуд, ки дарачаи ташаккули тасаввуроти наврасон ҳангоми гузаронидани бозиҳои расмӣ муайян гардид.

Дар хонандагон сифатҳои муҳим, аз он ҷумла, фаҳмиш ва маҳорати суҳанварӣ муайян гардид. Ҳамин тариқ бо наврасон дар мавриди аз ҷониби омӯзгорон гузаронидани машғулиятҳо бо истифодаи бозиҳои гуногун дар шакли тестӣ ва дар шакли шифоҳӣ (суҳбат) санчиш гузаронида шуд. Ба наврасон шарҳи чунин маҳфумҳо пешниҳод гардид: «аз дарси гузаронидаи устод бо истифодаи бозиҳо шавқманд мебошед ё не». Натиҷаи ҷавобҳо муайян гардид. Холҳои гирифтаи хонандагон дар аввал нисбатан паст буд. Дар аввал ба хонандагон машғулияти дарсӣ бе истифодаи бозиҳо гузаронида шуд. Дар натиҷа аз хонандагон ба тариқи тестӣ ҷавоб гирифтём. Дар ҳар варақча се вариант бо чунин матн пешниҳод шуда буд: а) аз дарси устод розӣ мебошам; б) аз дарси устод қисман розӣ мебошам; в) аз дарси устод розӣ намебошам.

Диаграммаи 4. Ризоияти хонандагон аз чараёни дарс бе истифодаи бозӣ

Дар марҳилаи дуюм бошад пас аз гузаронидани машғулияти дарсӣ бо истифодаи бозиҳои расмӣ боз ба тариқи тестӣ ҷавоб гирифтём. Дар ҳар варақча шаш вариант бо чунин матн пешниҳод шуд: а) аз машғулияти дарсии устод бе истифодаи бозиҳо розӣ мебошам; б) аз машғулияти дарсии устод бе истифодаи бозиҳо қисман розӣ мебошам, в) аз машғулияти дарсии устод бе истифодаи бозиҳо розӣ намебошам; г) аз машғулияти дарсии устод бо истифодаи бозиҳо розӣ мебошам; ғ) аз машғулияти дарсии устод бо истифодаи бозиҳо қисман розӣ мебошам; д) аз машғулияти дарсии устод бо истифодаи бозиҳо розӣ намебошам.

Ҷадвали 4. Ризоияти хонандагон аз машғулияти дарсӣ бо гузаронидани бозиҳои расмӣ

Вариантҳо	Розӣ будан ё набудани хонандагон	Миқдори хонандагон	Ҷоизи хонандагон
А	Бе истифодаи бозӣ розӣ мебошам	2	8%
Б	Бе истифодаи бозӣ қисман розӣ мебошам	1	4%
В	Бе истифодаи бозӣ розӣ намебошам	0	0%
Г	Бо истифодаи бозӣ розӣ мебошам	19	76%
Ғ	Бо истифодаи бозӣ қисман розӣ мебошам	3	12%

Д	Бо истифодаи бозӣ розӣ намебошам	0	0%
Ҳамагӣ		25	100%

Дар марҳилаи назоратӣ дар ҳар ду гурӯҳи таҷрибавӣ шавқу ҳаваси хонандагон нисбати хуб мушоҳида гардид. Дар марҳилаи дуюм корро дар самти ташаккули маҳорати сханварӣ анҷом додем. Дар ин марҳила ба хонандагон вазифа пешниҳод гардид, ки барои ташаккули тарбияи фарҳангӣ мусоидат менамоянд. Бо барномаи махсус дар ҳарду синф якҷанд дарс гузаронида шуд.

Аз таҳлили ҷадвали 4 бармеояд, ки дар натиҷаи фаҳмонидани мафҳумҳои педагогӣю психологӣ донишу маҳорати хонандагони синфи 4-и МТМУ-и ноҳияи Данғара вобаста ба донишу малакаи хонандагон аз 30% то 80%-ро ташкил намуд, ки ба ҳисоби миёна 45,6% баробар гардид.

Ҳамин тариқ, натиҷаи озмоишро ҷамъбаст намуда, ба чунин хулоса расидем:

1. Гурӯҳи озмоишӣ дар рафти гузаронидани озмоиш натиҷаи хуб ба даст овард. Баҳои умумӣ аз миёна боло буд.

2. Нишондиҳандаи гурӯҳи назоратӣ бетағйир монд, зеро дар аввал сатҳи дониши иқтисодии онҳо боло буд.

Ҳамин тариқ, шумораи қаноатмандӣ аз сифати фаъолияти таълимӣ, яъне гузаронидани бозиҳои расмӣ ба 64% расид. Аз ин ҷо хулоса кардан мумкин аст, ки гузаронидани бозиҳои расмӣ судманд буда, барои самаранокии тайёр намудани хонандагон ҳамчун усули фаъол нақши назаррасе дорад.

Аз натиҷаҳои ба дастомада ба хулосае омадем, ки бозиҳои расмии гузаронидаи мо дараҷаи шавқмандии омӯзгорони ояндаро баланд бардоштанд. Ҳамчунин, шароити барои худинкишофдиҳӣ ва эҷодкорӣ муҳайё намуда, комилан мавҷудияти кӯшиш накардан ба инкишофдиҳиро бартараф намуданд. Инчунин, ба хонандагон шароити дидани имконияти худро дар амалисозии касби худ дар фаъолияти оянда фароҳам оварданд. Фазаи мусоиди бозиҳо ба муттаҳидшавӣ дар гурӯҳ

оварда, хонандагони идеалиро офарида, тавонистанд, ки ба ташаккули салоҳияти педагогии худ мусоидат намоянд.

Хулосаи боби II

Имрӯз муҳимтарин масъалаи педагогӣ раванди оморгии омӯзгорони ба шумор меравад. Дар таҷрибаи ҷаҳони муосир дар зери мафҳуми «салоҳияти калидӣ» чунин шартҳоро аввалиндараҷа меҳисобанд. Аввал он ки салоҳиятмандӣ дар худ қисмати маърифати зеҳнӣ ва малакавиرو дар бар мегирад. Дуюм ин ки салоҳиятмандӣ дар худ маҷмуи дониш, маҳорат ва малакаҳоро дар бар гирифта, дар фаъолияти мутахассис дар ҳалли мушкилот заруранд.

Аз рӯйи таҳқиқот муайян мегардад, ки категорияи салоҳиятмандӣ дар худ маҷмуи дониш, қобилият, таҷриба, малака ва мустақилияти касбиро дар бар мегирад.

Салоҳиятмандии касбӣ ин сифатҳои шахсии омӯзгор мебошад, ки дар худ салоҳиятҳои маърифатӣ, амалиётӣ-фаъолиятӣ, эҳсосотӣ ва арзиширо дар бар мегирад. Ҳамаи ҷузъҳои номбаршуда ба ҳам алоқаманд буда, дар раванди таълим ва истифодаи технологияи бозӣ аз тарафи омӯзгор муҳиманд. Муносибати босалоҳият ба бозӣ хоси омӯзгор буда, нишон медиҳад, ки ӯ қодир аст дар раванди таълим ва тарбия технологияи бозиро самаранок истифода намояд.

Омордасозии хонандагон дар истифодаи бозӣ чунин шартҳоро дар бар мегирад:

- аз нав барқарор кардани маҷмуи фанҳо бо мақсади дарёфту таҳлили иқтидори башардӯстонаи бозӣ;
- навгонӣ даровардан ва омӯхтани навҳои гуногуни бозӣ, аз қабилӣ муколамавӣ, лоихавӣ, вазифавӣ, тренингӣ;
- дигар кардани мазмуни таҷрибаи педагогӣ ва психологӣ дар истифодаи технологияи бозӣ;
- истифодаи таҷрибаи дар корҳои беруназсинфӣ бадастомада.

Дар замони дигаргуниҳои азими иҷтимоӣ-иқтисодӣ масъалаи омодаسازی кадрҳо, бахусус, кадрҳои педагогӣ, хеле муҳим аст. Зеро хонандагон на танҳо худ бояд омӯзанд, балки бар души онҳо омӯзонидани дигарон низ ҳаст. Соҳаи маориф ба мутахассисоне эҳтиёҷ дорад, ки на танҳо соҳиби дониши васеъ бошанд, балки онҳо омода бошанд дониши худро дар фаъолияти касбӣ эҷодкорона истифода баранд. Бинобар ин, дар вақти омодаسازی хонандагон бояд чунин тарзу усулҳоро истифода намуд, ки онҳоро инкишоф диҳанд, мустақилият тафаккур, назорати шахсии онҳоро ташаккул диҳанд ва тавонанд ҳамзамони вақт шаванд. Фаъолияти педагогӣ ҳамеша муносибати эҷодкоронаро тақозо менамояд. Дар байни усулҳои гуногуни фаъл, ки дар таҷрибаи таълимӣ истифода мешавад, бозии расмӣ дар мадди аввал меистад, зеро онҳо фаъолияти тафаккурӣ, қобилияти эҷодии хонандагонро ташаккул медиҳанд.

Бозии расмӣ ин намунаи мақсадноки ягон раванд, ки фаъолияти касбиро таҳқиқ мекунад ва барои ташаккулу устувор намудани маҳорату малакаи омӯзгорон равона гаштааст. Бозии расмӣ вобаста ба мақсади дидактикӣ, сохтори ташкилӣ, имконияти синнусолӣ, махсусиятҳои мазмун гуногун мешаванд.

Бозии иштирокчиёни раванди таълимро фаъл мегардонанд ва ин фарқияти асосии онҳо аз дигар намудҳои машғулиятҳои таълимӣ мебошад. Бозӣ ба шавқмандии хонандагони синфҳои ибтидоиро дар омӯзиши вазифаҳои дар пеш гузошташуда мусоидат менамояд. Ҳамчунин, дар баланд бардоштани салоҳияти суҳанварии кӯдакон кумак менамояд.

Дар бозии расмӣ чунин сифатҳои шахсӣ, ба монанди интиҳоб, масъулият, назорат, ҳамкорӣ бо дигарон инкишоф меёбад. Фазаи озоди раванди бозӣ ҳамагуна имконияти инкишофи фаъолияти эҷодиро афзун менамояд.

Дар фаъолияти бозии расмӣ чунин мақсадҳо муҳиманд:

- аз худ кардани дониш, ташаккул додани маҳорату малака барои фаъолияти оянда;

- баҳо дода тавонистан ба худ дар иҷрои ягон нақш;

- саъю кӯшиш дар мусобиқа барои ғолиб омадан.

Тавассути бозӣ манфиатҳои таълим дигар мегардад, вақт, нерӯ, воситаҳои сарфшуда ҷуброн мешаванд. Бозиҳои расмӣ ҳамчун усули фаъол чунин хусусиятҳоро дорост:

- фаъол гардонидани тафаккури иштирокчиёни раванди таълим дар самти муайян;

- дарозмуддатӣ ва устувории фаъолияти эҷодӣ, ки иштирокчиён дар раванди бозӣ бархурдор мегарданд;

- шавқмандии мустақилона ва эҷодкоронаи қабули ҳама гуна қарори вазифаҳои ҷойдошта;

- ташкили раванди таълим дар дастаҷамъӣ ва бо алгоритми муайян;

- баланд бардоштани манфиатнокии таълим дар сурати зиёд намудани ҳаҷми иттилоот ва азхудкунии босуръати он.

Дар таълим истифодаи бозиҳои расмӣ бо ду мақсад гузаронида мешавад. Якум хонандагонро ба инкишофи тафаккрашон бо азхудкунии ин метод мусоидат менамоянд ва дуюм онҳо ин усулро ба сифати таълиму тарбияи хонандагон истифода мебаранд.

Аҳамияти гузаронидани бозиҳои расмиро бо хонандагони синфҳои ибтидоӣ бояд махсус қайд намоем. Зеро онҳо вазифаи муҳими таълиму тарбия ба насли наврас мебошад.

Бо мақсади баланд бардоштани сифати фаъолияти таълим ва ба ин раванд пурра ҷалб ва шавқманд кардани хонандагон зарур аст, ки дар шаклҳои фаъоли қор ва усулҳои фаъолро истифода намуд. Дар якҷоягӣ бо шаклҳо ва усулҳои анъанавӣ истифода бурдани усулҳои фаъол раванди таълиму судманд намуда, шавқмандии хонандагонро баланд карда, ба ҳалли вазифаҳои педагогӣ мусоидат менамояд. Дар истифодаи усулҳои фаъол нақши бозиҳои расмӣ назаррас мебошад. Зеро дар раванди истифодаи бозиҳои расмӣ на танҳо фаъолияти иштирокчиён

бештар мегардад, балки ба ташаккули малакаҳои муоширатӣ, маҳорати ҳал намудани мушкилот дар муҳлати кӯтоҳ оварда мерасонад. Инчунин, қобилияти хонандагонро ба эҷод намудан равона карда, онро инкишоф медиҳад.

Масъалаи ҷавқро таҳқиқу натиҷагирӣ намуда, ба хулосае омадем, ки ворид кардани бозиҳои расмӣ ва истифодаи он дар раванди таълим сифату мазмуни таълимро самаранок менамоянд, шавқмандии хонандагони синфҳои ибтидоиро афзун месозанд. Бинобар ин, истифодаи бозиҳои расмӣ дар раванди таълим дар якҷоягӣ бо усулҳои анъанавӣ таъсири амиқи назаррасро мегузорад. Инчунин, барои эҷодкорӣ шароит муҳайё намуда, худинкишофдиҳиро дар хонандагон ташаккул медиҳад ва шароити дидани имконияти худро дар амалисозии касби худ дар фаъолияти оянда фароҳам меоварад.

ХУЛОСАҶО

Имрӯз талабот ба шахсияти масъул, омӯзгори аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва касбӣ фаъол ба миён омадааст. Мақсади асоси омода намудани мутахассисони баландихтисос мебошад, ки тавонанд дар шароити иқтисоди бозорӣ фаъолият намоянд, аз ҷиҳати касбӣ рақобатпазир ва дорои салоҳияти касбии ташаккулёфта бошанд. Зарурати ҷустуҷӯи усулҳои нави таълим дар ҷаҳони иттилоотии имрӯза яке масъалаҳои мубрам маҳсуб меёбад. Яке аз ин усулҳо истифодаи технологияи бозӣ мебошад, ки солҳои охир дар атрофи он баҳсу муҳокимаҳои зиёде ҷой дорад. Имрӯз собит гаштааст, ки истифодаи бозӣ хусусияти таълимӣ, инкишофдиҳанда, ислоҳӣ, психотерапевтиро доро буда, ба раванди таълим таъсири амиқ гузошта, дар ҳалли вазифаҳои педагогӣ нақши боризро иҷро менамояд.

Дар шароити муосир истифодаи оқилонаи технологияи бозӣ ба самаранок гардидани раванди таҳсил мусоидат менамояд, ки ҷанбаҳои гуногуни он дар бобҳо ва фаслҳои кори диссертатсионӣ ба таври муфассалу густарда баррасӣ гардидааст. Аз таҳлили нуктаҳои гуногуни марбут ба мавзӯи баррасишаванда метавон ба сурати зерин хулоса баровард:

Имрӯз талабот ба шахсияти масъул, омӯзгори аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва касбӣ фаъол ба миён омадааст. Мақсади асоси омода намудани мутахассисони баландихтисос мебошад, ки тавонанд дар шароити иқтисоди бозорӣ фаъолият намоянд, аз ҷиҳати касбӣ рақобатпазир ва дорои салоҳиятҳои касбии ташаккулёфта бошанд. Зарурати ҷустуҷӯи усулҳои нави таълим дар ҷаҳони иттилоотии имрӯза яке масъалаҳои мубрам маҳсуб меёбад. Яке аз ин усулҳо истифодаи технологияи бозӣ мебошад, ки хусусияти таълимӣ, инкишофдиҳанда, ислоҳӣ, психотерапевтиро доро буда, ба раванди таълим таъсири амиқ гузошта, дар ҳалли вазифаҳои педагогӣ нақши боризро иҷро менамояд.

Дар шароити муосир истифодаи оқилонаи технологияи бозӣ ба самаранок гардидани раванди таҳсил мусоидат менамояд, ки ҷанбаҳои гуногуни он дар бобҳо ва фаслҳои кори диссертатсионӣ ба таври муфассалу густарда баррасӣ гардидааст. Аз таҳлили нукоти гуногуни марбут ба мавзӯи баррасишаванда метавон ба сурати зерин хулоса баровард:

1. Технологияи бозиҳои расмӣ ин ба таври махсус ташкил намудани фаъолият барои ба даст овардани донишҳои назариявӣ ва амалӣ кардани ин донишҳо дар фаъолияти воқеӣ мебошад. Дар бозиҳои расмӣ на ба таври механикӣ азхудкунии дониш, ташаккули малака ва маҳорат иҷро мегардад, балки ин ҳамчун тақсимои фаъолияти шахс дар ягон соҳаи воқеии инсонҳо иҷро мегардад.

2. Дар асоси пурсиши омӯзгорон сабабҳои асосии коҳиши истифодаи технологияҳои бозӣ дар раванди таълими муассисаҳои таълимӣ муайян карда шуданд: нарасидани вақт ва изофаи барномаҳои таълимӣ, вучуд надоштан ё сифати пасти таҳияҳои методии фаннӣ, мушкилот дар идоракунии вазъияти бозӣ ва аз ҳама муҳимаш, тайёр набудани муаллимон ба ташкили фаъолияти бозсозии хонандагон мебошад.

3. Хонандагон худро ба истифодаи технологияҳои бозӣ ба қадри кофӣ омода намоянд (мушоҳидаи мустақими бозӣ, таҷрибаи шахсии иштирок дар бозӣ ва таҷрибаи истифодаи технологияҳои бозӣ).

4. Тайёр кардани муаллимони оянда бо ташкили фаъолияти бозӣ мақсади ташаккули муносибати эмотсионалӣ ва арзишмандии онҳо ба технологияҳои бозӣ, ташаккули ҷузъи маърифатии салоҳияти бозӣ; ташаккули ҷузъи амалиётӣ-фаъолияти салоҳияти бозӣ, ташаккули ҷузъҳои шахсӣ ва конативии салоҳияти бозӣ.

5. Таҳлили муқоисавии маълумоти марҳилаҳои муайянкунӣ ва назоратии кори таҷрибавӣ тамоюли муайяни мусбати рушди салоҳияти хонандагонро ошкор намуд.

6. Раванди ворид кардани технологияи бозӣ ба соҳаи маориф наметавонад фавран рух диҳад, зеро ин раванди ботадрич ва мунтазам маҳсуб мешавад. Барои ба даст овардани натиҷаи дилхоҳ аз ворид намудани навоариҳои дар ҷараёни таълим, зарур аст, ки ин раванд дар сатҳи давлатӣ таҳти назорат қарор дода шавад.

7. Рушди технологияи бозӣ муҳитеро тавлид менамоянд, ки тағйироти босуръат ва муттасилро тасниф менамоянд. Имрӯз навғониҳо ва ҳаҷми зиёди дигаргуниҳо ба доираи анъанавии зинаҳои таърихӣ рушди ҷомеа таъсири худро мерасонанд. Маҳз аз ин хотир вазифаи коркард ва азхуднамоии технологияҳои муосири таълим ҳамчун восита ва шароити зарурии ташкили фаъолияти таълимӣ муҳим мегардад.

8. Навовариҳо ба сохтори таълиму тарбия таъсир расонида, онро дигаргун менамоянд ва боиси тавлиди омилҳои нави иҷтимоӣ мегарданд, ки ҳаёти инсонро ба пуррагӣ тағйир медиҳанд. Истифодаи технологияи бозӣ расмӣ ба таълиму тарбияи насли наврас бетаъсир буда наметавонад ва технологияи бозӣ дорои аҳамияти бузург мебошад.

9. Истифодаи технологияи бозӣ расмӣ тарз, восита ва усули нави ҳамкориҳои омӯзгорон ва хонандагонро пешниҳод менамоянд, ки ба таври самарабахш ба даст овардани натиҷаҳои фаъолияти педагогиро дар таълим таъмин намуда, ба рушди ҷаҳонбинии хонандагон мусоидат намоянд.

10. Гузаронидани дарсҳо бо истифодаи бозӣ расмӣ ҳамеша ҳолати гувороро ба миён меорад, ки онро на танҳо хонандагон, балки омӯзгорон низ интизор мешаванд, маҳсусан, агар он дар самти дуруст пешниҳод шуда бошад ва тамоми ҷузъиёти он андешида, маводи ҷолиб интихоб гардида, захираҳои зеҳнӣ ва эҷодии хонандагони муассисаҳои таълимӣ ба инобат гирифта шуда бошанд.

11. Аз таҳлилу баррасии сарчашмаҳои илмӣ бармеояд, ки бо истифодаи бозӣ дар ҷараёни таълиму тарбия шахсияти хонандагон ташаккул меёбад ва амалӣ намудани шароитҳои беҳтару муайян дар фаъолияти таълимӣ таъмин мегардад.

12. Таҷрибаҳо нишон доданд, ки пайдоиши бозӣ ба гузаштаи дури инсонӣ меравад ва пайдоиши он пеш аз фарҳанг мебошад. Моҳияти бозӣ ин ҳалли вазифаҳои омӯзишиест, ки ба хонандагон дар шакли шавқовар пешниҳод карда мешавад. Душвориҳои таълимиро барои хонандагон фаҳмотар ва шавқовартар менамояд. Дар раванди бозӣ хонандагон маводи таълимиро аз худ мекунанд, мушоҳидакориро рушд медиҳанд, хасташавиро бартараф менамоянд, қобилияти эҷодиро дар раванди таълим инкишоф медиҳанд.

13. Бозӣ ба инкишофи шахсияти кӯдак ва калонсол таъсир гузошта, вазифаҳои психологӣ ва иҷтимоиро ҳал менамояд. Аммо мутаассифона, ҳоло ҳам дар таълим бозӣ технологияи инноватсионӣ ба шумор меравад. Бояд зикр намуд, ки технологияи бозӣ ин шакли таъсири байниҳамдигарии омӯзгор ва хонанда, тавассути мазмуни муайян ба монанди бозӣ, афсона, намоиш, муоширати расмӣ амалӣ мегардад.

14. Дар таълим, технологияи бозӣ, беҳтарин технологияи педагогӣ ба шумор меравад. Ин технология, ки дар асоси он бозии педагогӣ гузошта шудааст, дар андӯхтани таҷрибаи чамбиятӣ матлуб аст. Бартарияти асосии бозии расмӣ дар он зухур меёбад, ки дар он мақсади амиқи таълим муайян карда мешавад. Ин масъалаи таълимӣ-маърифатии бозиро нишон медиҳад.

15. Дигаргуниҳои иҷтимоиву иқтисодӣ дар ҷомеа бавучудомада, дар назди соҳаи маориф вазифаҳои нав ва ҷиддие мегузоранд. Бояд зикр намуд, ки тарзу усулҳои анъанавӣ ба талаботи замони ҷавобгӯ нест. Хонандагон ва донишҷӯён имрӯз зери «борони» иттилоот қарор доранд ва талабот ба мутахассиси баландихтисос рӯз ба рӯз меафзояд. Омӯзгорон дар доираи иҷрои талаботи стандартӣ талаботи хонандагон ва донишҷӯёнро қонеъ карда наметавонанд. Имрӯз зарурияти гузариш аз усулҳои анъанавӣ ба технологияи таълими фаъл ба миён омадааст, ки онро дигаргуниҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ва маърифатии ҷомеа тақозо дорад.

16. Ҷустуҷӯи ақидаҳои нав ба он андешае водор месозад, ки бояд омӯзиш ва бозиро дар шакли бозиҳои таълимӣ ба раванди маърифативу тарбиявӣ ворид намоем. Тадричан, бозӣ фаъолона ба раванди таълим дар муассисаҳои таълимӣ ҷалб карда мешавад.

17. Бозӣ бояд дар якҷоягӣ бо меҳнат ва омӯзиш яке аз намудҳои фаъолияти инсон, зухуроти мафтункунандаи ҳаёти инсонӣ ба шумор меравад. Аз рӯйи муайянкунӣ, бозӣ чунин намуди фаъолияти мебошад, ки бо истифодаи ҳолатҳои дарки зебопарастӣ азхудкунии таҷрибаи ҷамъиятӣ амалӣ мегардад.

18. Бозии расмӣ, ки имрӯз хеле васеъ мавриди исифода қарор дорад ва ба раванди таълим ворид мегардад, шакли инноватсионӣ буда, усули фаъол ба шумор меравад. Бозии расмӣ ин шакли фаъолияти касбии мазмуни иҷтимоӣ дошта буда, маҷмӯи муносибатҳои таҷрибаи мазкурро муайян менамояд. Бозиҳои расмӣ ин таълими якҷояи оддӣ набуда, он фаъолияти якҷоя, маҳорат ва малакаи мутақобила ба шумор меравад.

19. Истифодаи бозиҳои расмӣ восита ва методҳои нави ҳамкориҳои омӯзгорон ва хонандагонро пешниҳод менамоянд, ки натиҷаҳои самарабахши фаъолияти педагогиро дар соҳаи таълим ва тарбия таъмин намуда, ба рушди ҷаҳонбинии хонандагон мусоидат намоянд.

20. Баланд бардоштани қобилият ва фарҳанги хонандагони синфҳои ибтидоӣ танҳо бо истифодаи усулҳои инноватсионӣ имконпазир аст. Дар ин замина идоракунии захираҳо, гузаронидани чорабиниҳои мухталиф, банақшагирӣ, муошират ва дигар амалҳои ҳаррӯза бо роҳ монда мешавад.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

Андешаҳои худро роҷеъ ба таҳқиқоту озмоиши педагогии гузаронидашуда хулоса намуда, дар интиҳои кор пешниҳод намудани тавсияҳои зеринро муҳим мешуморем:

- Дар бозии расмӣ, ки лаҳзаи воқеӣ тақлид карда мешавад, иштирокчиён бояд худро дар вазъияти ба ҳаёт наздик тасаввур кунанд.

Зеро вобаста ба хусусияту бартарияти бозии расмӣ дар рафти он дониш дар вазъияти воқеӣ ва ба фаъолияти касбӣ наздик аз худ карда мешавад.

- Дар рафти бозии расмӣ, ки ба вазъияти воқеӣ наздик аст ва азхудкунии дониш ва ташаккули маҳорату малака вақти камро ба бар мегирад, он бояд бо назардошти сарфаи вақт гузаронида шавад.

- Ҳангоми аз тарафи гурӯҳҳо иҷро шудани бозии расмӣ шартҳои он бояд ба ташаккули салоҳияти муоширатӣ равона карда шавад.

- Азбаски бозии расмӣ дар вазъияти номуайяни қабул кардани қарорро тақозо дорад, бинобар ин, дар вақти гузаронидани он ташаккул додани тафақури эҷодӣ ва касбии иштирокчиён бояд мақсади асосӣ бошад.

- Бояд ба назар гирифт, ки дар рафти бозии расмӣ вазифаҳои муҳими касбӣ ҳалли худро меёбанд ва бинобар ин дар раванди таълим чорӣ намудани онҳо судманд буда, натиҷаи назаррасе ба даст меояд.

- Бозии расмӣ бояд хусусияти башардӯстона дошта бошад ва дар вақти гузаронидани он иштирокчиён рӯҳияи башардӯстиро аз худ кунанд.

- Бозии расмиро вобаста ба ҳамаи соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ ва хусусиятҳои он дар раванди таълиму тарбия мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

РУЙХАТИ АДАБИЁТ

1. Адакин, Е.Е. Теория и методика развития творческого потенциала студентов вуза [Текст]: Автореф. дис. д-ра пед. наук./ Е.Е. Адакин - Кемерово, 2006 - 46 с.
2. Адольф, В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя [Текст]: Автореф. дисс. ... д.п.н. / В.А. Адольф - М., 1998. – 48 с.
3. Адольф, В.А. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя [Текст] / В.А. Адольф // Педагогика. – 1998. - № 1.
4. Аксенова Г.А. использование игровых технология//Специалист.-2006.-№10.-С.20.
5. Аксёнова, Г.И. Психология и педагогика становления субъекта [Текст] / Г.И. Аксёнова - М.: Рязань: РИНФО, 1999 - 210 с.
6. Аксенова, Г.А. Формирование субъектной позиции учителя в процессе профессиональной подготовки [Текст]: Автореф. дисс. ... д.п.н. / Г.А. Аксенова– М., 1998.- 43 с.
7. Ананьев, В.Г. О человеке как объекте и субъекте воспитания // Избранные психологические труды [Текст]: В 2-х т. Т.2. - М., 1980.
8. Андреев, В.И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития [Текст] / В.И. Андреев. - 2-е изд. - Казань: Центр инновац. Технологий, 2000 - 608с.
9. Асмолов, А.Г. Личность как предмет психологического исследования [Текст] / А.Г. Асмолов. - М., 1984.
10. Асташова Н.А. Учитель: проблема выбора и формирования ценностей. Воронеж: «Модекс», 2000.-227 с.
11. Байкова, Л.А. Технология игровой деятельности [Текст]: учебное пособие / Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина, О.В. Еремкина – Рязань: Изд-во РГПУ, 2005 -120 с.
12. Балакирева, Е.И. Учебно-игровая деятельность как средство

формирования и развития креативной личности школьника [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / Е.И. Балакирева– Саратов, 1996.

13. Барабанщикова С.А. Спецификс профессионального воспитания в вузе на технических специальностях. Екатеринбург, 2006.- с.24-29с.

14. Бедерханова, В.П. Образовательные возможности обучающих игр как одной из моделей концентрированного обучения [Текст] / В.П. Бедерханова // Школьные технологии. - 2003. - №2. - С. 137-139.

15. Бездухов, В.П. Теоретические проблемы становления педагогической компетентности учителя [Текст]/ В.П. Бездухов– Самара, 2001.

16. Белянкова, Н. Игра? Не только...[Текст] / Н. Белянкова, К. Чунаева // Воспитание школьников. - 2002. - № 7, - С. 19-21.

17. Бердяев, Н.А. О назначении человека [Текст] / Н.А.Бердяев - М.: Республика, 1993 - 383 с.

18. Березовская, Т.В. Игра как средство самопознания старших школьников [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / Т.В. Березовская– Якутск, 1999.

19. Бернс, Р. Развитие «Я - концепции» и воспитание [Текст] /Пер. англ./ Общая ред. В.Я. Полиповского. – М.: Прогресс, 1986.- 422 с.

20. Берлянд, И.Е. Игра как феномен сознания [Текст] / И.Е. Берлянд – Кемерово: «АЛЕФ» Гуманитарный Центр, 2003 – 96 с.

21. Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии [Текст]/В.П. Беспалько. - М., 1992.

22. Богомолова, Г.Н. Теоретико-методологические основы формирования профессиональной компетентности учителя [Текст] / Г.Н. Богомолова // Теория и практика образования: история и современность. – Липецк, 2001. – Вып. 7. – С. 37 – 49.

23. Богуславский, М.В., Сухомлинский, В.А. Уроки радости познания [Текст] / М.В. Богуславский, В.А.Сухомлинский – М. – Тверь: Золотая буква, 2005.

24. Болотов, В.А., Исаев, Е.И., Слободчиков, В.И., Шайденко, Н.А. Проектирование профессионального педагогического образования [Текст] / В.А. Болотов, Е.И. Исаев, В.И. Слободчиков, Н.А. Шайденко // Педагогика. - 1997. - №4.
25. Боно, Э. Рождение новой идеи: о нешаблонном мышлении [Текст] / Э. Боно; Под ред. О. К. Тихомирова. – М.: Прогресс, 2000.
26. Борзенков, В.Л. Теоретико-методологические основания педагогической игротехники [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / В.Л. Борзенков – Великий Новгород, 2001.
27. Борзова, Л.П. Дидактические игры как одна из форм организации познавательной деятельности учащихся при изучении нового материала на уроках истории (на материале истории России XIX века) [Текст]: Автореф. дисс. ... д.п.н./ Л.П. Борзова – М., 2000.
28. Борисова, Н.В. Педагогические условия развития функции самореализации личности старшеклассников в учебно-деловой игре [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / Н.В. Борисова – Волгоград, 2001.
29. Брунер, Д. Психология познания. За пределами непосредственной информации [Текст] // Д. Брунер. - М., 2004
30. Брушлинский, А.В. Мышление и прогнозирование [Текст] // А.В. Брушлинский. - М.: Мысль, 2000.
31. Букатов, В.М. Педагогические таинства дидактических игр: Учебно-методическое пособие [Текст] / В.М. Букатов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 152 с.
32. Букатов, В.М. Театральные технологии в гуманизации процесса обучения школьников [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук. / В.М. Букатов – М, 2001.
33. Бурлачук, Л.Ф. Психодиагностика [Текст] // Л.Ф. Бурлачук. – СПб, 2003.
34. Бурнард, Ф. Тренинг межличностного взаимодействия [Текст] / Ф. Бурнард. - СПб, 2002.

35. Бухаркина, М.Ю. Использование телекоммуникаций в обучении иностранным языкам в общеобразовательной школе [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук. / М.Ю. Бухаркина– М, 1994.
36. Вараксин, В. В игре развиваем личность [Текст] / В. Вараксин // Воспитание школьника. -2005. -№5. -С. 55-61.
37. Варданян, Ю.В. Становление и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (на материале подготовки педагога и психолога) [Текст]: Автореф. дисс. ... д.п.н. / Ю.В. Варданян– М., 1999.
38. Вербицкий, А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход [Текст]/ А.А. Вербицкий - М.: Высшая школа, 1991 – 207с.
39. Вербицкий, А.А. Контекстное обучение: теория и технологии [Текст] / А.А. Вербицкий // Новые методы и средства обучения. Педагогические технологии контекстного обучения. - М., 1994. -№ 2 (16). - С. 3- 57.
40. Вербицкий, А.А. Психолого – педагогические особенности деловой игры как знаковой – контекстной формы обучения [Текст]/ А.А. Вербицкий // Хрестоматия по педагогической психологии.- М., 1995, с. 244-261.
41. Вертгеймер, М. Продуктивное мышление [Текст] / М. Вертгеймер. – М.: Прогресс, 2000.
42. Воронина, Т. Играя, обучаем и воспитываем [Текст] / Т. Воронина // Воспитание школьников. - 2002. - №8. - С. 62-65.
43. Вульф, Б.З. Педагогика рефлексии [Текст] / Б.З. Вульф, В.Н. Харькин - М., 1995.
44. Выготский, Л.С. Игра и её роль в психологическом развитии ребёнка [Текст]/ Л.С. Выготский // Вопросы психологии. - 1966. - №6. - С.63.
45. Габруевич С.А., Зорин Г.А. От деловой игры к профессиональному творчество. Минск, 1989-125 с.

46. Гаврилова, Е.Д. Дидактические игры как средство развития креативного мышления учащихся [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / Е.Д. Гаврилова– СПб, 2002.
47. Газман, О.С. Неклассическое воспитание [Текст] / О.С. Газман. - М., 2002.
48. Газман, О.С. В школу – с игрой [Текст] / О.С. Газман - М., 1991.
49. Геронимус Ю.В. Игра, модель, экономика.-М.:Знание, 1989.
50. Гершунский, Б.С. Философия образования для XXI века: в поисках практико-ориентированных образовательных концепций [Текст] / Б.С. Гершунский – М.: ИТОП РАО, 1998.- 605 с.
51. Гессен, Е.А. Основы педагогики. Введение в прикладную философию [Текст] / Е.А. Гессен – М.: Школа – Пресс, 1995. - 448 с.
52. Гессен, С.И. О принуждении и свободе [Текст] / С. И. Гессен // Родительское собрание. - 2000. - № 1. - С. 9-18
53. Гик, Е. Интеллектуальные игры [Текст] / Е. Гик - АСТ., Астрела, М.,2005
54. Гиреева, Л.Д. Творческий потенциал учителя как одно из приоритетных национальных ценностей отечественного образования [Текст] / Л.Д. Гиреева // Национальные ценностные приоритеты сферы образования воспитания (вторая половина XIX- 90-е гг. XX вв.). – М.: ИТОП РАО, 1997. – С. 265-313.
55. Головкин, В.А. Роль интеллектуально-познавательных задач в процессе обучения младшего школьника иностранному языку [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / В.А. Головкин– Орел, 2002.
56. Горятнина, В.В. Сюжетно-ролевая игра как условие формирования системных обобщенных знаний учащихся начальных классов [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / В.В. Горятнина - Петрозаводск, 1999.
57. Гребенкина, Л.К. Формирование профессионализма учителя в системе непрерывного педагогического образования: Монография [Текст] / Л.К. Гребенкина / Ряз. гос. пед. ун-т им. С.А. Есенина. - Рязань,

2000. - 204 с.

58. Гроос, К. Душевная жизнь ребенка. [Текст] / К. Гроос - Киев, 1916.

59. Гусинский, Э. Показать перспективу и дать надежду, или этапы роста компетентности учителя [Текст] / Э. Гусинский, Ю. Турчанинова // Директор школы. – 1998. - № 7. – С. 3 – 8.

60. Гуторова, А.В. Формирование профессиональной позиции у студентов педагогического вуза [Текст]: Автореф. дис. ...к.п.н / А.В. Гуторова – Волгоград, 1996.

61. Данильчук Е.В. Методические предпосылки и сущностные характеристики информационной культуры педагога.//Педагогика.-2003.-№1-С.65-73.

62. Дахин, А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и... неопределённость [Текст] / А.Н. Дахин // Педагогика. - 2003. - №4.-С. 21-26.

63. Деловые педагогические игры для учителей: методические рекомендации.-Л.:ЛГПИ им.Герцена, 1988.-12 с.

64. Денисова, В.Г. Система дидактической игры как средство формирования познавательных интересов учащихся [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / В.Г. Денисова– Волгоград, 1997.

65. Ефимова, Е.Е. Формирование конфликтной компетентности будущего учителя [Текст]: Автореф. дисс. ... к.п.н / Е.Е. Ефимова– Волгоград, 2001. – 23 с.

66. Жадан, Е.А. Социально-игровая контекстность в обучении как средство социализации старшеклассников [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / Е.А. Жадан – Волгоград, 1997.

67. Жиркова, Т.М. Дидактическая игра по правовым дисциплинам [Текст] / Т.М. Жиркова, А.В. Караваев // Школьные технологии. - 2001. - №3. - С. 148-154.

68. Жукова, Е.А. Профессионализм: социально-философский аспект [Текст]: Автореф. дисс. ... к.ф.н / Е.А. Жукова– Томск, 2002. – 22 с.

69. Жуковская, Р.И. Игра и ее педагогическое значение. [Текст] / Р.И. Жуковская. – М.: Педагогика, 1990.
70. Загвязинский, В. И. Педагогическое предвидение [Текст] / В. И. Загвязинский. – М.: Педагогика, 2001.
71. Занько, С.Ф. Игра и ученье [Текст] / С.Ф. Занько - М., 1992.
72. Занько С.Ф. Тренников Ю.С., Тюпников С.М. Игра и учение. Теория, практика, перспектива игрового обучения. М., 1992.-401 с.
73. Зимняя, И.А. Педагогическая психология. [Текст] / И.А. Зимняя. – М., 2002.
74. Иванова, Е.М. Технология психологической оценки профессионала [Текст] Е.М. Иванова // Вопросы психологии. – 1991.-№ 4.
75. Игра, творчество, развитие (материалы межрегиональной педагогической конференции). – Обнинск: Интерколледж, 1994.
76. Исаев, И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы. [Текст] / И.Ф. Исаев – М.: Белгород, 1993.
77. Исаенко, В. Мастер-класс игры [Текст] / В. Исаенко // Воспитание школьников. - 2004. - №4. - С. 22-25.
78. Кавтарадзе, Д.Н. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения [Текст] / Д.Н. Кавтарадзе. - М.: 1998. - 129 с.
79. Калашников, В.Э. Интеллектуальные игры. [Текст] // В.Э. Калашников. – М.: Инновационно-образовательный центр, 2000.
80. Кан-Калик, В.А. Педагогическое творчество [Текст] / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров - М.: Педагогика, 1990. - 141 с.
81. Категории мышления и индивидуальное развитие [Текст] – Алма-Ата, 1991. – 215 с.
82. Кирилова, А.А. Формирование познавательной активности младших школьников в дидактической игре на уроке [Текст] / А.А. Кирилова – Чебоксары, 1997.
83. Киселева, О.В. Методика использования компьютерных игр в обучении английской орфографии на начальном этапе в школе с

углубленным изучением иностранному языку [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук / О.В. Киселева– СПб, 1995.

84. Кларин, М.В. Инновации в мировой педагогике [Текст] / М.В. Кларин. -Рига, 1995.

85. Кларин, М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта [Текст] / М.В. Кларин. – М., 1989.

86. Козырев, В.А. Гуманитарная образовательная среда педагогического университета: сущность, модель, проектирование: Монография. [Текст] / В.А. Козырев - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. - 328 с.

87. Коменский, Я.А. Великая дидактика [Текст] / Я.А. Коменский // Избр. пед. соч.: В 2 т.-М.: Педагогика, 1982. - Т. 1.

88. Коменский, Я.А. Законы хорошо организованной школы [Текст] / Я.А. Коменский // Там же - Т. 2.

89. Конвенция о правах ребенка [Текст] // Сов. Педагогика. -1991.- №10, С. 3-18.

90. Корнилов, Ю.К. О формах мышления, непосредственно связанного с практикой [Текст] / Ю.К. Корнилов // Мышление и общение в конкретных видах практической деятельности. – Ярославль, 1999.

91. Кузьмина, Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. [Текст] / Н.В. Кузьмина. – Ленинград, 1985.

92. Кулюткин, Ю.Н. Эвристические методы в структуре решений [Текст] / Ю.Н. Кулюткин. – М., Педагогика, 1970.

93. Курбанов, Г.С. Узнай свои способности. Задания, тесты, упражнения. [Текст] // Г.С. Курбанов, Е.С. Моренко.– Ростов-на-Дону, «Феникс», 2005.

94. Крылова, О.Н. Дидактические игры как средство формирования целостных знаний школьников об объекте изучения. [Текст] / О.Н. Крылова – СПб, 1995.

95. Кузьмина, Н.В. Методы системного педагогического исследования. [Текст] / Н.В. Кузьмина – М., 1980.

96. Кузьмина, Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. [Текст] / Н.В. Кузьмина - М., 1990.
97. Кулагин, Б.В. Основы профессиональной диагностики. [Текст] / Б.В. Кулагин– М.: Медицина, 1984.
98. Кухарев, Н.В. На пути к профессиональному совершенству. [Текст] / Н.В. Кухарев– М.: Просвещение, 1990.
99. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф».- Душанбе, 2013. – С. 48.
100. Лебедева, Н.В. Формирование активности и предприимчивости подростков в системе деловых игр [Текст]: Дис. ... кан. пед. наук / Н.В. Лебедева – М., 1996.
101. Левина, М.М. Основы технологии обучения профессиональной педагогической деятельности [Текст] / М.М. Левина. - М.: 1996.
102. Левитан, К.М. Личность педагога: Становление и развитие. [Текст] / К.М. Левитан – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1991. – 261 с.
103. Левитес, Д.Г. Практика обучения. Современные образовательные технологии [Текст] / Д.Г. Левитес. - Мурманск, 1997.
104. Лендрет, Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений [Текст] / Г.Л. Лендрет. – М., 1994.
105. Леонтьев, А.Н. Деятельность, сознание, личность [Текст] / А.Н.Леонтьев. - М., 1975. -304с.
106. Лившиц, О.Л. Педагогические основы использования ролевых игр в учебно-воспитательном процессе [Текст]: Дис. ... кан. пед. наук / О.Л. Лившиц – Ростов на Дону, 1990.
107. Лихачев, Б.Т. Философия воспитания. [Текст] / Б.Т. Лихачев - Прометей, 1995. -284 с.
108. Личность и игра: от начальной школы до выпускного класса - Новосибирск: НГПУ, - 1995.
109. Ложникова Н.А.Имитационная педагогическая игра как средство формирования профессиональных умений//СПО.-2005.-№9.-С.9.

110. Лук, А.Н. Мышление и творчество [Текст] / А.Н. Лук. – М.: Политиздат, 1996.
111. Лутфуллоев М. Современная дидактика. - Душанбе: Ирфон, 1997. – 150 с.
112. Лутфуллоев М., Котибова Ш., Каримов Т. Бозӣ ва инкишофи нутқ. – Душанбе. 2009. 92 с.
113. Макаренко, А.С. Воспитание характера в школе [Текст] // Избр. пед. соч.: В 2 т. / Ред. колл.: В.Н. Столетов (пред.) и др.; Под ред. И.А. Каирова. - М.: Педагогика, 1977. - Т. 1 - 400 с. (АПН СССР. - Пед. б-ка).
114. Макаренко, А.С. Некоторые выводы из педагогического опыта [Текст] Соч. в 7-ми томах/ А.С. Макаренко. -М., 1958. -Т.5. – 375с.
115. Малютина, И. Интерактивные игры [Текст] / И. Малютина // Воспитание школьников. - 2005. - №1. - С. 53-55.
116. Мамигонов, В. Г. Педагогические игры: содержание и возможности [Текст] / В. Г. Мамигонов // Советская педагогика. - 1981. - №2. - С.97-98.
117. Мандель, Б.Р. Интеллектуальная игра: на перекрестке научных дисциплин [Текст] / Б.Р. Мандель - Педагогика, № 7, 2006 г.-С. 44-48
118. Маркова, А.К. Психология профессионализма. [Текст] / А.К. Маркова– М.: Международный фонд «Знание», 1996. – С. 22 – 31.
119. Мартишина, Н.В. Ценностный компонент творческого потенциала личности педагога [Текст] / Н.В. Мартишина // Педагогика. - 2006. - № 3. - С. 48-57.
120. Меерович, М.И., Шрагина, Л.И. Технология творческого мышления: Практ. пособие. [Текст] / М.И. Меерович, Л.И. Шрагина - Минск: Харвест, 2003. - 431 с. - (Б-ка практической психологии).
121. Методические рекомендации по классификации методов активного обучения- Киев, 1983-14 с.
122. Минкин, Е.М. От игры к знаниям [Текст] / Е.М. Минкин. - М., 1991.
123. Митина, А. Рефлексивно-игровая технология обучения [Текст] /

А. Митина // Высшее образование в России. -2003. -№4. -С. 86.

124. Митина, Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях [Текст] / Л.М. Митина // Вопросы психологии. – 1997. - № 4.

125. Митина, Л.М. Психология профессионального развития учителя. [Текст] / Л.М. Митина – М.: Флинта, 1998.

126. Митина, Л.М. Интеллектуальная гибкость учителя. Психологическое содержание, диагностика, коррекция [Текст]: Уч. пособие. / Л.М. Митина, Н.С. Ефимова – М.: Флинта, 2003.

127. Мойсенко, С. Игровой имитационный эксперимент [Текст] / С. Мойсенко // Высшее образование в России. -2004. -№5. -С. 163.

128. Моляко, В.А. Психология конструкторской деятельности [Текст] / В.А. Моляко. – М.: Машиностроение, 1999.

129. Моляко, В.А. Психологические проблемы творческой деятельности [Текст] / В.А. Моляко. – Киев, 1990.

130. Монахов, В.М. От традиционной методики к новой технологии обучения [Текст] / В.М. Монахов - М., 1993.

131. Мудрик, А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов [Текст] / Под ред. В.А. Сластёнина. - 3-е изд., испр. и доп. - М.: Академия, 2002. - 200 с.

132. Нагоева, З.Н. Организационно-обучающие игры как средство активизации познавательной деятельности учащихся. Дис. ... кан. пед.наук / З.Н. Нагоева– Корачаевск, 2002.

133. Назарова, Т.С. Педагогические технологии: новый этап эволюции. [Текст] / Т.С. Назарова // Педагогика, 1997. №3 - с.20-27.

134. Неверкович, С.Д. Игровые методы подготовки кадров. [Текст] / С.Д. Неверкович – М.: Высшая школа, 1995.

135. Немов, Р.С. Практическая психология. [Текст] / Р.С. Немов. - М.,1998.

136. Нестеренко, А.А. Игры по развитию творческого воображения [Текст] / А.А. Нестеренко // Школьные технологии. - 2001. - №1. - С. 180-

183.

137. Никандров, Н.Д. Россия: социализация и воспитание на рубеже тысячелетий [Текст] / Н.Д. Никандров. - М., 2000.

138. Никитин, Б.П. Ступеньки творчества или развивающие игры. / Б.П. Никитин. – М., 1996.

139. Общая педагогика [Текст] / Под ред. В.А. Сластенина. В 2-х частях. Ч. 2. – М.: Владос, 2002.

140. Ожегов, С.И. Словарь русского языка [Текст] / Под ред. Н.Ю.Шведовой. - М.: Русский язык, 1998. - С. 234.

141. Орлов, А.А. Педагогика: Концепция и учебная программа курса для студентов пед. вуза [Текст] / А.А. Орлов. – Тула: Изд-во ТГПУ им. Л.Н. Толстого, 2001. – С. 3.

142. Орлов, А.А. Профессиональное мышление учителя как ценность [Текст] / А.А. Орлов // Педагогика. – 1995. - №6. – С. 63-68.

143. Орлов, Ю.М. Восхождение к индивидуальности. [Текст] / Ю.М. Орлов– М., 1991.

144. Орлов, А.А. Динамика личностного и профессионального роста студента педвуза [Текст] / А.А. Орлов, Е.И. Исаев, И.Л. Федотенко - Педагогика, 2004, №3, с.53-60

145. Панфилова, М.А. Игротерапия общения: Тесты и коррекционные игры. Практическое пособие для психологов, педагогов и родителей [Текст] / М.А. Панфилова. – М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2000. -160 с.

146. Педагогика: Учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений [Текст] / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. - 3-е изд. - М.: Школа-Пресс, 2000. - 512 с.

147. Педагогическое мастерство и педагогические технологии: Учебное пособие [Текст] / Под. ред. Л.К. Гребёнкиной, Л.А. Байковой. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Педагогическое общество России, 2000.-256 с.

148. Педагогика профессионального образования: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений [Текст] / Е. Л. Белозерцев, А.Д. Гонеев,

А.Г. Пашков и др.; Под ред. В.А. Слостёнина. - М.: Академия, 2004. - 368 с.

149. Педагогические теории, системы, технологии: Справ, материалы [Текст] / Авт.-сост. В.А. Фадеев, В.П. Свиридова, О.В. Наумов, Под общ. ред. В.А. Фадеева. - Рязань: Изд-во РГПУ, 1999.- 100 с.

150. Петров, К. Экономическая игра как творческая форма социализации [Текст] / К. Петров // Воспитание школьников. -2005. -№3. - С. 15-21.

151. Петричук И.И. Еще раз об игры//Иностранный язык в школе.- 2008.-№5.-С.60-68.

152. Петров, А.В. Игра как средство преодоления учебных затруднений школьника связанных с деятельностью руководителя [Текст]: Дис. ... кан. пед. наук / А.В. Петров – СПб, 1997.

153. Пидкасистый, П.И. Технология игры в обучении и развитии [Текст] / П.И. Пидкасистый, Ж.С. Хайдаров. - М., 1996. -269 с.

154. Пилюсян, С.М. Психология и научно-технический прогресс [Текст] / С. М. Пилюсян. – М., 1999.

155. Платов, В.Я. Деловые игры: разработка, организация, проведение. [Текст] / В.Я. Платов. - М., Профиздат, 1991.-156 с.

156. Подготовка и профессиональное становление молодого учителя [Текст] – Хабаровск: Изд-во Хабар. гос. пед. ин-та, 1990. – 60 с.

157. Подласый, И.П. Педагогика. Новый курс. Книга 1 [Текст] / И.П. Подласый - М.: Владос, 2001. -530 с.

158. Познавательные процессы и способности в обучении [Текст] / Под ред. В.Д. Шадрикова. - М., 1990.

159. Полонский, В.М. Словарь понятий и терминов по образованию и педагогике. [Текст] / В.М. Полонский - М., 2000. - 189 с.

160. Пономарев, Я.А. Знания, мышление и умственное развитие. [Текст] /Я.А. Пономарев. - М. Просвещение. 2001.

161. Пономарев, Я.А. Психология творчества и педагогика [Текст] / Я.А. Пономарев. – М.: Педагогика, 2001. – 280 с.

162. Прутченков, А.С. Возможности игровой технологии: понятия и термины. [Текст] / А.С. Прутченков. // Педагогика. - 1999. - №3. – с. 121-126
163. Пряжников, Н. Игра знакомит с профессией [Текст] / Н. Пряжников // Народное образование. - 2002. - №8. - С. 188.
164. Психологический словарь /под.общ.ред.А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. 2-изд: М.:Политиздат, 1990.494 с.
165. Пушкин, В.Н. Эвристика – наука о творческом мышлении [Текст] / В.Н. Пушкин. – М., 1967. – 271 с.
166. Рабкина, Н.В. Использование развивающих игр и управления в учебном процессе [Текст] / Н.В. Рабкина // Начальная школа, №4, 1998, с 11-18.
167. Репринцева, Е. «Невинные забавы» российского студенчества: симптомы «болезни роста» или признаки деградации? (Феномен игры в субкультуре будущей интеллигенции) [Текст] / Е. Репринцева // Альма матер. - 2003. -№11. -С. 17.
168. Репринцева, Е. Тревожные тенденции и векторы надежды (о статусе игры в практике современного профессионального образования) [Текст] / Е. Репринцева // Альма матер. -2005. -№6. -С. 6.
169. Рогов, Е.И. Личностно-профессиональное развитие учителя в педагогической деятельности [Текст]: Авт. дисс. ...д.п.н / Е.И. Рогов – Ростов-на-Дону, 1999. – С.22.
170. Розов, Н.С. Философия гуманитарного образования. – М.: Исследовательский центр проблем подготовки специалистов [Текст] / Н.С. Розов, 1993 – 1994. – С. 138.
171. Романовская, С. Использование игры в социальной реабилитации детей с ограниченными возможностями [Текст] / С. Романовская // Воспитание школьников. - 2002. - №8. - С. 430-43.
172. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 т. [Текст] /Гл. ред. В.В. Давыдов. - М.: Большая Российская энциклопедия, 1993. -Т. 1.-608 с.
173. Роджерс, К. Эмпатия. Психология эмоций. Тесты. [Текст] / К.

Роджерс- М.: Изд-во МГУ, 1998.

174. Рубинштейн, С. Л. Процесс мышления и закономерности анализа, синтеза, обобщения. [Текст] / С. Л. Рубинштейн. - М., 1989.

175. Рубинштейн, С. Л. О мышлении и путях его исследования. [Текст] / С. Л. Рубинштейн. - М., 1960.

176. Рубинштейн, С.Л. Основы общей психологии. В 2 т., т.1. [Текст] / С.Л. Рубинштейн. - М., 1989.

177. Рубинштейн С.Л. Очерки педагогической психологии. [Текст] / С.Л. Рубинштейн. - М., 1920. С. 393.

178. Рыбинский, В. Развитие творческого мышления. [Текст] / В. Рыбинский, И. Мельченко. – М., 2002.

179. Сальникова, Л. Детские игры эпохи перестройки [Текст] / Л. Сальникова. – М.: Знание, 1993.

180. Самоукина, Н.В. Организационно-обучающие игры в образовании [Текст] / Н.В. Самоукина // М.: Народное образование, 1996.

181. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. [Текст] / Г.К. Селевко - М.: Народное образование, 1998. - 256 с.

182. Сергеева, И.А. Дидактическая игра в процессе формирования у младших школьников учебных умений и навыков [Текст]: Дис. ... кан. пед. наук / И.А. Сергеева – М., 1998.

183. Серебряков, В. Универсальные тесты. [Текст] / В. Серебряков. - М., 2002.

184. Ситаров, В.А. Диагностика и развитие позиции ненасилия у педагога [Текст] / Ситаров, В.А., Маралов, В.Г. - М., 1997.

185. Славская, К.А. Мысль в действии. Психология мышления [Текст] / К.А. Славская. – М.: Политиздат, 1968. – 208 с.

186. Слагаемые профессиональной компетентности преподавателя [Текст] – Казань: Таглитат, 2001.

187. Складнева, В. Игра-путешествие «Герой живет рядом» [Текст] / В. Складнева // Воспитание школьников. - 2004. - №1. - С. 29-30.

188. Слостёнин, В.А. Основные тенденции развития современной образовательной политики в Российской Федерации [Текст] / В.А. Слостёнин // Педагогическое образование и наука. - 2005. - № 3. - С.20-28.
189. Слостёнин, В.А. Рефлексивная культура и профессионализм учителя [Текст] / В.А. Слостёнин // Педагогическое образование и наука. - 2005. - №3-С. 37-42.
190. Слостёнин, В.А. Педагогика: инновационная деятельность. [Текст] / В.А. Слостёнин, Л.С. Подымова - М.: МАГИСТР, 2000. - 224 с.
191. Словарь иностранных слов. Изд. 7, перераб. [Текст] - М.: Русский язык, 1979. - С.247.
192. Смирнов, С.Д. Еще раз о технологиях обучения [Текст] / С.Д. Смирнов // Высшее образование в России.-2000. -№6. -С.115-120.
193. Советский энциклопедический словарь.М.1989.
194. Спиваковский, А.С. Игра – это серьезно [Текст] / А.С. Спиваковский. - М., 1992.
195. Столяренко, Л.Д. Педагогическая психология. [Текст] / Л.Д. Столяренко. - Ростов-на Дону, 2003.
196. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020. -Душанбе, 2012.
197. Стрелкова, Е.А. Педагогические основы использования игровой деятельности в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы [Текст]: Дис. ... кан. пед. наук / Е.А. Стрелкова – М., 1993.
198. Сухомлинский, В.А. Избранные произведения: В 3 т. – Т. 3. [Текст] / В.А. Сухомлинский. – М.: Педагогика, 1981. – С. 359.
199. Сухомлинский, В.А. Павлышская средняя школа. [Текст] / В.А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1969. – С. 40 – 41.
200. Терехова, Г.В. Творческие задания как средство развития креативных способностей школьников в учебном процессе [Текст] / Г.В. Терехова
201. Тестов, В.А. «Жёсткие» и «мягкие» модели обучения [Текст] / В.А.Тестов - Педагогика. - 2004. - № 8. - С. 35-39.

202. Тимонин, А.И. Формирование готовности будущего учителя к использованию игры как педагогические средства [Текст]: Дис. ... кан. пед. наук / Тимонин, А.И. – Ярославль, 1995.

203. Тихомиров, О. К. Психология мышления [Текст] / О. К. Тихомиров. – М.: Академия, 2002.

204. Тихомиров, О.К. Структура мыслительной деятельности человека [Текст] / О. К. Тихомиров. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969.

205. Тихомирова, Л.В., Тихомиров, М.Ю. Юридическая энциклопедия [Текст] / Под ред. М.Ю.Тихомирова. - М.: 1998.

206. Толченев, О. Игровые театрализованные формы: особенности их использования в работе с детьми [Текст] / О. Толченев // Воспитание школьников. - 2003. - №5. - С. 29-36.

207. Тубельский, А.Н. Правовое пространство школы [Текст] / А.Н. Тубельский. – М., 2001.

208. Тюков, А.А. Организационные и обучающие игры и моделирование процесса социального развития личности [Текст] / А.А. Тюков // Игровое моделирование методология и практика. - 1987.

209. Тютеева, Г. Психолого-педагогическая игра «Все во всем» [Текст] / Г. Тютеева // Воспитание школьников. - 2003. - №4. - С. 45-47.

210. Тюников, Ю.С. Игровое обучение как дидактическая система будущего [Текст] / Ю.С. Тюников, С.М. Тюникова // Гуманизация.- М., 2002.

211. Тюников Ю.С. производственно - технические ситуации в учебном процессе. М.,1987.-68 С.

212. Уваров, А.Ю. Кооперация в обучении: групповая работа [Текст] /А.Ю. Уваров. – М., 2001.

213. Узнадзе, Д.Н. Теория игры [Текст] / Д.Н. Узнадзе // Педагогика и психология игры. – Новосибирск. - 1998.

214. Федотенко, И.Л. Становление профессиональных ценностных ориентации будущего учителя в процессе педагогической подготовки в вузе [Текст] / И.Л. Федотенко - Тул. гос. пед. ун-т им. Л.Н. Толстого. -

Тула: Гриф и К, 1998. - 301 с.

215. Финн, Е. Основные феномены человеческого бытия [Текст] // Проблема человека в западной философии / Общ. ред. Ю.И. Попова. М., 1988.

216. Фомина, А. Игра в структуре свободного времени детей [Текст] / А. Фомина // Воспитание школьников. -2005. -№3. -С. 30-34.

217. Фрейд З. Психология бессознательного. /Фрейд.М.1990.406 с.

218. Фромм, Э. Человек для самого себя. Введение в психологию этики [Текст] // Психоанализ и этика. - М.,1993.

219. Халперн, Дайана Психология критического мышления. [Текст] / Халперн Дайана. - Санкт-Петербург. Мастера психологии, 2000.

220. Хейзинга, Йохан. Homo ludens; В тени завтрашнего дня [Текст] / под ред. Г.М. Гавричяна. - М.: «Прогресс - Академия», 1992

221. Хейзинга. Человек играющий. /И.Хейзинга. М.,1991.-208 с.

222. Ходырева, Е.А. Игровая среда как фактор развития творческой активности младших школьников [Текст]: Дис. ... д-ра психол. наук / Е.А. Ходырева. - Киров, 1998.

223. Холодная, М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования [Текст] / М. А. Холодная. – Томск: Изд-во Томск. ун-та; М.: Барс, 1997.

224. Холодная, М.А. Структурная организация индивидуального интеллекта: Дис. ... д-ра психол. наук [Текст] / М. А. Холодная. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990.

225. Чошанов, М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Методическое пособие [Текст] / М.А. Чошанов - М.: Народное образование, 1996.

226. Шаронова, С. Игротехнологии и социализация [Текст] / С. Шаронова // Высшее образование в России. -2003. -№5. -С. 74.

227. Шапарь, В.Б. Практическая психология. [Текст] / В.Б. Шапарь, А.В. Тимчинко, В.Н. Шведченко. - Инструментарий. Ростов-на-Дону., 2002.

228. Шевченко, Н.В. Проблемно-игровые ситуации как средство развития творческой способности младших школьников. Дис. ... д-ра психол. наук [Текст] / Н.В. Шевченко. - М., 2000.

229. Шмаков, С.А. Игры учащихся – феномен культуры [Текст] / С.А. Шмаков. - М., 1992.

230. Шмаков, С.А. Ее величество – игра. [Текст] / С.А. Шмаков. - М.: Магистр, 1992.

231. Шмаков, С.А. От игры к самовоспитанию: Сборник игр – коррекции [Текст] / С.А. Шмаков. - М.: Новая школа, 1993.

232. Шорина, С. Играя в успех, будь готовым к успеху. [Текст] / С. Шорина // Народное образование. - 2003. - №3. - С. 93.

233. Щедровицкий, Г.П. «Педагогика и логика» [Текст] / Г.П.Щедровицкий, Н.Г.Алексеев, Н.И. Непомнящая – М., 1996.

234. Шукурова, Т.А. Дидактическая система активизации познавательной деятельности школьников средствами игры [Текст] – Душанбе, 2002.

235. Щуркова, Н.Е. Новые технологии образовательного процесса [Текст] / Н.Е. Щуркова, В.Ю. Питюков, А.П. Савченко. - М.: Новая школа, 1999.-112с.

236. Щуркова, Н.Е. Практикум по педагогической технологии [Текст] / Н.Е. Щуркова. - М.: Педагогическое общество России, 2001.-250с.

237. Эльконин, Б.Д. Введение в психологию развития (в традиции культурно-исторической теории Л.С. Выготского). [Текст] / Б.Д. Эльконин - М.: Тривола, 1994. - 168 с, ил. - (Программа: Обновление гуманитарного образования в России).

238. Эльконин, Д.Б. Психология игры [Текст]: / Д.Б. Эльконин. - М., 1978.

239. Эркенова, М.А. Технологические основы игрового стимулирования в педагогике [Текст]: Дис. ... д-ра психол. наук / М.А. Эркенова. – Карачаевск, 2000.

240. Эмомалӣ Раҳмон. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ. Душанбе, 2019. 74 с.

241. Эсаулов, А.Ф. Проблемы решения задач в науке и технике [Текст] / А. Ф. Эсаулов. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1999.

242. Юдин, В.И. Развитие профессиональной компетентности учителя в процессе освоения вариативных педагогических технологий [Текст]: Автореф. дис. ... к.п.н. – СПб., 1996. – 17 с.

243. Юткина, С.В. Развивающее обучение на уроке иностранного языка в школе [Текст]: Дис. ... кан. пед.наук. – М, 1995.

244. Якобсон, П.М. Психология чувств и мотивации: Избр. психол. тр. [Текст] / П.М. Якобсон – М.: Изд-во Ин-та практ. психологии, 1998. – 303 с.

245. Яковлева, И.М. Реализация индивидуального подхода к учащимся как одного из условий эффективности дидактической игры [Текст]: Дис. ... д-ра психол. наук / И.М. Яковлева. – Курган, 2000.

246. Якунин, В.А. Психология учебной деятельности студентов. [Текст] // В.А. Якунин. - М., 2003.

247. Ярмакеев, И.Э. Развитие профессионально-смыслового потенциала личности будущего учителя [Текст] / И.Э. Ярмакеев – Педагогика, № 2, 2006г. с. 42-59.

248. Baird R.B. Good psychologists must also be good citizens. // Professional Psychology: Research and Practice. 2000, Vol. 30, No. 5. P. 34-45.

249. Blampied N.M. Single-case research designs: a neglected alternative// American Psychologist. 2000, Vol. 55, No. 8. P. 57-86.

250. Cruckshank D, Teeller R. Classroom Games and simulation.//Theory into Practice,1980.V.19.. 75-80.

МАЗМУН ВА МУҚАРРАРОТИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ ДАР НАШРИЯҲОИ ЗЕРИН ИНЪИКОС ЁФТААНД:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда нашр шудаанд:

[1-М] Садирова Ҷ.Ш. Ташаккули шахсияти хонандагон тавассути бозиҳои расмӣ ва бозичаҳо. // Паёми Пажуҳишгоҳи рушди маориф. 2021. - №1 (33). – С. 144-148. - ISSN 2617-5620.

[2-М] Садирова Ҷ.Ш. Тарбия – омили муҳимми ташаккули насли наврас. // Паёми Пажуҳишгоҳи рушди маориф. 2020. - №2 (30). – С.78-81. - ISSN 2617-5620 (дар ҳаммуаллифӣ).

[3-М] Садирова Ҷ.Ш. Мавқеи бозӣ дар таълиму тарбияи хонандагони синни томактабӣ. // Паёми Пажуҳишгоҳи рушди маориф. 2020. - №2 (30). – С.66-69. - ISSN 2617-5620 (дар ҳаммуаллифӣ).

[4-М] Садирова Ҷ.Ш. Тайёр кардани муаллимони оянда ба истифодаи технологияи бозӣ ҳамчун проблемаи педагогӣ. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2022. - №7.- С.266-274. - ISSN 2074-1847.

[5-М] Садирова Ҷ.Ш. Тарбияи муаллимони оянда бо истифода аз техникаи иҷрои бозиҳо ҳамчун масъалаи педагогӣ”. // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2023. - №3. - С. 271-278. - ISSN 2074-1847.

[6-М] Садирова Ҷ.Ш. Омӯзиши системаи технологияи бозиҳои таълимӣ ва татбиқи он дар раванди таълим // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2023. - №4 –С. 266-273. - ISSN 2074-1847.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар дигар маҷаллаву нашрияҳо ба ҷоп расидаанд:

[7-М] Таълиму тарбияи зехнии хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо бозиҳои расмӣ ва рақобатпазирӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ // Маҷмӯаи мақолаҳои конфронси илмию назариявӣ дар мавзӯи “Инкишоф ва

ташаккули салоҳиятҳои педагогии муаллимони синфҳои ибтидоӣ” бахшида ба Рӯзи омӯзгор. - Душанбе. 21-22 октябри соли 2022. саҳ.59-62.

[8-М] Ташаккли қобилиятҳои педагогӣ дар байни муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ // Маҷмуаи мақолаҳои конфронси илмию назариявӣ дар мавзӯи “Инкишоф ва ташаккули салоҳиятҳои педагогии муаллимони синфҳои ибтидоӣ” бахшида ба Рӯзи омӯзгор. - Душанбе. 21-22 октябри соли 2022. саҳ.75-78.

[9-М] Таърихи психология. – Душанбе “Эр-граф”. - 2022. - 124 с.